

94 / 1-87

bioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

i-84

Biblioteca Centrala

L141701160

Biblioteca Centrala Universitara - Sibiu

L. Amara

Constantinescu R. Fureche

S. T. Ilicu

1922-23.

INVENTARIAT 1998

ISTORIA

EVULUI MEDIU

Europa până la cruciate.

Barbarii și Imperiul roman. Hunii. Atila.

INVENTAR 2020

La anul 395 Teodosiu cel Mare a împărțit stăutul între cei doi fii ai săi, unuia i-a dat imperiul de răsărit, altuia imperiul de apus. Cele două imperii nu s'au mai unit de atunci, deși se zicea că este tot un imperiu. Ele au păstrat câțva timp granițele vechi. În Europa erau romane Britania, și toate țerile până la Rin și Dunăre, în Asia țerile până la Eufrat și până la Arabia, în Africa toate coastele Mediteranei. Numai țerile noastre fuseseră părăsite de pe la 270, de către împăratul Aurelian, care având nevoie de oștire, ca să apere alte provincii, retrăsese armata din Dacia.

Dar întinderea cea mare a imperiului nu l-a scăpat de peire, căci o mulțime de rele lucrau la căderea lui. Un rău mare eră *nesiguranta* urmării la tron, fiindcă Romanii nu îndrăzniseră să declare imperiul ereditar; de aceea, atunci când împărații erau aleși de armată, mai fiecare general aspiră să ajungă la imperiu, și s'a întâmplat să fie într'un rând 19 împărați. De acest rău al părinților am suferit și noi, căci și domnii noștri veniau la domnie prin alegere, și erau ce despărția țara în partide inimice și ne adusesse la mare slăbiciune.

Fal erau luptele religioase între ortodocși și arieni, creș-

53.496 J 8 78

Domnia
Constantinescu R. Fureche
S. T. Ilicu
1912-23.

LIBRĂRII "LUCIAN BLAGA"
INVENTARIAT 1998

ISTORIA EVULUI MEDIU

Europa până la cruciate.

Barbarii și Imperiul roman. Hunii. Atila.

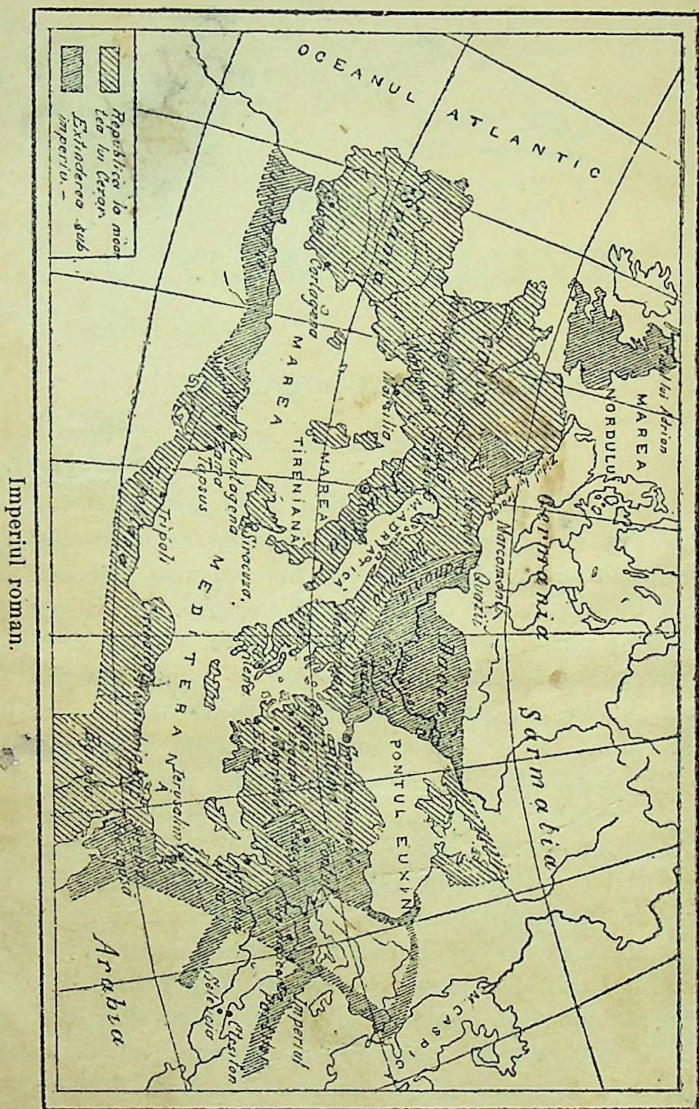
INVENTAR
2020

La anul 395 Teodosiu cel Mare a împărțit st. r. între cei doi fii ai săi, unuia i-a dat imperiul de răsărit, altuia imperiul de apus. Cele două imperii nu s'au mai unit de atunci, deși se zicea că este tot un imperiu. Ele au păstrat câțva timp granițele vechi. În Europa erau romane Britania, și toate țerile până la Rin și Dunăre, în Asia țerile până la Eufrat și până la Arabia, în Africa toate coastele Mediteranei. Numai țerile noastre fuseseră părăsitate de pe la 270, de către împăratul Aurelian, care având nevoie de oștire, ca să apere alte provincii, retrăsese armata din Dacia.

Dar întinderea cea mare a imperiului nu l-a scăpat de peire, căci o mulțime de rele lucrau la căderea lui. Un rău mare eră nesiguranta urmării la tron, fiindcă Romanii nu îndrăzniseră să declare imperiul ereditar; de aceea, atunci când împărații erau aleși de armată, mai fiecare general se aspira să ajungă la imperiu, și s'a întâmplat să fie într'un rând 19 împărați. De acest rău al părinților am suferit și noi, căci și domniile noastre veniau la domnie prin alegere, și erau ce despărția țara în partide inimice, și ne aduseseră la mare slăbiciune.

1906
20 FEB 1906
Bibliotecă Universității "Lucian Blaga" din Sibiu
53.496.1078

terea sărăciei și slăbiciunea armatei. Nobililor nu le mai

plăcea armata, țărani nu puteau intra în ea, și când intrau nu se puteau ridica niciodată la gradul de ofițer. Sibiu

Împăratul chemă atunci barbari cu plată și le încredință apărarea lumii. Înăuntru dar, certuri, sărăcie, la graniță străini, statul roman trebuia să cază.

Barbarii. Inimicii din afară erau puternici însă numai pentru că eră mare slăbiciunea dinăuntru, altfel ei erau slabi și puțini. Nu veniau ca învingători, ci ca cerșetori, cereau pământ să se așeze, să-l cultive și să-l apere contra altor barbari de neamul lor. Erău de origine germană și locuiau dincolo de Rin și de Dunăre, spre răsărit până la marginile lumii slave, la spatele căreia se întindeau Mongolii, pe câmpiile fără hotar ale Rusiei și Siberiei. Dincolo de Eufurat, erău Perșii, ceva mai organizați, pe cari însă deseori îi bătuseră împărații din secolul IV. În Africa triburile nomade de acolo nu inspirău nici o frică.

Germanii, ca și mai toate popoarele Europei, sunt de origine indo-germanică. Locuiau în sate, n'aveau orașe, se ocupău mai mult cu creșterea vitelor, mai puțin cu agricultura. Când se înmulțiau prea mult emigrău. Erău împărțiți în triburi și fiecare trib se compunea din *scavi* muncitori, din *liberi*, cari vânău, se răsbolău și din *nobili*, cari formați un fel de consiliu împrejurul regelui. Ei adora fenomenele naturii: pământul *Ertha* (Erde), soarele *Sunna*, (Sonne păstrat și în numele zilei *Sonntag*), luna *Mani* (Montag), trăsnetul *Donar* (Donnerstag), *Freya* zeița rodirii (Freytag). Cel mai puternic zeu eră *Odin* regele raiului (Walhalla), unde mergeau numai vitejii morți în rășboiu și petreceau tot timpul luptându-se și bând bere.

Primul popor german care a trecut granițele imperiului au fost Goții, cari s'au întins din Rusia și în Dacia. Goții se împărțiau în trei ramuri: *Vizigoții* (G. de apus, cari locuiau în apropierea Daciei), *Ostrogoții* (G. de răsărit) și *Gepizii*. Ei au silit pe Aurelian să retragă armata din țerile noastre. Trăind în atingere cu Romanii, Goții începuseră a se civiliza și au primit creștinismul, încât se părea că Roma va cuceri și pe barbarii germani, dar au venit peste ei Hunii. În anul 375, Hunii siliră pe Vizigoți să treacă Dunărea în imperiu, iar acești barbari noi se așezară în Ungaria de azi.

Hunii. Erău un popor nomad, de răsă mongolică, rășboinici și cruzi. Toți se luptău călări și erău de neînvins

pentru Romani și Germani, cari se luptau pe jos. Cetăți nu știau să cucerească, de aceea Romanii le-au rezistat mai mult decât Germanii. În Ungaria rămaseră liniștiți, căci împărații le plăteau mari sume de bani pe fiecă an, dar locuitorii Daciei, părinții noștri, fugiră în munți de frica lor.

«La chip erau de o negreală îngrozitoare, aveau nu figură, ci s'ar putea zice o grămadă fără formă de carne, cu două mici puncte înloc de ochi; o înfățișare sălbatică măriă aroganța lor; erau cruzi chiar cu copiii lor din prima zi de naștere. Băieților le creștau obrații cu cuțitul, ca înainte de a primi hrana laptelui să se deprinză să sufere durere. De aceea ajungiau la bătrânețe fără barbă și fără frumusețea tânărului, căci fața crestată de fier, pierdea prin cicatrice grația plăcută a bărbii. Pițigăiți la statură dar limbuți, iuți în mișcări și rezezi la călărie; cu umere late, exercitați la arcuri și săgeți; tari la cerbicie și în aroganța lor totdeauna îndrăzneți. În chipul lor de oameni, erau bestii sălbatice».

Nu se serviau de foc la pregătirea bucatelor, lapte și rădăcini le eră hrana, iar carnea crudă o așterneau pe spatelul calului, încălecau peste ea și după ce se băteau bine o mâncau nefriptă. Femeile îi urmau în care mari trase de boi.

Atila. Hunii au ajuns groaza lumii, când s'a ridicat în capul lor sifosul Atila. Acesta după ce aduse sub ascultarea sa toate popoarele dela China până la Rin, se întoarse asupra imperiului roman de răsărit. Aci găsi un împărat curajos, care-i răspunse că pentru inimici are fier nu aur și de aceea se îndreptă asupra imperiului de apus. Trecu Rinul în Galia și atât de crud a fost, încât numele lui a rămas în amintirea popoarelor ca o urgie dumnezeiască (biciul lui Dumnezeu). Se zicea că numai crește iarba pe unde a trecut el cu calul. Toți credeau că a venit sfârșitul lumii, toată suflarea fugiă de Huni. Însă în imperiu se mai găsiă un general mare, *Aëlius*, care bătă pe Atila în marea bătălie dela *Catalaunum* (451). Respins, Atila veni în anul următor asupra Romei, pe lângă coastele Adriaticei. Pustii orașe, nu intră însă în Roma, căci îi ieși înainte o deputațiune cu daruri multe și cu rugăciuni smerite. Când muri în 453

lumea scăpă de tirania Hunilor, căci popoarele supuse  i bătură  i-i goniră în Asia.

S'ar fi crezut, ca imperiul de apus să  ie mai mult, după ce a scăpat de acel popor grozav,  i el n'a mai trăit decât 21 de ani, căci  mp ara ii se schimbau foarte des, ridica i de armată  i tot de ea răsturnați. Cel din urmă împărat roman, *Romulus Augustulus*, un copil de 12 ani, fu răsturnat de capul gardei sale. *Odoacru*, înlătură pe Romulus  i cer u dela Constantinopole dreptul de st ap nire asupra Italiei. Astfel la 476 a căzut imperiul roman. Căderea imperiului roman este cel mai mare eveniment din istorie, căci atunci au încetat popoarele vechi. In istorie vom avea de acum popoarele nouă.

Statele barbare  nfiin ate pe teritoriul imperiului roman.

Barbarii a eza i in imperiul roman au  nfiin at mai multe state cunoscutе sub numele de *state barbare*. Toate aceste state, afară de unul, au perit tot atât de repede, precum se intemeiaser a. In timpul năvălirilor barbarii erau mai r asboinic i decât locuitorii romani  i, deși erau mai pu ini, puteau să i  ie in ascultare. Dar după c ativa ani de st ap nire, bunul traiu  i clima mai blândă  i mole i cu totul. Afară de aceasta o înţelegere deplină nu pute a fi între barbari  i vechii locuitori, căci barbarii erau mai toți ariani  i persecutau cu asprime pe locuitorii ortodoksi. Aceasta a fost adevărata cauză a căderii regatelor barbare. Numai unul, regatul Francilor din Galia, a primit dela început credin a ortodoxă  i de aceea el s'a păstrat, a servit ca o urzeală a unui nou imperiu apusean, cu o nouă cultură  i cu misiunea de a aduce la civiliza iunea romană lumea germanică.

Vandalii. Mai înainte de căderea imperiului de apus se a ezase în Africa nordică un popor german, numiți Vandalii, sub conducerea unui rege schiop  i viteaz numit *Genserik*. Ei  i  i stabiliseră capitala în vechea Cartagină, de unde s'au întins asupra tutulor insulelor din Mediterana apuseană. Au venit  i asupra Romei într'un rând  i au jefuit-o atât de grozav, încât de atunci a rămas vorba *vandalism* pentru orice faptă de distrugere a monumentelor  i

lucrurilor de artă. Vandalii erau ariani cruzi, urâți de ceilalți locuitori romani, cari s'au unit cu imperiul de răsărit, și au pricinuit căderea regatului vandal.

Vizigoții. După ce au trecut peste Dunăre Vizigoții n'au stat în liniște, ci s'au sculat sub un rege numit Alaric, ca să meargă asupra Romei. Întâia oară n'au izbutit, căci au fost opriți de armatele romane, dar mai pe urmă au izbutit și au fost primii barbari, cari au jefuit Roma (410). Alaric însă a murit pe neașteptate și un alt rege i-a dus pe Vizigoți în sudul Franciei, unde au înființat un regat, care s'a întins și asupra Spaniei. Fiindcă erau ariani, au pierdut Francia, în lupte cu locuitorii din acea țară. Ar fi pierdut și Spania, dacă nu s'ar fi lepădat de învățăturile lui Arie și nu s'ar fi făcut ortodoxi. Mai pe urmă biserica ajunge la ei prea puternică și poartă lupte cu nobilii, cu regii și persecută pe eretici și pe Evrei.

Aceste neînțelegeri și diviziuni slăbiră regatul vizigot atât de mult, încât întreaga Spanie căzută mai târziu în puterea Arabilor, în urma unei singure lupte nenorocite.

Ostrogoții. Ostrogoții înduraseră tirania Hunilor, și după peirea lor se așezaseră în Ungaria de azi. De aci îi luă un rege numit Teodoric și-i duse, ca să cucerească Italia din mâinile lui Odoacru. Teodoric crescuse la Constantinopole și când fu să meargă în Italia ceru voie împăratului, căci împăratul din Constantinopole se credea stăpân și al țărilor, cari făcuseră parte din imperiul de apus. Nici împăratul nici regii barbari nu credeau că a căzut imperiul, ci ziceau toți că în loc de doi împărați a ramas unul singur, cel dela Constantinopole.

Odoacru fu învins și în cele din urmă se învoi cu Teodoric să domnească împreună, dar Teodoric îl înjunghie la o petrecere și rămase singur domn în Italia.

Haral Capul barbar al Ostrogoților s'a arătat un mare om, căci deși arian nu persecută pe ortodoxi, și deși barbar nu făcea deosebire între Ostrogoți și Romani. Fiindcă Romanii erau mai culți le încredință lor demnitățile cele mai mari. El

încurajă pe învățați, repară monumentele vechi romane și purtă mare grijă de Roma.

Împrejurul lui au trăit scriitori, pe cari Teodoric îi prețuia foarte mult, deși el nu știa să citească și în zece ani n'a izbutit să învețe a scri cuvântul *legi* (am citit). La sfârșitul domniei sale izbucniră neînțelegeri religioase între Ostrogoși și Romani. Teodoric a pedepsit cu moarte și pe unii din scriitorii d'împrejurul său, între cari eră un filozof iubit. În urmă aflând că a pedepsit om nevinovat, se zice că muri de mustrarea cugetului (526).

După Teodoric Ostrogoșii începând a se certă pentru domnie, imperiul de răsărit a supus pe Ostrogoși și a făcut Italia provincie a imperiului din Constantinopole.

Longobarzii. Nu mult după căderea regatului Ostrogoșilor veni asupra Italiei un alt popor german, condus de un rege numit *Alboin*. Acesta cuceri dela imperiul de răsărit tot nordul Italiei și întemeie un regat puternic. Partea sudică a Italiei, cu Roma și cu coastele mării, rămaseră imperiului de răsărit.

Alboin nu trăi însă mult și fu ucis de soția sa, căci o silise să bea la masă din craniul tatălui ei. Statul longobard eră să piară din pricina luptelor dintre capii longobarzi, cari se purtau foarte rău cu locuitorii romani. O regină, *Teodelinda*, pela 600, a stăruit mult să-i creștineze, căci mulți Longobarzi erau păgâni.

Longobarzii căutau să cucerească Italia întreagă împreună cu Roma, dar episcopul din Roma, ca să scape de ei, chemă în ajutor pe Francii din Francia. Aceștia trecură Alpii și după câțva timp desliințară regatul Longobarzilor.

Francii. Clovis.

481-511.

În Galia, afară de Vizigoți, poporul barbar cel mai puternic, ce s'a așezat, a fost poporul Francilor. El a avut o soartă cu totul deosebită de a celorlalți barbari, căci cu timpul a cucerit Galia întreagă și i-a dat numele de Francia. Nu

erau, de altfel, un singur popor, ci o adunătură de triburi, dintre cari două mai însemnate, Francii *Ripuari* și Francii *Salici*. Ripuarii de pe țărmurile Rinului au rămas în Germania în provincia, care și azi se numește Franconia, iar Salicii la început au ocupat Belgia, ca soldași mercenari ai imperiului, ca muncitori de pământ, ca sclavi.

În lupta dela *Catalaunum* ei erau de partea Romanilor și contra Hunilor. Fiecare trib avea regele său, care eră ereditar, însă nu tocmai ascultat de supușii săi, căci aceștia dese ori se răsculau contra lui. Dintre acești regi se distinse *Clovis*, care întruni sub sine toate triburile Francilor salici.

481.511 *Clovis*. După poveste se zice că se trăgea dintr'un rege mai vechiu numit *Meroveu*, de aceea atât *Clovis* cât și urmașii săi se numesc în istorie regi *merovingieni*. Însă nu se știe sigur dacă a existat *Meroveu*. *Clovis* plecă de prin Belgia și atacă pe guvernatorul unei provincii Romane, care-și avea capitala aproape de Paris și care luase numele de rege. Il bătă și-și întinse puterea peste jumătate Francia, la nord de râul Loire. *Sous*.

Clovis eră păgân, se căsătorise însă cu o creștină ortodoxă, *Clotilda*, care necontenit îl îndemna să treacă la creștinism, dar fără succes. Tribul *Alamanilor* încercă să năvălească în statul lui, el însă îi bătă cumplit. La începutul luptei *Clovis* văză armata lui înirântă și ne mai având credință în zeei lui se rugă lui *Isus*: «*Isuse, dacă voi învinge pe acești inimiți* *Reus* crede în tine și mă voi boteză». *Clovis* se boteză împreună cu un mare număr de războinici și îndată toți episcopii, tot poporul roman din Galia văd în el pe apărătorul lor, și-l ajută contra tuturilor regilor barbari. *Germanii*.

Chiar în anul următor *Clovis* atacă și pe alți barbari din Galia, îi învinse și-i puse sub ascultarea sa. Merse contra Vizigoților, îi bătă și pe ei aproape de *Poitiers* și-i alungă în Spania, ne lăsându-le în Galia decât o bucată de pământ la nordul Pirineilor.

Cu regii celorlalte triburi franceze *Clovis* se purtă cu mare

cruzime. Pe unii i-a omorât chiar cu mâna sa, pe alții i-a învrăjbit și i-a făcut să se ucidă unii pe alții, iar altora le-a tuns părul, ca să nu se mai facă regi, căci la Franci eră obiceiul ca regele să poarte părul mare.

Clovis se așezase la Paris, unde muri în anul 511. 481

Urmașii lui Clovis sunt vestiți în istorie prin luptele ce le-au purtat între ei și prin cruzimi sălbatice, afară de un rege blând și drept, care se chema *Dagobert*. Acesta a fost supranumit Solomonul Francilor.

Urmașii lui *Dagobert* au fost regi fără nici o valoare. Trăiau la țară, ca niște mari proprietari și rareori veniau în capitală duși în care mari trase de boi. N'aveau nici o putere de regi, numai părul lung fălfăind pe umeri. Toată grija statului eră lăsată în voia nobililor și a îngrijitorilor palatului. Acei îngrijitori se chemau *majordomi*. Ei administrau statul, purtau războaie, erau adevărați regi. Majordomii, lăsau puterea la urmașii lor, întocmai ca regii.

Cel mai însemnat majordom a fost *Carol Martel*. Acesta făcù războaie în Germania și aduse sub ascultarea sa întreaga Galie. Carol Martel este mai însemnat pentru lupta sa cu Arabii, cari, după ce cuceriră Spania, trecură Pirineii și ocupară mare parte din Galia. Carol Martel îi întâmpină aproape de *Poitiers* (732). Arabii și Francii se priviră 7 zile fără a îndrăzni să se atace. În ziua opta Arabii începură lupta și fură învinși, de atunci n'au mai înaintat în Europa încât Carol Martel a scăpat Europa de pericolul arab.

Pipin cel Scurt. Carol Martel avù bun urmaș pe fiul său Pipin, războinic ca și dânsul, dar mai ambițios ca dânsul. În adevăr Pipin profită de împrejurarea că episcopul Romei aveã nevoie de ajutorul lui contra Longobarzilor, și-i cerù să-l recunoască de rege al Francilor. Episcopul Romei, numit papă, adică tată, ajunsese capul tuturilor episcopilor din apus, pentrucă locuia în Roma și precum împărații romani stăpâneau lumea, așa papii stăpâneau biserica. Papa recunoscù pe Pipin rege și îndemnă pe episcopi să i se supună, iar Pipin în schimb trecù în Italia și bătù pe Longobarzi, dela cari luă câteva ținuturi, pe cari le dete papei. Astfel, aliat cu biserica, Pipin răsturnă familia regală a Merovingi ailor și întemeie altă familie regală.

Imperiul de răsărit. Justinian.

Imperiul de răsărit a mai ținut aproape o mie de ani, după căderea celui de apus, până la anul 1453.

Imperiul de răsărit a dus o vieță atât de lungă din mai multe cauze, între cari se numără *pozițiunea întărită a capitalei sale*. Constantinopole a susținut în fiecare secol câte două asedii, multe armate barbare a văzut sfărâmându-se de zidurile lui și multe flote inimice ș'au înecat în valurile Bosforului. Puterea cea mai mare a imperiului sta însă în activitatea locuitorilor, în mulțimea armatelor, în ivirea de împărați, buni generali și pricepuți politici. Adevărat că nici la Constantinopole nu eră regulat modul urmării la tron, că mulți împărați abia se ridicau și erau răsturnați sau uciși de alții: toate relele făcute de împărații răi erau însă îndreptate de împărați buni, cari se iviau tocmai în momentul când imperiul părea pe marginea prăpăstii. Locuitorii erau apoi comercianți întreprinzători și meseriași pricepuți, încât în evul mediu serviau de model tuturilor popoarelor. Imperiul ar fi putut fi și mai puternic, dacă n'ar fi fost slăbit prin certele religioase, cari nu se mai isprăviau.

Un distins împărat eră acela, care cuteză să răspundă lui Atila, că are fier pentru inimi. El se numia *Marcian*, cu care se stinse familia lui Teodosiu cel Mare. Împărații următori fură oameni de nimic, ridicați de armată. Unul din ei numit *Zenon*, ca să scape de Ostrogotii rămași în nordul imperiului, le dădu voie să meargă în Italia, să o cucerească din mâinele lui Odoacru. *Ostrogotii*, cuprinseseră Italia și întemeiară în ea regatul puternic al lui Teodoric. Urmașii lui Zenon fură și mai neînsemnați: unul din ei fusese ușier al palatului, înainte de a se ridica la tron. Însă un mare împărat a fost *Justinian* pela. 550.

Justinian. Eră nepotul unui împărat, care, din simplu țaran și soldat, ajungând la imperiu, îl adoptă ca fiu și-l lăsă pe tron după moartea sa. El își propuse să cucerească din nou țerile din apus, unde se așezaseră barbarii, să pună în ordine legile date de împărații romani, să întărească și să înfrumusețeze imperiul.

Cuceriri. Justinian aveă un mare general num. *Belizar*,

care a comandat armatele imperiale și a învins mai pretutindeni. Astfel el merse în Africa, bătă pe Vandali și le desființă regatul, încât Africa nordică se supuse imperiului dela Constantinopole. Belizar a învins ușor pe Vandali, căci locuitorii romani țineau cu el, fiindcă Vandalii erau ariani și persecutau fără milă pe locuitorii ortodoxi. Tot cu ajutorul ortodoxilor din Italia, Belizar bătă pe Ostrogoți în mai multe lupte mari, iar un alt general desființă regatul Ostrogoților, supuse întreaga Italie și se așeză ca guvernator al ei. Justinian cuprinsese și coastele Spaniei dela Visigoți, așa că el putea zice, că stăpânește peste toate coastele Mediteranei. In Asia fu mai puțin norocos contra Perșilor, căci Belizar eră rechemat îndată ce câștigă vreo victorie, de oarece lingușitorii îl pârau că are ambițiunea de a se face împărat. Imperiul trebui să plătească Perșilor o sumă de bani pe fiecare an.

Tot fără prevedere se arată Justinian și la Dunăre. El lăsă să se așeze în Ungaria un popor mongolic numit Avarii. Aceștia erau frați cu Hunii, ca și ei de sălbatici și de cruzi.

Românii găsiră numai în munți adăpost de jafurile lor, ca și pe vremea Hunilor. Avarii erau conduși de capi numiți *hani*, cari dese ori au trecut Dunărea, arzând și ucizând până sub zidurile Constantinopolei.

Legislațiunea lui. Din primul an de împărăție, Justinian a pus 10 bărbați învățați în drept, ca să orânduească mulțimea de legi romane. Acei învățați au adunat la un loc legile cele mai importante și au făcut un codice numit *codicele lui Iustinian*. Apoi au adunat cele mai însemnate opere asupra dreptului făcute de învățații romani, au mai făcut un rezumat al legilor, spre a se învăța de către viitorii magistrați și judecători.

Afară de legi, Justinian a făcut în imperiu o mulțime de construcțiuni frumoase, din cari cea mai vestită este biserica S-ta Sofia, cu o boltă de 31 metri în diametru și cu candelabre, în cari se aprindeau 6.000 de făclii. La slințirea ei Justinian exclamă: «te-am învins Solomon» Luxul și chel-

tuelile curții, mai ales ale soției sale *Teodora*, apăsau greu asupra poporului și în primii ani se produse o răscoală grozavă contra împăratului. Era obiceiul să se facă alergări de cai, și o partidă numită *Verzi*, după culoarea vizitiilor, cu cari ținea, se revoltă în hipodrom contra împăratului, care ținea cu *albaștrii*. Revoltații proclamă un alt împărat, Justinian se și grăbiă de fugă, dar Teodora trimise asupra lor pe Belizar, care-i supuse după ce ucise zeci de mii de verzi.

După acest mare împărat începe șirul împăraților incapabili, sub cari Longobarzii copriind Italia, Avarii pustiesc totul până la Constantinopole, iar Perșii copriind în Asia toate provinciile, iau din Ierusalim crucea Domnului și insultă mormântul lui. Împăratul *Heractius* pela 630 începe o nouă dinastie. El bate pe Avari, merge asupra Perșilor și câștigă victorii strălucite, coprinde capitala Persiei și readuce în triumf sfânta cruce. Însă acest curaj nu-l arată Heractius și în contra Arabilor, cari, deșteptați de un om însemnat, înființară o religie nouă și răpiră dela imperiul de răsărit mai toată Asia și întreaga Africa.

Arabii. Mohammed.

Arabii au trăit în timpurile vechi cu totul izolați de celelalte popoare. Ei se ocupau mai mult cu păstoria, prea puțin cu agricultura și cu comerțul, pe care-l făceau cu caravanele, ca în vremea lui Iosif din Biblie.

Arabii sunt de origine semitică, precum erau vechii Asirieni, Fenicieni și Evrei. Erau rășhoinic și tâlhari, certurile dintre două familii îi împărțiau dese ori în partide inimice, cari se luptau cu furie. Erau însă și ospitalieri, curajoși, iubitori de a auzi povești frumoase și de a infumuseța ei o poveste. Aveau târguri vestite, unde se adunau și ascultau întreceri între poeți, întâmplări minunate, dar unde se și provocau la luptă și urziau certuri. Trăiau împărțiți în triburi și practicau poligamia. În religiunea lor eră un amestec de toate credințele, dela cultul pietrelor până la al stelelor și până la credința într'un singur Dumnezeu. Credeau în spirite, în Iele: alții primiseră învățătura creș-

tină și mosaică, însă mai toți se întorceau spre un singur Dumnezeu. Această unitate de credință se răspândi mai ales din orașul *Meca*, unde templul *Kaaba* devenise locul sfânt al Arabilor. În el se află o piatră neagră (meteorit), despre care Arabii povestiau, că a fost adusă din cer de îngerul Gabriel și dată lui Avram și fiului său Ismael. Imprejurul *Kaabei* toate triburile arabe își aduseseră idolii lor (aproape 360) și făceau pelerinagii și la zeii lor și la Dumnezeul suprem, *Allah*. Îngrijirea templului o avea familia *Coreișitilor*, din care se născu *Mohammed*.

Mohammed. Omul care a ridicat pe Arabi la mare însemnătate istorică și care este unul din cei mai mari oameni se chiamă *Mohammed*, născut la *Meca*. Rămânând orfan de părinți, el păziă oile, meserie desprețuită de Arabi, cari trimeteau cu oile numai pe fete și pe sclavi. O văduvă bogată și rudă cu el, îl luă în serviciul său de caravane și mai apoi îl luă de bărbat. Lui *Mohammed* îi plăcea să se depărteze de toți și să mediteze singur într'o peșteră. Suferia de epilepsie și se temeă să nu înnebunească, dar *Cadigea* îl liniși și-l convinse că în timpul boalei îl atinge îngerul Gabriel. *Mohammed* începă să creadă că este ales de Dumnezeu să dea Arabilor adevărata credință și începă să-și facă discipoli. Cel dintâiu, după *Cadigea*, luă vărul său *Ali*. Celelalte rude ale lui *Mohammed* începură a-l persecută, iar el fugi împreună cu ai săi în cetatea *Medina*, rivală cu *Meca*. Fuga, numită *Hegira* (622), servește mohamedanilor ca eră la numărarea anilor. Locuitorii din *Medina* primiră învățăturile profetului și după câțiva ani merseră cu războiu asupra *Mecei*. *Mohammed* cuceri cetatea sfântă, sfărâmă idolii, iertă pe toți inimicii săi, impuse tutulor triburilor credința lui, trimise apoi cărți la împăratul răsăritului și la regele *Persiei*, ca să se facă mohamedani. Simțindu-se aproape de moarte, merse la moschee, ceru tutulor iertare, se sui în pat și muri, convins că a fost profetul lui Dumnezeu.

Învățătură lui *Mohammed* s'a adunat într'o carte numită **Koran** (carte). Este un singur Dumnezeu, zice *Mohammed*. El a făcut tot ce se vede, cum și spiritele (îngeri, etc.) ce nu se văd. El a trimis profeți pe *Adam*, *Noe*, *Avram*, *Moise*,

Isus, dar cel de pe urmă și cel mai mare este Mohammed. Omul trebuie să creadă, să se roage de 5 ori pe zi, să postească, să facă milostenie, să se ducă odată în viață la Meca. Cei buni vor merge în raiu, unde vor petrece la umbra arborilor, îmbrăcați în mătase, mâncând fructe gustoase și bănd din pahare de argint. Cei răi vor merge în iad, unde vor arde în foc și vor bea apă fierbinte.

Greșeli mari a făcut Mohammed, că a dat voie omului să ia mai multe femei și că a poruncit credincioșilor săi să răspândească învățăturile lui cu sabia. El mai zicea că soarta omului e hotărâtă dela început și că nu se poate schimba, încât poate cineva să se arunce în vârful lăncilor și nu va muri, dacă n'a hotărât Dumnezeu să moară de lance.

Intinderea Mohamedanismului. Cu sabia s'a și răspândit religia lui Mohammed. Capii credincioșilor lui se chemau *Califi*, adică urmași. Sub califul Omar Arabii cuceriră Siria cu Ierusalimul, Persia și Egiptul. La moartea lui începură însă certuri pentru întâietate. Califul *Ali*, vârul profetului, fu ucis și partizanii săi formară o sectă în sânul religiei mohamedane, *Șiiti* ca Perșii, ceilalți *Suniți*. Șiitii nu recunosc autoritatea califilor de dinaintea lui Ali, pe când Suniții, cum sunt Turcii, o recunosc.

Omeiazii. În urma cuceririlor califii, cari se trăgeau din familia Omeiazilor și-au mutat capitala la Damasc, mai în centrul imperiului. Aproape o sută de ani ei au continuat cuceririle. Au cuprins toată Africa nordică, au cucerit Spania în 711, și s'au așezat în Europa. Spania a fost cucerită cu înlesnire dela Vizigoți, cari trăiau în neînțelegere și cari chemară singuri pe Arabi. Lupta s'a dat la *Xeres*. Regele Vizigoților peri, iar șefii Arabilor continuară cucerirea peninsulei, trecură peste Pirinei și nu fură opriți decât de Carol Martel în apus și sub zidurile Constantinopolei în răsărit.

Abasizii. Familia Omeiazilor a fost răsturnată de o altă familie numită Abasizii. Toți prinții omeiazi au fost omorâți la un ospăț, afară de unul, care a scăpa în Spania.

Abasizii își așezaseră capitala la Bagdad, care ajunsese reședința cetățitorilor musulmani, plină de negustori, de poeți și de învățați.

Cel mai vestit calif abasid a fost *Arun-al-Rașid* (Aron cel Drept) pe la 800. Numele lui a rămas nemuritor în mintea poporului prin vestitele povești arabe «O mie și una de nopți.»

Califatele. Singurul prinț omeiad, care scăpase de la măcelul familiei sale, fugise în Spania, unde a înființat un stat deosebit de cel din Bagdad, care se numește *califatul dela Cordova*. Acest califat a ajuns la mare înflorire sub Abderahman III, pe la 950. Și în Africa Nordică s'a înființat un califat, cel dela *Cair*, iarăș bogat și înfloritor.

Desmembrarea aceasta a slăbit imperiul arab și i-a adus căderea.

Cultura arabă. Este o adevărată minune, cum păstorii și hoții pustiului, abia ieșiți din Arabia, în loc să distrugă ca Germanii, construiesc și împlinesc opera vechilor Romani și Greci. Ei cultivă științele vechi și creează altele nouă: lor le datorim algebra, chimia, răspândirea țifrelor arabice. Cuvântul țifra este arab (=silir). În medicină lor le datorim pomadele, siropurile, adormirea la operații grele. Ei au luat dela Chinezi iarba de pușcă, și au transmis-o popoarelor din Europa.

În literatură Arabii serviau de model în evul mediu. Universitatea din Cair avea 12.000 de studenți (3500 București) O bibliotecă din Spania avea 400.000 de volume (100.000 București).

Cunoscute în toată lumea sunt poveștile «o mie și una de nopți.»

În arte n'au produs opere de sculptură și de pictură, căci Koranul condamnă aceste arte. Au lăsat însă moschei și palate minunate la Cair, Cordova, Grenada.

Unul din aceste palate din Spania avea 4.300 colonne de marmură prețioasă. În mijlocul sălii celei mari eră o fântână de jasp cu o lebedă de aur, minune de artă, lucrată la Constantinopole. Se intră înăuntru palatului pe opt porți cu arcuiri de fildeși de abanos, întru-

state cu aur și cu pietre scumpe. În mijloc, într'un basin de porfir, o coloană de mercur se ridică și se coboră ca o fășnitură de apă. Când o rază de soare treceă peste această cascadă strălucitoare, lumina umpleă sala și curtenii își plecau ochii uimiți.

În agricultură Arabii, de asemenea, au fost maiștrii poarelor. Au perfecționat arta de a udă grădinile și câmpul cu apă scoasă cu roata din râuri (=irigație); au perfecționat mai multe plante și au răspândit cultura lor: orezul, cânepa, trestia de zahăr, pepenele, fasolea, camelia, roza și alte plante, folositoare sau frumoase, se datoresc Arabilor.

În industrie Damascul eră vestit prin săbii de oțel, *Toledo* din Spania, de asemenea, vestit prin plăcile de fier, cu cari se înbrăcau cavalerii de sus până jos. Stofa *muselină* poartă numele orașului Mossul, iar *marochinul* pe al Marocului. Produsele lor le schimbau în multime de cetăți, dintre cari mai însemnate erau Damascul, Bagdadul, Cordova, Cair, Alexandria. Astfel Arabii au fost folositori omenirii prin munca lor și acel folos a rămas chiar după ce a amuțit gloria lor războinică.

Carol cel Mare.

768 - 814.

Pipin cel Scurt la moarte lăsă doi fii, dintre cari unul a murit curând, iar altul, Carol, a domnit 46 de ani, a purtat neconținute războaie și a luat titlul de împărat roman. Carol cel Mare este cel mai mare suveran din istoria evului mediu și a dat numele său dinastiei întemeiate de Pipin. *Carolingieni* se numește a doua familie de regi ai Francilor.

Războaiele. Carol cel mare a făcut peste 50 de expedițiuni războinice și a pus mai tot apusul sub ascultarea sa, dar cele mai însemnate expedițiuni au fost *contra Longobarzilor* în Italia, *contra Saxonilor* în Germania, *contra Avarilor* din Panonia și *contra Arabilor* din Spania.

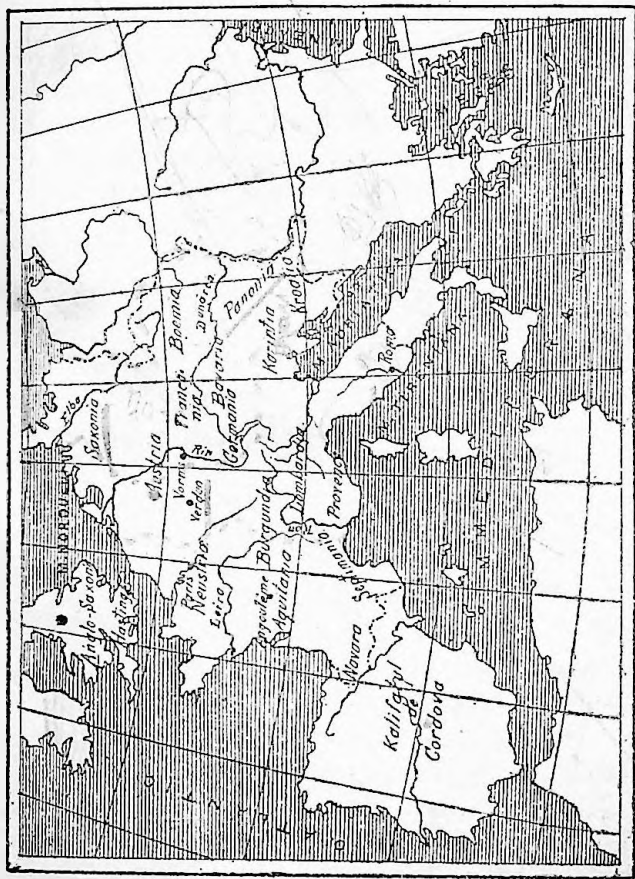
Carol se căsătorise cu fiica lui *Desiderius*, regele Longobarzilor, dar după un an de căsătorie o trimise înapoi în Italia. *Desiderius* voia să răstoarne pe Carol, care aflând aceasta, trecu Alpii, prinse pe *Desiderius* și-l închise într'o mănăstire. Carol luă titlul de rege al Longobarzilor și se în-

coronă cu coroana de fier a regilor lor, făcută, se zicea, dintr'un cuiu cu care s'a pironit Isus pe cruce.

Răsboiul cu Saxonii a fost cel mai crâncen din războaiele lui Carol cel Mare și a ținut 30 de ani cu mici întreruperi.

Saxonii trăiau în Germania vestică de azi.

Erau cei mai numeroși și cei mai puternici Germani. Ră-

Imperiul lui Carol cel Mare.

măseseră păgâni și se închinau în pădurile lor la un idol numit Irminsul (1) făcut dintr'un mare trunchiu de copac în

(1) Irmin-săule. Irmin eră zeul războiului.

dupa el Ludovic cel cel mic
 a împăratului în spațiul imperiului

forma unui om. Saxonii erau inimicii oricărei civilizațiuni, dar mai ales erau inimicii creștinismului. Dărămau orașe, distrugeau mănăstiri, ucideau preoți. Ei nu aveau regi, ci alegeau duci numai pentru timpul cât ținea războiul. Scopul lui Carol era nu atât a-i supune, cât a-i creștina și prin creștinism a-i face mai blânzi. Carol pustiește țara Saxonilor, le arde Irminsul, îi botează cu de-a sila și construiește mănăstiri. Abia însă împăratul părăsiază Germania și Saxonii se revoltau iarăși. In cele din urmă trebuia să se supuie. Carol fu foarte aspru cu ei. Ii strămută din țara lor în Galia, odată a pus să se ucidă în aceeași zi 4.500 din ei, îi pedepsiă grozav, când atacau pe preoți, sau când urmau obiceiurile lor păgânești, și astfel Germania a fost civilizată cu de-a sila.

Intre Arabii din Spania începuseră certuri și Carol, chemat de o parte din ei, pătrunse în Spania și supuse țara până la râul Ebru. Când trecea Pirineii înapoi, coada armatei france fu însă atacată, pe neașteptate, de locuitorii de acolo numiți *Basci* și suferi pierderi mari (eu Roland).

Avarii așezați în Panonia, deseori pătrundeau în Italia și se aliaseră cu Germanii contra lui Carol. Acesta făcu un războiu de exterminare contra lor, ucise pe nobili, luă averi nemăsurate, astfel că Avarii pier cu totul din istorie și Românii putură să se coboare din munți și să înceapă a forma mici state.

Leowit

incoronarea. Atât de mare glorie nu câștigase nimeni înainte de Carol. Imperiul lui se întindea dela Oceanul Atlantic până la Viena de azi, și din Danemarca până la Tibru și la Ebru. Lumea simția că titlul de rege este prea mic pentru un astfel de rege și în anul 800, pe când Carol se afla la Roma, în ziua de Crăciun, papa îl încoronă cu o coroană de aur, îngenuchiie înaintea lui și i se închină ca unui împărat roman. Carol de atunci se numi împărat, nu al Francilor ci al Romanilor, căci toți credeau că n'au făcut alt decât au restabilit împărăția romană. Se mai adaogă și împrejurarea, că tocmai atunci la Constantinopole

impărăția o femeie și papa cu Carol ziceau că imperiul a trecut acum în apus.

Organizarea imperiului. Carol împărți imperiul în ținuturi cu guvernatori numiți și supravegheați de el (*comiți, marchizi*). Supraveghetorii, un fel de inspectori, se numiau *missi* (trimiși). Ei purtau grijă de mersul justiției, de purtările oamenilor, de datoriile preoților.

Împăratul chemă un mare număr de persoane însemnate în fiecare primăvară și se sfătuia cu ele la facerea legilor. Legile lui se chiamă *capitulare*, căci erau împărțite în capitule.

El nu învățase carte în tinerețe și la bătrânețe se exercită cu multă stăruință la scris, în nopțile când nu putea dormi, dar tot n'a izbutit să se iscălească. Prețuia pe oamenii învățați și-i atrăgea la sine de pretutindenii. Astfel el chemă din Anglia pe un vestit preot și-l încurajă să scrie cărți și să învețe pe cei mai însemnați oameni din împrejurul său. Avea o școală chiar în palat, unde mergea însuș, certă pe elevi, laudă pe cei huni, muștră pe cei leneși. Porunciă episcopilor și preoților să adune la biserică copiii și să-i învețe carte. Multe persoane dela curte formau împrejurul împăratului un fel de academie, cetiau și scriau.

În imperiul lui Carol venitul statului eră numai venitul moșiilor sale proprii, așa că el îngrijiă de moșiile sale ca orice proprietar și încurajă și pe alții.

Eră blând și prietenos, singur și-a educat copiii, pe fete le puneă să lucreze (tors).

A murit liniștit în capitala sa *Aachen* în anul 814. Eră înalt, gros și aveă vocea subțire.

Desmembrarea imperiului. Urmașii lui Carol cel Mare n'au putut păstră un imperiu atât de întins. Mai întâiu s'au bătut între dânșii, apoi s'au împăcat, împărțind imperiul în trei părți, printr'un vestit tractat din **Verdun 843**. O parte cu *Carol Pleșu* prindeă mai toată Franța de azi, altă parte cuprindeă *Carle* mania, iar între ele eră a treia parte cuprinzând Olanda, Belgia, parte din Germania și Franța, Elveția și Italia. Lup-tele nu încetară nici după această împărțire. Comiții și ducii

nu mai voia să asculte de regi și imperiul lui Carol cel Mare, peste o sută de ani dela moartea lui, se găsea împărțit, nu în trei, ci într'o mulțime de state mici numite state feudale.

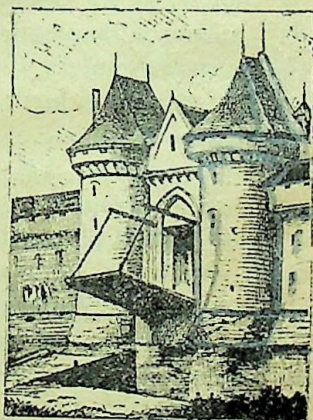
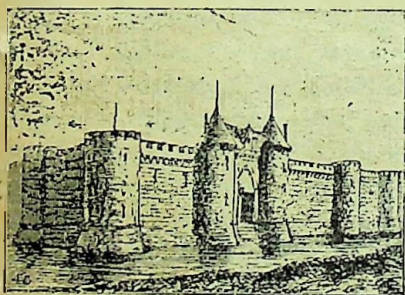
Feudalitatea și Cavalerismul.

Multe cauze făcuseră ca imperiul lui Carol cel Mare să se sfărâmițeze, mai principale însă au fost creșterea puterii nobililor și năvălirile străine.

Comiții și ducii văzând pe regi slabi, din cauza luptelor dintre dânșii, se făcură stăpâni pe demnitățile lor și le lăsau moștenire copiilor, cum ar fi astăzi, dacă prefectii ar putea lăsa prefecturile ca moștenire copiilor lor. Ceilalți proprietari, văzând că regele n'are nici o putere, iar guvernatorul e mare și tare, începură să se supună guvernatorului.

Toți locuitorii își găseau astfel un nou stăpân, țărani pe proprietar, acesta pe un proprietar mai mare sau pe guvernator. Modul acesta de organizare a statului, *când, adică puterea regelui este pulverizată și înlocuită cu puterea proprietarilor și guvernatorilor se cheamă feudalitate*. Mulțime de comitate și de ducate se înființară în cele trei regate, și fiecare comite și fiecare duce avea armata sa, judecă pe supușii săi în capitala sa, tocmai ca un rege. Protejatul se cheamă *vasal*, iar protectorul se cheamă *suzeran*. Comiții și ducii, deși erau ereditari, însă era obiceiul, ca la primirea comitatului sau ducatului să meargă la rege și să-i jure că-i vor fi supuși, iar regele îi întăria în dreptul lor de comiți. Dar nu numai comiții, ci oricine avea o moșie era vasal cuiva, un proprietar mic era vasalul unui proprietar mai mare, acesta al altuia, acela al comitelui, comitele al ducelui sau al regelui, căruia-i jurau credință. Numai peste rege nu era suzeran. Jurământul de credință al vasalului se cheamă *omagiu*, iar întărirea suzeranului se cheamă *investitură*, precum a rămas până la noi investitura episcopilor. Vasalul se îndatoră prin jurământ să meargă la războiu, când îl va chema suzeranul, să-l ajute cu bani uneori, să

vie la judecata lui ca să fie judecat, sau ca să judece împreună cu dânsul. Unii comiți și duci erau mai puternici decât regii, aveau armate și purtau războaie fără nici o grijă din partea regilor. Dreptul de a face războiu îl aveau și cei mai mici: comiții sau ducii se băteau între ei sau cu regele, vasalii mai mici cu suzeranii sau între ei, încât *toată societatea era în stare de războiu permanent*. Din această cauză, își făceau case pe înălțimi, înconjurate cu șanțuri mari, întărite cu ziduri și cu turnuri, cu foșoare înalte, din cari să se vadă la mari distanțe. Acele case se chiamă *castele*. Luptele nu erau însă omoritoare, căci luptătorii se îmbrăcau în haine de plăci de fier, pe față aveau o mască, pe piept o cămașă de fier, în mâini mănuși de fier și în picioare pulpăre de asemenea de fier. Armele de atunci, lancea, săgeata, sau sabia nu-i atingeau, dacă ai fi răsturnat însă jos pe unul, nu s'ar mai li sculat, de greutate, și de aceea meșteșugul era să-l răstorni și să-l duci prizonier, ca să se răscumpere cu bani.

Castele feudale.

Poporul de jos, orașenii și țărani, erau supuși. Țăranul trebuia să muncească pământul proprietarului, care dispunea și de persoana și de averea lui. Trebuia să suferă strică-

ciunile făcute de nobil în războaie sau la vânătoare cu caii lui.

Cavalerismul. În epoca feudală armatele începură să fie formate numai din călăreți, căci popoarele barbare aveau bune armate de călăreți. Din pricina aceasta războinicul se numea cavaler. Fiindcă nu erau școale, fiul unui nobil, în loc de școală, creștea în casa unui cavaler nobil, unde învăța buna cuviință și exercițiul armelor. Scriere și puțină latinescă învățau numai cei cari voiau să fie preoți. Altfel învăța cum să stea la masă, cum să mănânce și să bea, puneă și ridică masa, înarmă pe patron, îl însoțea la vânătoare și la războiu. Între 18—20 de ani era consacrat: făcea mai întâiu o baie, apoi nașul îl încingea cu spada. Biserica a luat mai târziu pe seama ei consacrarea cavalerilor, cari trebuiau să petreacă o noapte în rugăciune și să primească o sabie binecuvântată de biserică. Sărbătorile principale, la cari se consacrau cavalerii erau Paștele și Rusaliile. Un cavaler trebuia să apere biserica, pe nobilii fără apărare și pe văduve. El nu trebuia să mință, nici să fie crud cu cei de jos; mai curând se luptă până la moarte, decât să mințască și să piardă numele de bun cavaler. Cavalerismul a fost cea mai frumoasă instituțiune a evului mediu.

Normanzii. Cei mai periculoși inimici de dinafară ai imperiului lui Carol au fost Normanzii, sau oamenii din Nord. Ei veniau din Danemarca, Norvegia și Suedia de azi. Pirați fără frică de mare, ei plecau din țara lor pe bărci ușoare, intrau pe gurile râurilor și se urcau în sus, jefuiau orașele, satele, mai ales mănăstirile. Astfel au făcut ei nenumărate năvăliri în Franța, în Anglia, în Germania și chiar în Italia. Parisul a fost asediat de ei un an întreg, dar n'au izbutit să-l cuprinză. În cele din urmă au început să se așeze în unele din aceste țări, și au întemeiat state puternice. Cea dintâiu așezare a lor a fost în Franța nordică, după ce au dat săgăduiala că se vor creștină. Statul lor din Franța se chemă Normandia, un ducat foarte puternic și foarte bine administrat. Ducele Normandiei era vasal regelui Franței, era însă mai puternic decât el.

Normanzii s'au mai așezat în Anglia, în Rusia și în Italia sudică, iar în rătăcirile lor pe mare au ajuns până în America nordică.

ca Alfred
ca Rute
ca Roga
ca insula
(ins. vîndului)

Anglia.

Anglo-Saxonii. Bretonii, vechii locuitori ai Angliei, de acelaș neam cu Galii fuseseră cucerii de Romani, sub cari au stat până în secolul V. La începutul secolului V, când imperiul eră atacat de barbarii germani, armata romană se retrase din Britania și locuitori ei deveniră prada locuitorilor mai răsboinici din Scoția numii Picti. Ca să se apere, Bretonii luară cu plată cete de Germani, Angli și Saxoni. Aceștia bătură pe Picti, dar nu voră să se mai retragă în țara lor, ci supuseră pe stăpânii lor și întemeiară șapte state independente. Din secolul V până în secolul IX (455—828) aceste șapte state, numite state anglo-saxone, au purtat multe răsboaie între ele și cu Bretonii, cari căutau să arunce în mare pe neomenoșii lor oaspeți.

Fiind totdeauna învinși, Bretonii s'au retras în munți spre a-și păstră limba și naționalitatea, dar și acolo au fost urmăriți de Anglo-Saxoni. În cele din urmă, unii au fugit în Franța, alții s'au afundat și mai adânc în munți, păstrând mereu speranța frumoasă, că le va veni un mântuitor, *Artur*, ca să-i scape de apăsarea străină.

Cea mai mare lăptă în istoria Anglo-Saxonilor, cât timp au stat împărții în șapte regate, a fost creștinarea lor. Pe la anul 600 eră la Roma un papă, despre care se povestește că odată trecând prin piața de sclavi, fu izbit de frumusețea unor tineri cu părul blond și fața albă. Aflând că vin din Britania și că sunt păgani, lăcrămă că oameni așa de distinși nu sunt încă creștini, și-i întrebă cum îi chiamă. Când i se răspunse «Angli» el zise: nu «Angli ci Angeli (îngeri), cu fețe de îngeri» și se gândi să-i facă soții îngerilor din cer. El a trimes în Anglia predicatori. Creștinismul nu s'a răspândit însă fără persecuțiuni crude din partea regilor anglo-saxoni.

Egbert cel Mare. La anul 828 regele Egbert a reunit cele șapte state anglo-saxone într'unul singur, numit de atunci Anglia. El poartă în istoria Angliei numele de Egbert cel Mare. După moartea lui începură să năvălească în Anglia Normanzii, cunoscuți acolo sub numele de Danezi, căci erau din Danemarca. Anglii se luptară contra lor cu tărie, mai ales sub regele Alfred.

Alfred cel Mare (900). Spre a putea rezistă Danezilor, Alfred se retrase în locuri mocirloase și păduroase, de unde ieșiă pe neașteptate și-i atacă. El îi învinse și încheie pace cu ei, împărțind țara împreună. Alfred este însă mai însemnat prin administrarea țării, prin încurajarea instrucțiunii. Atrăgea la curtea sa pe învățați, voia ca toți să învețe să citească englezește. El însuș a scris o mulțime de cărți. Sub urmașii lui Alfred cel Mare, reîncepură luptele cu Danezii, cari izbutiră, în fine, să alunge pe rege și să supună

Monetă dela Alfred.

țara. În Anglia se stabiliră o mulțime de Normanzi, cari în scurt timp ajunseră oamenii cei mai puternici, umplând clerul, palatul și porturile. Englezii începură să-și arate nemulțumirea față de ei și aleseră de rege pe un inamic al lor numit Harald. Wilhelm, ducele Normandiei din Franța, care pretindea că are drept la coroana Angliei, veni cu războiu asupra lui Harald.

Wilhelm Cuceritorul. Ducele Normandiei eră un om îndrăzneț și întreprinzător. El arătă papei drepturile sale și papa îl autoriză să cucerească Anglia. Wilhelm chemă sub steagurile sale soldați din toată lumea și le promise jaful Angliei. Se adunară tot felul de oameni și se strânse o armată de peste 60.000, pe care Wilhem o trecu în Anglia (1066). Lupta dată la Hastings este una din cele mai însemnate din istorie. Noaptea bătăliei Normanzii o petrecură în post și rugăciune, pe când Englezii o petrecură bând

bere și cântând cântece de războiu. Englezii, toți pedestrași, fură striviți, cu tot curajul lor, de Normanzii cavaleri. Harald muri luptându-se, iar Wilhelm intră în Londra și se încoronă ca rege. Orice rezistență eră urmărită cu o severitate fără milă, orice atac contra unui Normand eră pedepsit fără cruțare, oricine luptase contra lui își pierdă pământul. Wilhelm dădu apoi soldaților săi (700 de baroni și 60.000 de călăreți) pământul Englezilor, trecut la numele fiecăruia într'un mare registru și introduse ca limbă a statului limba franceză. El stăpâniă astfel pe Englezi cu Normanzii săi, iar pe Normanzi îi stăpâniă, că le dăduse pământurile risipite, așa încât acelaș om n'avea la un loc un domeniu întins. Wilhelm eră cel mai puternic rege din Europa și în acelaș timp eră vasalul regelui Franței.

G e r m a n i a .

Germania eră partea cea mai puțin însemnată dintre cele trei părți fixate prin tratatul din Verdun. Ea mai nu avea orașe, eră dar mai puțin civilizată, de aceea a și fost mai puțin expusă la năvălirile Normanzilor. Urmașii lui Carol cel Mare s'au stins în Germania, la o sută de ani dela moartea marelui împărat, iar comiții și ducii au voit să profite de stingerea familiei regale, ca să nu mai aleagă regi și să-și mărească puterea lor. Astfel s'au format cinci ducate puternice, cari au rămas multă vreme: *Saxonia, Franconia, Lorena, Suabia și Bavaria*. Atacurile Normanzilor despre nord și ale Ungurilor despre sud, au făcut pe toți să vază, că numai un rege poate mântui țara și au ales ca rege pe ducele Saxoniei, iar după dânsul pe urmașii lui, până la stingerea casei de Saxonia, care a ținut 100 de ani.

Oton cel Mare. Cel mai mare dintre regii din casa de Saxonia se numia Otto și în istorie se numește Oton cel Mare.

Înăuntru Oton a purtat multe lupte cu ducii, cari nu voiau să rămână în ascultare, chiar când îi erau rufe de

aproape. Astfel s'a luptat cu un frate al său mai mare, care voise să se facă el rege. Altădată s'a luptat cu propriul său fiu, căci Oton se însurase a doua oară și fiul său se temeă că n'o să rămână rege. Ca să scape de atâtea răsboaie, regele începū să dea episcopilor ținuturi întregi, îi făcū prinți și-i obligă să-l ajute în răsboaie.

Episcopii, deși destul de barbari și ei, erau însă mai blânzi, încurajau orașele și ajutau clasa țărănească, încât eră un proverb în Germania «sub cărje (bastonul episcopal) este bine de trăit».

In afară Oton a purtat lupte cu Slavii, cari ocupau atunci cea mai mare parte din Germania de azi. La granițele despre Slavi, construi cetățui și așeză în ele căpitani de graniță cu armată, ca să apere granița, chiar s'o întindă și să creștineze pe păgânii din acele locuri. Acei căpitani de graniță se chemau *marchizi* (Markgraf).

O biruință și mai strălucită a repurtat Oton contra Ungurilor, cari din nou năvăliseră în Germania în mare număr. In lupta cu ei Oton a ieșit biruitor, a prins pe regele barbarilor și l-a spânzurat. Apoi ca să apere granița și contra lor, a înființat o marcă, numită *marcă de răsărit*, care, tot întinzându-se, a devenit împărăția austriacă de azi.

Cu urmări și mai însemnate a fost amestecul lui Oton în afacerile Italiei. Această țară eră împărțită între o mulțime de duci și comiți, cari se luptau între ei pentru titlul de rege. Numai în Roma papa aveă un stat dela Pipin cel Scurt. Toată Italia sudică eră în stăpânirea împăratului dela Constantinopole, pe când Sicilia și celelalte insule din Mediterana, căzuseră în stăpânirea Arabilor. Astfel Italienii erau mai civilizați decât celelalte popoare din apus, pentru că erau mai aproape de imperiul de răsărit, în strânse legături comerciale și culturale cu el. De aceea, pe când apusul Europei eră în plină barbarie, orașele din Italia erau bogate prin industria și comerțul locuitorilor, serviau ca model de imitat celorlalte orașe din apus. Din Italia, a chemat Carol cel Mare pe cei mai muți scriitori dimprejurul său. Dar bo-

găşia Italiei şi cetele dintre Italiani atraseră pe Oton. El se amestecă în cetele prinţilor din Italia, trecu Alpii şi deveni domnul Italiei nordice.

După mai mulţi ani, iarăş fu chemat în Italia, de data aceasta de către însuş papa, pe care inimicii săi îl aduseseră în mare pericol. Papa, fiindcă stăpâniă Roma şi ţinutul vecin cu ea, aveă mulţi inimici, cari căutau să stăpânească statul lui. Alţii căutau să ajungă papi pe căi nelegiuite. S'au văzut femei imorale făcând papi pe fiii lor imorali şi nevârstnici. Oton întări pe papă în scaunul lui, iar acesta îl încoronă ca *împărat roman* la anul 962. Imperiul eră roman, nu german, căci după o veche profetie imperiul roman aveă să fie până la sfârşitul lumii, german eră numai purtătorul coroanei. De atunci coroana imperială a rămas la regii germani. Cucerirea Italiei şi coroana imperială au făcut Germaniei mai mult rău; în adevăr, Germanii considerau Italia ca pe o ţară cucerită şi se purtau cu locuitorii ei ca nişte învingători, iar Italianii le rezistau ca unor barbari. Împăraţii neglijau Germania spre a merge ca să se încroneze la Roma şi mai siece mergere eră o expediţiune răsboinică. Apoi din pricină că şi împăratul şi papa se considerau, fiecare, şef al creştinătăţii, au izbucnit lupte crâncene între papi şi împăraţi.

Cei din urmă ani ai lui Oton au fost ani de glorie. La curtea lui sosiau trimişii din mai toate ţerile Europei, din Rusia, dela Constantinopole, chiar dela un prinţ african, care-i trimise daruri bogate. În zilele lui a început să se scrie în mânăstiri. O călugăriţă germană a scris vieaţa lui în latineşte. Contimporanii lui Oton îl numiau cel mare şi-l puneau alături de Carol cel Mare.

Când s'a stins casa de Saxonia s'a ridicat la tronul German, casa de Franconia înrudită cu ea. Un împărat din această casă a fost *Henric III*, pe la 1050, care n'a fost aşă de glorios ca Oton, dar a fost mai puternic decât el. Sub dânsul recunoşteau suzeranitatea germană Boemia, Polonia, Ungaria şi Danemarca. Fiul său *Henric IV* se urcă dar pe

tron tocmai când imperiul eră în culmea puterii sale. Dar tot atunci ajunsese la mare dezvoltare papalitatea și între aceste două puteri ale evului mediu trebuia să înceapă o luptă crâncenă.

Puterea papală.

La început creștinismul s'a răspândit numai în orașe și îndată ce se găseau câțiva credincioși făceau o societate numită biserică. Capii lor erau cei mai bătrâni, cari se și chemau *presbiteri*, adică bătrâni. Când biserică s'a mărit, dintre presbiteri unii erau supraveghetori peste ceilalți și se numiau *episcopi*, adică inspectori. Episcopii, din orașele capitale de provincii se numiră mitropoliți (=episcop în cetatea mamă), iar episcopii din capitalele vechilor regate se numiră *patriarhi* (Alexandria, Antiohia, Ierusalim și Constantinople). Episcopul Romei se numi *papă* (tată).

Originea și creșterea puterii papale. Cu timpul puterea papei a crescut mai mult decât a celorlalți episcopi, căci el se află în capitala imperiului roman și putea ajuta în diferite chipuri pe creștinii din toată lumea. Astfel s'a întins obiceiul, ca episcopii din celelalte orașe, mai ales cei din apus, să arate papei plângerile sau neînțelegerile lor. Papii de altfel, erau înțelepți, se amestecau cât mai puțin în discuțiunile religioase. În orient preoții discutau și se persecutau pentru credințe grele de înțeles, ca d. e. dacă Fiul este mai mic decât Tatăl, precum susțineă Arius. În apus, papa se ocupă cu lucruri practice: ajută pe cei nevoiași, încurajă pe locuitorii atacați de barbari, și autoritatea lui se măria. Când Atila veni asupra Romei să o distrugă, un papă eră în capul delegaților, să-l roage ca să cruțe capitala lumii.

După căderea imperiului de apus, papa eră supus împăratului dela Constantinople, însă prin zelul lui barbarii germani fură atrași în sânul bisericii, și pe cât de ascultat devenia sfatul lui în apus, pe atât se slăbiau legăturile ce țineau cu împăratul de răsărit.

Răspândirea creștinismului se făcea prin călugări.

Încă de prin secolul III al creștinismului se găseau oameni, cari cre-

deau că nu pot duce o viață destul de plăcută lui Dumnezeu trăind în mijlocul societății. Ei se retrăgeau, dar, în locuri pustii și trăiau în rugăciune și în singurătate hrănindu-se cu fructe. Se chemau *pusnici*. Cel care a adunat pe pusnici, a regulat ca să trăească la un loc, ocupându-se cu rugăciuna și cu munca, a fost în răsărit sfântul Vasile (secolul IV), iar în apus sfântul *Benedict* (secolul VI). Călugării Benedictini se ocupau și cu munca fizică și cu cea intelectuală. Dintre ei au ieșit 5.000 de sfinți și 15.000 de scriitori. Armata devotată a călugărilor a răspândit creștinismul și a întărit puterea papilor asupra popoarelor barbare.

În secolul VIII împărații din Constantinopole au încercat să facă pe creștini să nu se mai închine la icoane, căci li se părea că închinarea la icoane este idolatrie. Atunci papii au prins ocazie să se despartă de împărați și să iasă de sub puterea lor. Când avură nevoie apoi de un protector contra Longobarzilor, îl găsiră la Franci, cari înfemeind statul papal le-au dat și o putere materială pe lângă puterea lor morală.

(Despărțirea celor două biserici. În secolul IX, papii intrară în luptă cu întreaga biserică orientală, fiindcă pretindeau ca toată creștinătatea să li se supună, nu numai să-i respecte. Ei își întemeiau pretențiile lor pe împrejurarea, că biserica Romei a fost întemeiată de sfântul Petru, și ziceau că Petru a fost prințul apostolilor, papa deci trebuie să fie prințul bisericii. Această pretenție a papilor este contrară învățăturii lui Isus, care a zis că acel apostol să fie mai mare, care va fi serv tutulor. Petru n'a fost prinț al apostolilor, ci a fost zelos predicator. Apoi istoria nu dovedește că Petru a întemeiat biserica Romei. Biserica din orient s'a opus papei, și s'a despărțit de biserica apuseană în secolul XI (1054).

Despărțirea bisericii în două, numită și *shismă*, a fost foarte vătămătoare orientului, căci l-a dus în luptă cu occidentul, l-a slăbit și a făcut să fie cucerit de Turci.

Biserica de răsărit, numită *ortodoxă*, a creștinat popoarele slavice, iar biserica de apus, numită și *catolică*, a contribuit foarte mult la îmblânzirea barbarilor germani, a recomandat pacea și a pus blesteme grele peste cei cari nu vor respecta unele zile în cari să nu facă războiu.

Arma cu care luptau papii, eră blestemul cel mare, sau *excomunicarea*. Cel excomunicat eră scos din societatea creștinilor ca un spurcat : vasele în cari mîncă erau spurcate, casa în care dormia eră spurcată. Această pedeapsă grozavă umilia pe cel excomunicat să fi fost și rege, și-l făcea să ceară ertare dela biserică.

Grigorie al VII și Henric IV. Pe la anul 1080 eră papă un om ridicat din țărani săraci, cu numele Grigorie VII, iar mai înainte numit Hildebrand. Convins că demnitatea de papă este mai mare decăt orice demnitate pămîntească, el întreprinse reforme mari în biserică și le săvârși, deși avea contra lui pe preoți și pe împărații germani. Mai întăiu obligă pe preoți să se despartă de femeile lor și în viitor să trăească necăsătoriți (*celibat*). Apoi scoase din biserică pe toți cei cari luaseră demnitățile cu bani (*simonie*). (1) Tot el făcuse ca papii să nu se mai aleagă de nobilii din Roma, ci numai de preoții Romei numiți cardinali.

Grigore făcu un pas și mai departe : declară că regii nu trebuie să mai învestească pe episcopi în statele lor, căci învestitura este un drept al papei. Împăratului Henric IV, care eră deprins să vază pe papi supuși și ascultători, i se pără pretenția lui Grigorie o adevărată nebunie. Împăratul avea drept să învestească pe episcopi, cari erau proprietari pe moșii întinse, exercitau drepturile feudale de a judecă, de a strînge armată și numai dacă s'ar fi lepădat de aceste drepturi ar fi avut dreptate papa. Grigorie însă excomunică pe împărat și îndată toți prinții îl părăsiră, toți declarară, că de nu-l va iertă papa, ei vor alege alt împărat. Henric trebui să meargă numai cu soția și copilul său în Italia, la castelul *Canossa*, și să ceară iertare papei cu multă umilință. Trei zile a stat desculț și nemîncat la acea curte și abia fu iertat de papă. Împăcarea nu fusese însă sinceră, împăratul se gândia să-și răsbune, papa să se apere. Grigore

(1) Simon magul oferise sfântului Petru bani, ca să-i dea și lui darul de a face minuni.

câştigase în partea bisericii pe nişte mercenari normanzi, cari cuceriseră dela imperiul bizantin toată Italia sudică. Mai cuceriseră dela Arabi insula Sicilia şi înfiinţaseră în sudul Italiei un stat care mai târziu s'a numit regatul celor două Sicilii. Când împăratul a venit cu armată contra papei, Grigore s'a retras în sudul Italiei la Normanzi şi a murit în exil. Henric trebui să lupte contra răsculaţilor, între cari orau proprii săi lii şi muri plin de întristare, învins de biserică.

Lupta pentru investitură a mai ţinut mult şi s'a terminat prin următoarea învoială, încheiată în oraşul Worms: papa să dea episcopului cărja, semnul puterii bisericeşti, iar împăratul să-i dea sceptrul, semnul puterii pământeşti.

Imperiul de Răsărit.

Imperiul de răsărit încă înainte de anul 600 începuse să piardă caracterul său latin şi se numeşte imperiu bizantin, după numele vechiu al Constantinopolei. După moartea lui Heraclius, începură iarăşi zile triste pentru acel imperiu: la nord Bulgarii devastau până sub zidurile Constantinopolei, în Asia Arabii coprindeau ţeri şi oraşe unul după altul. În anul 712 Arabii înconjoară Constantinopole pe apă şi pe uscat, dar după şapte ani fură învinşi şi respinşi. În luptele lor cu Arabii. Grecii inventaseră o substanţă cu care ardeau flotele inimice. Această substanţă după compoziţie seamănă cu iarba de puşcă şi se numia *foe greccese*. Eroul acestei lupte uriaşe fu Leon Isauricul. Soldat de jos, el se înălţase până la gradul de general şi apoi, fără să trădeze, se ridicase pe scaunul imperial. Leon a voit să reformeze însă biserica şi a provocat mari turburări. Creştinii cu credinţa în icoane, căzuseră într'o adevărată idolatrie. În loc să-şi îndrepteze spiritul către Dumnezeu şi să lucreze cu credinţă în el, ei îşi procurau moaşte şi icoane făcătoare de minuni, pe cari apoi le adorau ca pe Dumnezeu. Victoria asupra Arabilor ziceau că le-a dat-o o icoană. Împăratul hotărî să limiteze acest obicei. În acest scop

opri de a se mai adresa rugăciuni sfinților, de a se mai îngenunchia la moaște și la icoane. Cei mai învățați oameni din biserică și din stat, precum și clasele de sus ale poporului, erau cu împăratul; în contra lui erau însă călugării, cari trăiau din zugrăvirea icoanelor și bisericilor, iar ei atrăgeau poporul de jos. În câteva rânduri izbucnesc răscoale, pe cari împăratul le liniștește cu blândețe. Aceste răscoale servira papei de pretext, ca să se despartă de împărat, sub cuvânt că nu mai este ortodox.

Fiul lui Leon, *Constantin IV* a fost soldat tot așa de viteaz. A bătut pe Arabi într'o mulțime de lupte, a bătut pe Bulgari și a trecut Dunărea în țara noastră, dar a fost mai aspru contra icoanelor decât tatăl său. A dat ordin să se ștergă icoanele din biserici și să se zugrăvească în locul lor păduri, câmpii, scene de vânătoare. A închis o mulțime de mănăstiri și pe călugări i-a căsătorit cu deasila, iar mănăstirile le transformă în cazărmi și în edificii publice. Măsurile contra călugărilor erau justificate de faptul, că o mulțime de oameni părăsiau societatea, încât scădea munca și puterea imperiului.

După moartea lui Constantin imperiul decade în timpul *Irenei*, care plătește tribut lui Arun-al-Rașid, scoate ochii propriului ei fiu și dă pretext lui Carol cel Mare, să se proclame împărat, de oarece la Constantinopole nu eră împărat. Ea susțineă închinarea la icoane și a adunat un sinod, care a restabilit cultul icoanelor. Impărații, cari au persecutat icoanele, se numesc în istorie *iconoclaști* (sfărâmători de icoane).

Slavii. Slavii se trag din marea rassă indogermanică și locuiau din cele mai vechi timpuri în Europa orientală. Ei singuri se numiau *Sârbi*. Pe la anul 600 au început să pătrună în imperiul de răsărit, și au ajuns până în Grecia iar spre apus au ocupat cea mai mare parte a Germaniei de azi. Astfel sunt trei ramuri de Slavi, *occidentali* (Polonii, Cehii, Moravii), *sudici* (Sârbii, Croații, Slovenii) și *orientali* (Rușii, despărțiți în Ruteni și Muscali).

Ei locuiau în sate și se ocupau mai mult cu agricultura. Moșiile nu erau la ei împărțite între familii, ci satul întreg lucră moșia și apoi împărția recolta după munca fiecăruia. Capul satului se chema *staroste* (bătrân). În războiu erau cruși și în afară de armele cunoscute se luptau cu săgeți otrăvite. Își închipuiau natura plină de spirite: *vârcolaci*, *Samodivi*, *Stribog* (zeul vânturilor) și zeul cel mare *Svarog* (= cerul).

Bulgarii. Abia se așezaseră Slavii sudici în peninsula balcanică și veniră peste ei Bulgarii, un popor mongolic ca Hunii și Avarii. O oardă de a lor trecu Dunărea în 679 și luă în stăpânire Bulgaria de azi. Ba încă, ei își întindeau stăpânirea și dincoace de Dunăre. Bulgarii erau grozavi ca și Hunii. De nenumărate ori au ajuns până sub zidurile Constantinopolei arzând, jefuind și ucizând. În acest timp însă și-au pierdut limba și-au luat pe cea slavonă, astfel că au perit cu totul ca popor și au devenit un popor slav. Dar tot mai păstrează în apucăturile lor multe porniri barbare.

Contactul Românilor cu Slavii și cu Bulgarii. Fiindcă Bulgarii stăpâneau peste Români și fiindcă mulți Slavi se aflau și în țerile noastre, de aceea avem multe cuvinte în limbă, de origine slavonă s. e. *bălan*, *bălărie*, *ciuf*, *castravele*, *Pravova*. Însă Românii au fost mult mai numeroși decât Slavii și i-au înghițit pe toți, precum vechii Romani au romanizat toată lumea cucerită. De aceea nu există între Români insule de Slavi. De altfel se pare că Românii au trăit în bună înțelegere și cu Bulgarii și cu Slavii; iar dacă i-am făcut pe ei Români aceasta se datorește faptului, că rassa noastră e mai inteligentă și mai rezistentă.

Statele Slavone.

Cel dintâiu popor slav, care a întemeiat un stat, au fost Moravii, în timpul urmașilor lui Carol cel Mare. Statul lor n'a ținut însă mult, căci a fost desființat de Unguri. Capii Moravilor voiau să treacă la creștinism și trimiseră la Con-

stantinopole o ambasadă ca să ceară predicatori creștini dela împărat.

Rostislav rege. apoi Swatopluk la moravi.

„Mulți predicatori creștini, ziseră ambasadorii, au venit la noi din Italia, din Germania, din Grecia, aducându-ne deosebite învățături. Dar noi aștia, Slavii, noi suntem simpli și n'avem cine să ne învețe unde este adevărul. Arată-ne dar, milostive stăpâne, un om capabil să ne vorbească în dreplate, căci dela tine pleacă legea cea bună și se răspândește în lumea întreagă.

Împăratul le trimise pe doi predicatori, *Metodiu și Ciril*, frați. cari creștinară pe Cehi, cum și o parte din Poloni. Ei traduseră *Biblia* în limba slavonă, regulară ca serviciul religios să se facă tot în aceea limbă și întrebuițară un alfabet nou, potrivit cu sunetele limbii slavone, numit mai târziu *alfabet cirilic*. Călugării germani, văzând însă că pierd o țară, care putea ține de biserica lor, începură să persecute pe discipolii lui Metodiu și Ciril, iar Moravii au căzut de atunci sub influența bisericii apusene.

apoi alf. Glagolitic.

Imperiul Bulgar. Cât timp au rămas păgâni Bulgarii n'au putut înființa un stat trainic, ci numai jefuiau și ucideau. Un domn al lor numit *Boris* primi creștinismul și prefăcù Bulgaria în stat creștin.

creștinat de Mihail. Biz.

Fiindcă statul Bulgarilor se întindea și la nordul Dunării, s'a introdus și în biserica românească limba slavonă, care a rămas apoi până în timpul lui Brâncoveanu. Din această pricină avem în limba bisericească o mulțime de cuvinte slavone (moltivă, vecernie...) și tot din această cauză am scris până în anii din urmă cu alfabetul cirilic. Deși însă slujba bisericească eră în limba bulgărească, noi am fost creștinați înainte de venirea Slavilor, de către frații noștri din peninsula balcanică, fiindcă peninsula balcanică până la venirea Slavilor eră romană. Acest adevăr se vede din cuvintele noastre bisericești, cari sunt latinești, și anume cele mai importante, ca: *Dumnezeu, sânt (=sântă-Măria), cruce, tâmplă, ajun, mormânt, Paști, înger, creștin, Crăciun*. După așezarea Slavonilor la sudul Dunării, o mulțime

de Români au trecut în stânga Dunării, au mărit numărul celor din Carpați și au întărit religiunea lor.

Românii trăiau sub Bulgari, având capii lor numiți cnezi, din cari cei mai însemnați trăiau în Oltenia. Imperiul bulgar a ajuns la mare putere în timpul lui Simeon, pe la 900. El a luat titlul de împărat (=țar). El fusese crescut la Constantinopole și încurajă mult pe cei cari traduceau din grecește scrieri bisericești.

El cucerise mai toată peninsula balcanică, stăpâniă și peste țerile noastre și peste Serbia. Inșă luxul curții și al boerilor săi sărăciau poporul, care nu putu rezistă loviturilor despre sud din partea Bizantinilor și despre nord din partea Rușilor.

In adevăr, la Constantinopole s'au ivit după anul 900 un șir de împărați însemnați, numiți împărați macedoneni, cari au susținut imperiul și l-au restabilit. Au păstrat sub stăpânirea lor Italia sudică, pe care au apărat-o cu succes contra împăraților germani. Au început apoi luptele cu Bulgarii, pe cari i-au desființat cu totul. Statul bulgăresc a fost cucerit și autoritatea Constantinopolei a ajuns până la Dunăre. Impăratul cel mai crud cu Bulgarii se chemă Vasile II, omorătorul de Bulgari, la 1018. Bulgaresctorul.

Rușii. Rușii au fost deșteptați la vieața de stat, de către o trupă de Normanzi, veniți din Suedia, cu numele de Varegi, pe la anul 862. Capul Varegilor se numia Ruric. Urmașul lui Ruric reuni toate triburile rusești sub sine. Statul rusesc abia se urzise și voia să cuprindă Constantinopole, vis neuitat de Ruși până azi: 2000 de bărci ajunseră sub zidurile cetății, însă ca și Arabii fură respinși. Alt cap al Rușilor, încercă pe uscat să ajungă la Constantinopole; bătut pe Bulgari și ocupă țara lor, când un împărat bizantin îl bate și scapă orientul de rusificare. Vladimir pela 1.000,

se creștină cam pe aceeaș vreme cu Ungurii și Polonii prin stăruința împăratului Vasile II. De atunci Rușii au rămas credincioși bisericii răsăritene. Jaroslav cel mare

Polonia. Statul polon s'a înființat sub prinți dintr'o fa-

famil. Piastilor.

milie numită Piast. O poveste spune că primul piast a fost țaran și că trăia după anii 800. Cel mai însemnat principe din familia piast a fost Mietcislav, care a creștinat poporul său aproape de anul 1000. Urmașul lui Mietcislav se chemă *cuclitor* Boleslav, pe la anul 1000. El a luat titlul de rege și a cuprins mai multe provincii din Germania și din Rusia. Regii Poloniei purtară în urmă multe războaie cu Germanii, dela cari împrumutară cultura și toate instituțiunile statelor apusene.

U n g u r i i .

Ungurii, cari se numesc pe sine Maghiari, erau un popor de aceeaș familie cu Hunii, cu Avarii, și cu Bulgarii. Erau nomazi, trăiau din vânatoare și păstorie, beau lapte de iapă, mâncau carnea jumătate crudă. Călări pe cai iuți, omorau oameni, răpiu femeii, lăsau în urma lor numai cenuse și sânge. Erau înspăimântător de urâți, azi după atâta amestec cu popoare indo-germane sunt frumoși la chip, dar în suflet au rămas tot răi și cruzi. Locuiau la început prin Rusia, apoi au venit și s'au așezat prin Basarabia de azi, de unde fiind bătuti de Bulgari, se ridicară, trecură munții și se stabiliră în Panonia (895). Din Panonia Ungurii atacau statele din apus, ajungând până în Franța și Italia. Germania mai ales suferia de cruzimile lor, încât Germanii aveau în lupturghie rugăciuni contra Ungurilor, cum sunt contra foametei, contra cutremurului și altor urgii dumnezeiești. În fine împăratul Oton cel Mare i-a domolit. De atunci Ungurii s'au așezat în Ungaria de azi, au păstrat însă obiceiurile lor, trăind vara în corturi și iarna în coverci de trestie până pela 1200.

Ștefan cel Sfânt. Mulțimea de prizonieri creștini convertise la creștinism un mare număr de Unguri, dar creștinarea lor deplină s'a făcut de către regele Ștefan cel Sfânt. El creștină poporul unguresc cu de-a sila, înființă mănăstiri și episcopate, obținū apoi coroana de rege dela papa, căruia îi supuse regatul său. De atunci există un regat unguresc (1000).

Cucerirea Transilvaniei. Ungurii s'au așezat în Ungaria prin partea ei de nord, și tocmai sub Ștefan cel Sfânt (1003) au început cucerirea țerii «de dincolo de pădure», *Transylvania*. În această țară eră pe atunci un ducat românesc, sub supremația bulgară, ducat supus de cel dintâiu rege ungar. Însă la venirea Ungurilor erau, chiar după tradiția ungurească, trei ducate românești în țerile supuse azi Ungurilor. Acele ducate și-au pierdut puterea și capii; au rămas însă ca împărțiri teritoriale și cu deosebite drepturi naționale. Românii s'au bucurat multe secole în Ungaria de drepturi însemnate. Ei aveau niște capi proprii ai lor numiți *cnezi*, aveau obiceiuri respectate, luau parte în adunarea cea mare a Transilvaniei. Aceste drepturi se împăcau și cu politica înțeleaptă a lui Ștefan, care zicea, că *dreptatea este temelia statelor* și cu organizația feudală, care permitea existența mai multor națiuni în acelaș stat. Ștefan a introdus în adevăr feudalismul în Ungaria.

Ștefan cel sfânt imită în statul său organizația societății feudale, așa cum se găsiă în apus și mai ales în Germania. Împărți statul în *comitate*, ai căror capi administrau în timp de pace și comandau armata (comitatului în timp de rășboiu. Pentru a-i chemă la arme se trimetea o sabie muiată în sânge prin toate comitatele și rășboinicii trebuia să plece la rășboiu. Cei mai înalți funcționari, împreună cu episcopii, formau un senat împrejurul regelui. Simplii rășboinici erau numeroși și turbulenți, întocmai ca în apus.

În biserica ungurească serviciul religios se făcea în limba latină, cum se făcea în toate bisericile din apus. Aceasta a contribuit foarte mult la civilizarea Ungurilor, căci limba latinească este limba Romanilor, în care s'au scris atâtea opere nemuritoare. Românii rămăind cu biserica răsăritului, când s'au despărțit cele două biserici, tocmai ei, urmașii în răsărit ai Romanilor, au pierdut din biserică limba latină. Astfel rasse inferioare și străine s'au civilizat și au luat asupra-și rolul, pe care trebuia să-l împlinim noi.

CRUCIATELE SI STAREA EUROPEI IN TIMPUL LOR

1095-1270 = 175 ani. 800.

♣ Prima expeditie cruciată.

Creștinii din toate părțile așteptau anul 1000 după Cristos cu mare groază, căci credeau că atunci va fi sfârșitul lumii, și așteptau în tot momentul să vadă pe Isus venind pe norii cerului, ca să judece pe cei vii și pe cei morți. Lumea mergea la locurile unde se odihneau moaștele vreunui sfânt și se ruga și aștepta acolo slășiritul lumii. Intre locurile sfinte cel mai sfânt este însă Ierusalimul, unde se află mormântul Domnului și unde are să vie el la judecata din urmă. Calătoriile la Ierusalim se îndesiră însă tocmai când căzū califatul dela Bagdat. Califii abbasizi favorizau pelerinajele creștinilor pentru foloasele bănești ce le aduceau, când însă, în locul lor se ridicară Turcii, pelerinajele deveniră imposibile. Creștinii, cari mergeau la Ierusalim, erau persecutați, și cari scăpau cu viață se întorceau povestind suferințele lor, și au putut ridica toată Europa apuseană în contra musulmanilor. Astfel s'au început expedițiunile rășboinice numite cruciute, cari au ținut aproape două secole.

Afară de dorința religioasă de a cuprinde Ierusalimul, expedițiunile cruciate au fost dictate și de alte motive. Așa, papii voiau supunerea bisericii orientale și mai întâiu voiau să supuna pe musulmani, apoi pe Bizantini. Ducii din apus voiau să înșințeze regate în răsărit, cei normanzi începuseră lupte cu imperiul bizantin chiar înainte de cra-

ciate. Orașele din Italia voiau o luptă între orient și occident, ca să servească ele de mijlocitoare. Europa era atunci prea populată, pentru starea agriculturii de atunci, țărani nu mai aveau locuri de cultură și căutau pământuri nouă. Când li s'a zis să meargă la Ierusalim, unde ieșind biruitori vor avea pământ, iar fiind biruiți vor merge în raiu, toți plecară bucuroși. Biserica era atunci în culmea puterii ei. căci Grigore VII umilise pe Henric IV.

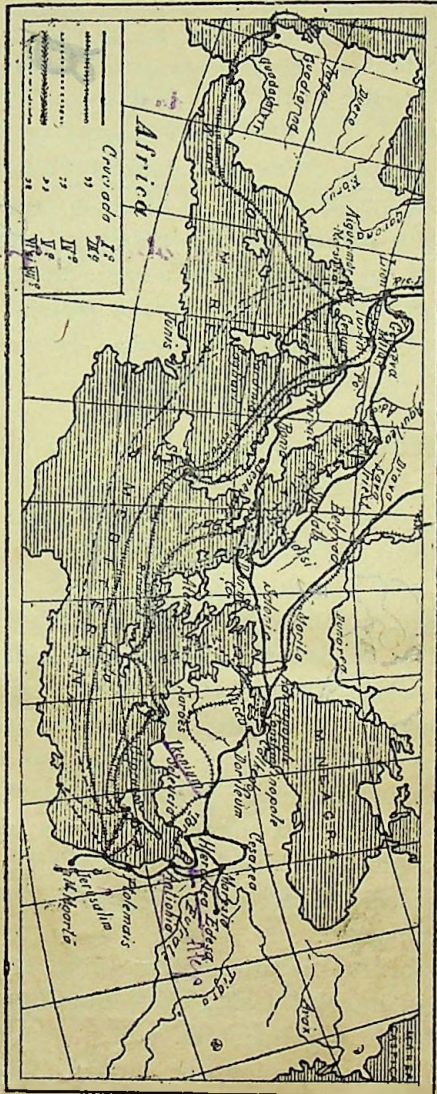
Un călugăr frances, Petru din Amiens, cu binecuvântarea papei începă să străbată Italia și Franția povestind cu lăcrămi suferințele pelerinilor la Ierusalim. După un an papa adună un sinod în Franția, unde alergă lume foarte multă. La îndemnul papei, adunarea întreagă izbucni într'un glas «Dumnezeu voește, Dumnezeu voește». Iși cusură la umăr o cruce de postav roșu și se pregătiră să meargă la Ierusalim.

Prima expedițiune cruciată. Plecară mai întâiu sufletele simple, țărani, meseriași, luând cu ei în căruțe femeile și copiii, fără arme, fără proviziuni îndestulătoare, fără să știe calea. La vederea oricărui oraș întrebau «aci este Ierusalimul?». Erau conduși de Petru pșnicul și de un nobil Valter cel sărac. Străbătură Germania, unde locuitorilor le fu milă de ei și le dederă hrană; când ajunseră însă în Ungaria și în Serbia, locuitorii îi atacară și-i omorîră cu miile, ca pe niște jefuitori. Când ajunseră la Constantinople, împăratul, care voia să câștige el țerile ce le vor cuceri cruciații dela musulmani, se grăbi să-i treacă în Asia, ca să scape de ei. Abia însă puseră piciorul pe pământul Asiei și fură atacați de Turci. Valter muri, Petru fugi la Constantinople, iar cei scăpați de sabie muriră de foame, prin păduri și prin peșteri.

În urma poporului plecară feudalii, cei mai mulți francezi, sub conducerea ducelui Gottfried de Bouillon. În număr de mai multe sute de mii înaintară, unii pe uscat, alții pe apă, și se întâlniră la Constantinople. Acolo împăratul le ceru să jure că-i vor supune lui țerile ce vor cuceri, apoi îi trecu în Asia. Bătură pe Turci, dar pieriră cu miile de sete pe

din cauza climii.

câmpiile nisipoase ale Turciei asiatice. Imputinați de sabia inimică, flămânzi și mai ales neuniți, porniră spre Ierusalim,

în număr de vre-o 25.000. Trecură pe lângă vechile orașe feniciene și când ajunseră pe cel din urmă deal, de unde se Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

vede Ierusalimul, îngenuchiară, plângând cu lacrimi. Inconjurată cetatea, postiră, se rugară; dar când o cucireră, uci-seră un mare număr de musulmani (1099).

Regatul Ierusalimului. Cruciații voră să înființeze un regat în Ierusalim și aleseră de rege pe Gottfried de Bouillon. El nu primi titlul de rege, ~~dar~~ ziceă că nu se cade să poarte coroană de aur, acolo unde Mântuitorul a purtat coroană de spini, luă titlul simplu de «apărător al sfântului mormânt». Peste un an el muri și fratele său Baldwin luă titlul de rege. 1100

Regatul din Ierusalim eră organizat ca stătele feudale din Europa. Mai mici ca regele erau 4 comiți în 4 comitate. Fiecare comite aveă vasalii săi și aceștia aveau alții mai mici. Mai toți aveau dreptul de justiție în statul lor și dreptul lor de monetă. Erău datori să dea suveranului un număr de cavaleri (c. 40) și de pedestrași.

Cruciata a II-a și a III-a.

Regatul Ierusalimului eră în lupte neconținute cu musulmanii și, ca să le poată rezistă, creștinii cereau ajutoare din Europa. În anul 1147 le veni în ajutor regele Franciei și Împăratul Germaniei. Amândoi suveranii plecară pe apă și ajunseră în Asia, unde toate sforțările lor ca să cuprindă o cetate rămaseră zadarnice, așa încât se întoarseră în statele lor fără nici o ispravă.

Această neizbândă din partea celor mai puternici suverani creștini, atâtă și mai tare pe musulmani, cari conduși de un sultan viteaz și îndrăzneț numit Saladin, izbutiră să cucerească chiar Ierusalimul și creștinii rămaseră în Palestina numai cu câteva orașe pe coastele mării.

Când se auzi în Europa de căderea cetății sfinte tot apusul se cutremură și cei mai mari regi luară crucea, spre a înfrânge pe Saladin. Erău împăratul Germaniei Frederic Barbarossa, regele Franciei, Filip August și regele Angliei Rihard Inimă de Leu.

Frederic Barbarossa. A fost cel mai glorios împărat al Germaniei. Eră din a treia familie imperială, numită familia Stauferilor (1). Din pricina bărbii sale roșii, Italianii i-au zis *barbarossa*. A trecut de 8 ori Alpii, ca să aducă la ascultare cetățile italiene. Milanul eră în capul cetăților revoltate și este vestit în istorie asediul acestei cetăți.

Frederic abiă îl cuprinse după doi ani de înconjurare, dar și pedeapsa fu teribilă: toată populațiunea trebui să meargă înaintea împăratului cu ștreangul de gât, cu cenușe pe cap, desculți și cu o cruce în mână, așteptând moartea. Frederic îi iertă, dar distruse Milanul și pe locuitori îi împărți prin satele vecine.

Italianii se ridicară din nou, reconstruind Milanul și în cele din urmă învinseseră pe Frederic, care trebui să dea cetăților italiene dreptul ca să se administreze singure. Frederic mai întinse puterea sa în Italia. Căsătorii pe un fiu al său cu fata regelui normand al celor două Sicilii și astfel toată Italia sudică a fost unită cu imperiul german.

Filip Augustul. A fost un rege francez foarte dibaciu, care a mărit puterea regală și a umilit pe feudali. Aceștia făcuseră castele până lângă Paris și nimeni nu putea trece pe drumul mare fără pericol de a fi prins și obligat să se răscumpere. El se trăgea dintr'o familie numită Capetieni, care se urcase pe tronul Franciei la stingerea familiei carolingiene. El eră bun prieten cu regele Angliei, Rihard, cu care se zicea că a dormit într'un pat și a mâncat la o masă.

Rihard Inimă de Leu. Eră de origine francez, căci stingându-se familia lui Wilhelm Cuceritorul, se urcase pe tronul Angliei familia sa, care stăpâniă toată Franța apuseană, mai mult de jumătate din Franța întregă. Eră îndrăzneț și viteaz fără seamăn, dar și violent, crud și mândru. Se certase cu tatăl său și fugise la curtea regelui francez, cu care crescuse. Indată ce se urcă pe tron, plecă în cruciata a treia.

Cruciata a treia 1190. Barbarossa plecă pe uscat, străbătută Ungaria și ajunse la Constantinopole, de unde trecu în Asia. Câștigă câteva lupte, dar la Ierusalim nu ajunse, căci pe o zi călduroasă se scaldă într'un râu, îl luară valurile și se înecă.

Solefali caduris

Germanii au păstrat amintirea marelui lor împărat într'o legendă, după care Frederic n'a murit, ci doarme într'o peșteră din Asia. Odată un păstor văzu o crăpătură în munte, pătrunse înăuntru și găsi la o masă de piatră pe bătrânul împărat, a cărui barbă albă înconjură masa de 3 ori: „corbii tot zboară pe munte?” întrebăse el.—„Da” îi răspunse păstorul — „Atunci n'a sosit ceasul” și adormi, ca să se deștepte, când va sosi ceasul, spre a face Germania puternică și a o scăpa de preoți.

Cei doi prieteni plecară împreună pe apă, îndată însă se certară și meraseră despărțiți. Inconjurară cetatea Akra, pe care o cuprinseseră, dar mai departe nu putură fi împreună, din pricina mândriei lui Rihard. Filip se întoarse în Franța, Rihard rămase în Asia și continuă singur luptele. El lăcea minuni de vitejie, dar și îngroziă pe toți cu cruzimea lui. Luptele erau întrerupte cu petreceri, în cari creștinii se întreceau cu musulmanii în spîrit, în lux, în jocuri de războiu. În cele din urmă se certă și cu Germanii și trebui să se întoarcă în țară, fără să mai cucerească Ierusalimul. După multe întâmplări ajunse în statele sale și început lupte contra lui Filip. La asediul unui castel mări, fiind lovit de o săgeată otrăvită.

Filip August profitase de absența lui Rihard, ca să-i ocupe posesiunile aceleia în Franța. Moartea neașteptată a lui Rihard îl mai împuternici, căci pe tronul Angliei se urcă un om fără valoare, Ioan fără țară.

Ioan fără țară. Eră o fire pornită, nestatornică, lacom de bani, capabil de crime. Filip îi ocupă statele, pe când Ioan petrecea. În cele din urmă Ioan se uni cu câțiva feudali puternici francezi și cu împăratul Germaniei, ca să nădărnicească puterea lui Filip. Acesta adună ajutoarele trimise de mănăstiri și de comune, compuse o mare armată și ieși înaintea aliaților spre granița Belgiei. Armatele se întâlniră

la satul *Bouvines* (1214) și Francezii învinseseră cu totul pe aliați. Atunci au simțit ei că sunt o singură națiune, atunci s'a văzut că regele Franței a făcut în Europa un stat mare.

Magna Charta. Infrângerea lui Ioan fără țară uni în contra lui pe nobili, pe episcopi și pe locuitorii orașelor din Anglia. Ei îl asediază în Londra și cerură să le dea în scris mai multe drepturi și libertăți. Regele încercă să li se opună, mai pe urmă însă se învoi la toate cererile lor și semnă un act vestit numit Charta Magna. Charta se numia actul, prin care feudalul da voie locuitorilor unei comune să se administreze singuri. Charta Magna nu era însă numai pentru o comună, ci pentru întreaga Anglie. Regele promitea prin ea, să nu puie impozite fără învoirea unui consiliu, mai promitea să nu aresteze, nici să exileze fără judecată, chiar oameni de jos. Ioan fără țară era furios, scrâșniă din dinți, se tăvăliă pe scânduri, dar la sfârșit trebui să primească aceste condițiuni, cari îi micșorau puterea foarte mult. Nici nu mai trăi mult, după ce dețe Charta Magna.

1. XII. 910.
P.L.V.

Camera Sorții și institutia jurabilis

+ Imperiul bizantin. Imperiul româno-bulgar.

Imperiul bizantin era foarte întins, însă cuprindea prea multe popoare cu tendințe opuse și nici unul nu era puternic îndestul ca să se impună celorlalte. Avea și mulți inimici externi. Astfel în apus, papii voiau supunerea bisericii grecești și încurajau pe toți cari căutau ceartă imperiului. Normanzii, după ce se întăriseră în Italia sudică și în Sicilia, continuau lupta, spre a cuceri provinciile și în peninsula balcanică. Venetienii, multă vreme vasali imperiului, acum se luptau cu el. În peninsula Sârbii, după o îndelungată supunere, se ridicară și ei sub conducerea unor capi numiți jupâni și izbutiră să facă un regat sârbesc. Totuș imperiul a avut împărați distingși până aproape de anul 1200. Cel mai cunoscut dintre ei este Manuel Comnen, care a purtat un războiu cu Ungurii, având armată și de Români.

Acest împărat avea o autoritate atât de respectată, încât

un prinț creștin din Palestina, care îl supăraseră, odată îi ceru iertare cu ștreangul de gât, cu capul gol și descult.

Imperiul româno-bulgar. Puterea imperiului bizantin se prăbuși la moartea împăratului Manuel, căci un alt împărat netrebnic puse biruri grele pe toate popoarele. ca să-și poată ține luxul curții. Doi frați români, Petru și Asan, se duseră la curte să arate plângerile păstorilor români din pricina birurilor. Fiind rău primiți, ei răscoală pe Români și pe Bulgari. Se aliară apoi cu Românii din Muntenia și bătură armata împăratului bizantin. Unul din frați luă titlul de împărat și-și așeză capitala în Târnova. Puterea lor trecea de 40.000 de oameni, căci pe când Frederic Barbarossa mergea la cruciată prin peninsula balcanică, ei propuseră să-i dea 40.000 de soldați, dacă Frederic le va ajuta să cucerească Constantinopole. Frederic însă nu primise și Constantinopole căzū în cruciata IV.

Cruciata a patra (1204). Un mare număr de cavaleri francezi și italieni se adunară în Veneția, ca să plece în cruciată. Cavalerii erau săraci, n'aveau cu ce plăti Venețienilor, ca să-i transporte cu corăbiile, când se ivi un tânăr, fiul împăratului dela Constantinopole, și-i rugă să vie să urce pe tatăl lui pe tronul împărătesc, de pe care fusese răsturnat. El promitea în schimb bani mulți, cum și împăcarea bisericii răsăritene cu cea apuseană. Cruciații se îndreptară spre Constantinopole și urcară în tronul său pe împăratul răsturnat.

Grecii însă, supărați pe cavalerii nesățioși, uciseră pe împărat și începură lupta cu Cruciații. Aceștia luară cetatea cu asalt, uciseră lume, arseră palate, sfărâmară statui de marmoră, risipiră manuscrisele vechi. De atunci orașul împărătesc, care înfruntase pe Avarii și Bulgarii păgâni, a fost coborât în rândul orașelor fără viitor.

Imperiul latin. Cuceritorii ridicară pe unul dintre ei pe tron și imperiului bizantin îi ziseră latin, fiindcă ei erau Latini din apus. Biserica fu supusă papei și serviciul religios începū să se facă în latinește. Cei mai de seamă ca-

valeri își crează apoi câte un stat feudal cu vasali și suzerani. Unul eră rege al Macedoniei, altul duce al Atenei, altul comite al Spartei și toți vasali ai împăratului latin din Constantinopole. Venețienii luară insulele și coastele cu dreptul de a face singuri comerț în imperiu.

Imperiul latin a ținut ceva mai mult decât 50 de ani, dar cuceritorii erau prea puțini față cu celelalte popoare. Grecii mai păstraseră câteva țeri și se luptau contra lui cu tărie. Însă cel mai mare inamic al imperiului latin a fost imperiul româno-bulgar, cu care Latinii n'au vrut să stea în bună înțelegere.

Asăneștii. În imperiul româno-bulgar după Petru și Asan a urmat un al treilea frate al lor numit Ioaniță, tocmai pe vremea cruciatei a patra. Numele lui ajunsese până la Roma, de unde papa îi scrisese scrisori pline de lingușire, ca să-l facă să treacă la catolism. Ii trimise și coroană de rege. El voia să fie aliatul Latinilor din Constantinopole, dar fu respins în mod necuviincios, de aceea el le declară războiu. Latinii fură învinși la Adrianopole, împăratul lor fu prins și aruncat la închisoare, unde muri. Stăruințele papei nu putură alina mai în urmă supărarea lui Ioaniță. Un trădător însă, îl ucise și după câțiva ani de turburări se făcu împărat Asan II, fiul lui Asan I.

Sub el imperiul româno-bulgar atinse culmea puterii, căci Asan II eră mare general și mare om politic. Purta lupte strălucite cu Latinii și cu Grecii, alianța sa eră căutată de cei mai mari suverani. Intrase în înțelegere cu împăratul Germaniei, ca să lupte contra partidului papal, reprezentat în răsărit de Latinii din Constantinopole și de regele Ungariei. Se lepădă de biserica apuseană și trecu la ortodoxism cu tot poporul său. Din această pricină papa ridică în contra lui pe regele Ungariei, care însă nu făcu expedițiunea, de oarece Tătarii începură năvălirile lor pustiitoare. Asan muri în acelaș an cu năvălirile Tătarilor. Muntenia fu despărțită de Bulgaria prin invaziunea Tătarilor. Odată cu ieșirea Românilor din alianță și cu stingerea Asăneștilor decade și statul rămas curat bulgăresc.

Cruciata a cincia. Ungaria. Starea Românilor în timpul Cruciatelor.

Ușurința cu care cruciații înființaseră imperiul latin deșteptă pofta unui rege al Ungariei, numit *Andrei II*, să-și încerce norocul în expediții cruciate. Norocul n'a ajutat însă pe regele unguresc. Lipsit de bani, și el, trebui să lase zalog Venețienilor odoarele de pe la bisericii. În timpul expediției se îmbolnăvi și, după câteva atacuri împrejurul cetății Acri, se întoarse în țară fără nici un rezultat (1217).

Alți cruciați germani continuară cruciata, atacând în Egipt cetatea *Damieta*, pe care o cuceriră. Sultanul Egiptului oferă cruciaților regatul Ierusalimului în schimb pentru acea cetate, dar ei nu primiră. Sosi însă timpul inundațiunii Nilului și cruciații cu cetatea lor se văzură închiși ca într'o insulă. Expuși să moară de foame și de armele musulmanilor, se crezură fericiți, când aceștia se învoiră să-i lase, ca să se retragă nesupărați.

Regele unguresc *Andrei II* semănă cu Ioan fără țară al Angliei și, ca și acesta, a fost nevoit să dea nobililor o mulțime de scutiri. Intre altele, regele se învoia să nu ridice nici o dare de pe moșiile nobililor. Aceștia erau scutiți de armată pe cheltucala lor, când războiul se purtă peste graniță. Astfel s'a dezvoltat în Ungaria o nobilime trufașă și apăsătoare, sub care au avut să sufere mult și frații noștri din regatul unguresc.

Bela IV. Fiul lui *Andrei II* se chemă *Bela*. Sub el Ungaria și toate țerile din răsăritul Europei au suferit invaziunea Tătarilor. Se zice că Tătarii aveau felurite mașini pentru a cuceri cetăți și că erau de un curaj neîntrecut, de o disciplină de fier. În 1241 pustiiră Rusia și Polonia, goniră până în fundul Ungariei pe Cumanii, cari locuiau în Rusia și prin Basarabia. Armata ungurească fu distrusă într'o singură luptă. Se zicea că a căzut 100.000 de Unguri

Flora. — Istoria cvului mediu.

Biblioteca Universității din Blaga, Sibiu

Magyarai
Bela
de aur
1222-

a căzut
Petru
în la
calca
Tătarilor
Batuca

Cumanii au făcut în pod. Petru
Episcopatul Cumanilor

Bela fugi tocmai la Marea Adriatică, de unde se întoarse numai după retragerea Tătarilor. Aceștia fuseseră chemați în Asia, după moartea marelui lor han.

Bela IV, ca să apere Ungaria de o nouă năvălire, aduse dela locurile slinte un ordin de cavaleri călugări, cari se chemau Ioaniți și-i așeză la hotarele regatului, în țara noastră.

Ordinele cavaleriești. În Palestina, după ce creștinii au cuprins Ierusalimul, s'au gândit să îngrijească de cei bolnavi sau de răniții în războaiele cu musulmanii și au creat primele case de îngrijirea bolnavilor. Din aceste prime spitale s'a dezvoltat primul ordin de călugări militari, cari purtau sabie, se războiau necontenit cu necredincioșii și apărau pe pelerini : Ospitalierii sau Ioaniții. Peste câțva timp s'au mai fondat ordinele Templierilor (1) și Teutonilor.

După ce creștinii au pierdut posesiunile lor din Palestina, aceste ordine și-au căutat alte locuințe în Europa. Astfel Bela a așezat pe Ioaniți în Oltenia și în Muntenia, iar ceva mai înainte s'au așezat pentru puțin timp Teutonii în Transilvania și în Moldova, prin județul Neamțu.

În anul 1247 regele fixă Ioaniților, într'un act însemnat, ce pământuri să ocupe și ce drepturi să aibă. În acel act regele unguresc hotărâ ca unii voievozi români să nu fie supuși cavalerilor. Între acei voievozi eră unul din Oltenia numit Litovoi.

Starea Românilor. Românii din Ungaria au fost supuși de Unguri, dar se bucurau de drepturi însemnate. Stăpânirea ungurească nu s'a întins peste țerile noastre, căci până pe la 1200 puterea care amenință alte popoare, și chiar pe Unguri, eră împărăția dela Constantinopole. Apoi Ungurii aveau privirile întinse numai spre apus și istoria lor e plină de lupte cu Austriacii, cu Boemii, cu Venețienii. În fine regii Ungurilor, afară de 2, 3, au fost barbari, cruzi,

(1) Numiți astfel pentru că aveau biserica lor construită pe ruinele vechiului templu al lui Solomon.

desfrânați, încât se omorau pentru domnie, își scoteau ochii, se răsturnau unul pe altul. Tocmai după căderea Constantinopolei sub cruciați au izbutit Ungurii să ocupe o parte din județul Mehedinți, unde au înființat un banat al Severinului. În restul țării, mai ales pe partea dealurilor și a plaiurilor, Românii locuiau în sate cu un fel de frunțași în capul lor, numiți cnezi. Unii cnezi mai răsăriți se numiau voevozi. Această vorbă slavonă însemnează conducător în războiu. Acești voevozi nu au fost prinți, cu toate acestea numele Românilor este pomenit într'o poemă veche germană. Aceasta arată, că, pe vremea când s'a scris acea poemă numele poporului nostru eră cunoscut de Germani. Voevozi de aceștia erau și în Muntenia, poate la Argeș și în Oltenia. În timpul imperiului Asăneștilor ei erau vasalii acelor împărați, iar după năvălirea Tătarilor rămaseră liberi de orice obligație. Regele Bela IV, voiă să profite de slăbiciunea Asăneștilor și pretindea suveranitatea asupra țărilor noastre, deși nu stăpâniă în ele decât o parte din județul Mehedinți. De aceea dăruise el cavalerilor loaniți locuri în Oltenia și în stânga Oltului. Lipsa de putere a Ungurilor în părțile noastre se va vedeă însă la luptele ce au susținut domnii noștri contra celor mai puternici regi ungurești.

Papii și împărații. Inocentiu III. Frederic II.

Lupta dintre cele două puteri mari ale evului mediu, papalitatea și imperiul, nu s'a sfârșit cu învoiala asupra investiturii episcopilor. Și papa și împăratul se considerau capii creștinilor și fiecare căută să supună pe celălalt. Expedițiunile cruciate dovediseră că papa eră mai ascultat, căci la vocea lui plecaseră popoare întregi, ca să moară pentru liberarea locurilor sfinte; dar împăratul aveă armată puternică și țeri întinse. Germania, parte din Austria, parte din Franca și Italia, mai mult de un milion de kilometri pătrați, erau sub ascultarea împăraților stauferi. Papii pretindeau că imperiul și toate coroanele regilor se datoresc lui,

că el trebuie să fie judecătorul prinților în fața popoarelor. Ca să-și apere drepturile sale, Frederic Barbarossa a purtat atâtea lupte grele în Italia, iar papa avea în partea sa cetățile italiene. Într-una din aceste lupte Frederic a fost învins și a încheiat pace cu biserica. Se întâlnește cu papa în Veneția, îngenunchie înaintea lui, îi sărută picioarele, și-i ține scara șelii, ca să poată încăleca. Victoria rămase, dar, deocamdată pe partea bisericii.

Inocențiu III. Pe la anul 1204, pe vremea cruciatei a patra, a trăit cel mai puternic papă al bisericii catolice.

Toată Europa se mișcă la cuvântul lui. În Germania, după moartea lui Frederic Barbarossa, au început lupte pentru imperiu, și Inocențiu s'a folosit de aceste lupte spre a se amesteca în afacerile Germaniei. El da coroana germană celui care-i era mai supus. Întâmplându-se să moară Constanța, nora lui Frederic, l-a lăsat pe el episcop al fiului ei. Ion fără țară al Angliei ceruse iertare în genuchi de trimisul lui și-i supusese Anglia. În răsărit cruciata a patra cucerise imperiul bizantin, încât Inocențiu crede că a supus și biserica răsăritului. Ioanită, împăratul român, trecuse la catolicism și primise coroana dela el. Inocențiu III, creștea pe copilul Constanței în cea mai mare supunere și speră să-l facă unalta lui și scutul bisericii. Acel copil, pus de Inocențiu pe tronul Germaniei, se chemă Frederic II.

Frederic II. Nepotul lui Frederic Barbarossa a fost însă cel mai mare inamic al papilor. Toată viața a petrecut-o în lupte cu papii, fără frică de blestemele sau de excomunicările lor. El era foarte învățat, încurajă agricultura și industriile, atrăgea pe învățații și pe fabricanții arabi, avea cu sine comunele și o armată de Arabi, cari luptau contra papilor fără vreo frică religioasă de blestemele și de excomunicările lor. La încoronarea sa Frederic promisese lui Inocențiu să facă o expedițiune cruciată. Întâmplându-se să moară papa, împăratul nu se mai gândi să-și îplinească promisiunea lui. Frederic fu excomunicat și numai atunci plecă la cruciată.

Cruciata a șasea. Abia pusese piciorul în pământul sfânt și sosiră trimișii papei să anunțe tutulor credincioșilor că împăratul este scos din rândul creștinilor. Indată îl părăsiră ordinele de cavaleri, nerămânând cu dânsul decât câțiva cavaleri Teutoni. Frederic începù negocieri cu sultanul Egiptului, dela care obținù fără luptă Ierusalimul și mai multe alte cetăți pe malul mării. Intră apoi în cetatea lui David, merse la biserica de pe mormântul Domnului, în care nici un preot nu voi să slujească, în care nu se vedeă o icoană. Impăratul luă coroana de pe altar și se încoronă el singur ca rege al Ierusalimului. Se întoarse apoi în Europa și luptele continuară din ce în ce mai crâncene, cu mici înteruperi. Propriul fiu al lui Frederic se luptă contra lui și fu pedepsit fără milă. Papa voi să adune un sinod, împăratul prinse corăbiile cu episcopi, pe cari-i aruncă la închisoare și împiedică, astfel, sinodul.

Bollean
Vazra

Inocențiu IV.: Culmea luptei fu atinsă, când se urcă pe scaunul papal Inocențiu IV., vechiu prieten al lui Frederic. El fugi în Franța și chemă acolo un sinod, pe care împăratul nu-l putù împiedică. Sinodul excomunică pe Frederic ca eretic și spurcat, apoi îl declară nedemn de a mai purtă vreo coroană. Când află această hotărîre, Frederic porunci să i se aducă toate coroanele, din ele își puse una pe cap și cu o *voce teribilă* zise: «nu o voi pierde fără lupte sângeroase».

Prinții din Germania fură îndemnați să-și aleagă alt rege și ei aleseră. Frederic continuă lupta, deși simția începutul căderii. El se adresă tutulor regilor și prinților, arătându-le cum cauza lui este și cauza lor. Le arată ipocrizia preoților, lăcomia lor: *dacă le întinzi mâna, ei îți iau brațul până la cot.*

În orient se aliase el cu Asan II și voiă ca orice stat să-și aibă biserica lui națională.

În această luptă Frederic avù durerea să se vază părăsit de cei mai buni consilieri ai săi, să vază căzut în mâinele inimicilor pe cel mai viteaz fiu al său. Totuș el continuă

lupta. Tocmai când mergea în capul armatei, îl ajunse moartea în 1250

Papii urmăriră familia Stauferilor cu o ură păgânească. Regatul Siciliei fu dat unei familii franceze, care distruse pe urmașii lui Frederic II. În câțiva ani nu mai rămânea nici un bărbat din vestita familie, asupra căreia papij voiau să se crează că a căzut blestemul bisericii.

Marele
Interregnum
1250-1273
1250-1273

Ludovic cel Sfânt. Urmările Cruciaterelor.

Regii francezi din familia Capetienilor au ajuns la cea mai mare însemnătate sub Ludovic cel sfânt. Sub el regalitatea nu numai că era puternică, dar era respectată. El era nepotul lui Filip August. Rămăsese minor la moartea tatălui său, însă mama sa Blanca de Castilia, a apărut regatul mai bine decât un bărbat. Pe atunci se purtase un războiu crâncen între Francezii din nord de Loire și între cei din sud. Francezii din sud pe acel timp formau o națiune deosebită de cei din nord, vorbeau o limbă deosebită, erau mai bogăți și mai pașnici decât cei din nord. În urma războiului, sudul a fost cucerit, așa că întreaga Galie recunoștea pe deplin puterea regelui francez. Blanca potoli toate încercările de revoltă ale feudalilor din nord și din sud, și păstră regatul fiului său. Acesta fu un om blând, drept, pașnic, înțelept. Aceste calități au făcut pe toți vasalii să i se supună de bună voie, nu de frică. Impacă pe regele Angliei, dându-i câteva ținuturi, dar păstrând Normandia și cele mai multe posesiuni. Cu poporul era drept, și milos. Odată era pe mare, și stricându-se ceva la corabie, i se propuse să treacă în altă corabie: «dar dacă ies eu din corabie, aceste cinci sute de persoane vor rămânea aci..... Vreau mai bine, să las în grija lui Dumnezeu corpul meu, femeia și copiii mei, decât să pricinuesc atâta scârbă la atâți oameni».

Până la Ludovic cel Sfânt, judecățile se țineau după obiceiuri, din cari cel mai răspândit era duelul. Impricinații

se luptau, și cel care biruia zicea că este drept, căci Dumnezeu l-a scos pe el biruitor. Ludovic deși era foarte religios, oprî însă duelul și ceru dela judecători să asculte pe împetricinați. In caz de nemulțumire aceștia puteau apela la rege, așa că judecata lui era mai pe sus decât a feudalilor.

El a lăcut cele din urmă două cruciate, cruciata a șaptea și a opta.

Cruciata a saptea. In timpul unei boale grele, Ludovic promise să întreprindă o expedițiune cruciată. El lăsă regeatul în grija mamei sale și se îndreptă spre Egipt. Cucerî cetatea Damieta, înaintă mai departe, însă într'o luptă cavalerii săi înaintară prea departe contra inamicilor, fură înconjurați și prinși. Regele fiind luat prizonier trebui să dea înapoi Damieta și să plătească mari sume spre a se răscumpara. Merse apoi în Palestina, unde rămase mai mulți ani luptându-se și negociind, și nu se întoarse în Franța decât când află de moartea mamei sale.

Cruciata a opta. Cea din urmă cruciată a întreprins-o Ludovic cel Sfânt, pentru că mai toate cetățile creștine din Palestina fusese răzucite de sultanul din Cair. Bolnav, de abia se ținea pe picioare, regele se îndreptă spre Tunis, crezând să convertească pe suveranul acelei țeri și împreună să mergă asupra Egiptului. La asediul cetății armata franceză fu însă lovită de o ciumă, care atinse și pe rege, când îngrijă de bolnavi. Astfel a murit Ludovic IX, respectat de toată creștinătatea și trecut de biserică în rândul sfinților (1270).

In expedițiunile cruciate au perit milioane de oameni pentru liberarea sfântului Mormânt și sfântul Mormânt a ramas tot în puterea musulmanilor. Cruciatele au slăbit orientul ortodox și au fost adevărata cauză a ridicării puterii turcești de mai târziu. Astfel influența lor asupra creștinilor orientali a fost vătămătoare. Pentru apus acele expedițiuni au avut urmări bune.

1. Puterea feudalilor a început să scadă, căci mulți nobili

au murit pe câmpiile Siriei; dar în acelaș timp creștea puterea regilor, cari ocupară statele feudalilor dispăruți. Odată cu puterea feudalilor, cădea și puterea papilor. Aceștia ridicaseră pe creștini promițându-le cucerirea sigură a Palestinei; dar la sfârșit musulmanii ieșind biruitori, creștinii începură să nu se mai încreadă în papi.

Ridicarea puterii regelui asupra feudalilor era un bine, căci dispăreau rășboaiele necontentite, se impuținau stăpânii și se stabiliă ordinea și justiția ogală pentru toți. Eră un bine și căderea papilor, pentrucă, până aci cuvântul lor eră cuvânt de oracol, ce ziceau ei eră sfânt; mai pe urmă încep și laicii să-și dea părerea alături cu papa. Și este un progres, când la o cestiune caufă răspuns cât mai mulți oameni, precum o piatră se ridică mai ușor, când o saltă mâini mai multe.

2. A scăzut vrăjmășia religioasă dintre creștini și mohamedani, căci au văzut și unii și alții, că oameni buni pot fi de amândouă părțile. Și acesta este un progres, de oarece precum eu am drept să cred în credința mea, așa are și altul drept să creadă în credința lui, numai să nu vatăme societatea. Creștinii și mohamedanii, cari până aci nu se puteau suferi, ajunseră în Palestina să intre chiar în legături de căsătorie.

3. Arabii și Bizantinii erau superiori Europeanilor în cultură și aceștia au împrumutat din orient științele matematice, literele arabice, medicina. Au mai împrumutat dela Arabi instrumentele de muzică, alăuta, toba, țimbalul și tot dela ei au împrumutat pictura de linii și figuri geometrice, numite *arabescuri*.

4. Influența orientului asupra occidentului a fost și mai puternică în agricultură și în industrie. S'au introdus plante nouă, bumbacul, șofranul, orezul, pepenele. În orient au învățat apusenii să lucreze pieile, să fabrice zahăr, sticlă. Cu un cuvânt a fost atunci o primă renaștere a Europei apusene.

Cultura apuseană în secolul 12. Apusul în cultura orientului și în Europa.
Comunele. Comerțul. Industriile.

Cetățile romane începuseră să scază înainte de căderea imperiului roman, iar năvălirile barbarilor a transformat în ruine pe cele mai multe din ele. O soartă mai bună au avut ace-

lea, în care se află un episcop. Acestea au continuat ca reședințe de episcop și mai târziu s'au putut desvoltă. Cele mai multe orașe moderne nu au însă nici o legătură cu cetățile romane, ele s'au ridicat la umbra unui castel, sau la umbra unei mănăstiri puternice.

Până în secolul al XI prea puține se deosebeau de sate, cele mai multe nu se deosebeau întru nimic. Orașenii erau servii seniorului sau superiorului mănăstirii, căruia îi lucrau fierul, lâna sau lemnul, precum țăranii îi lucrau câmpul.

În timpul cruciatelor, din pricina transportării atâtor sume de oameni, orașele au început să se îmbogățească. Acea lume avea nevoie de haine, de arme, de hrană, de transport și pentru îndeplinirea acestor trebuințe încep să se desvolte comerțul, mai întâiu, meseriile mai pe urmă.

Cu creșterea bunei stări orașenii încep să se îngrijească mai mult de siguranța vieții și averii lor. Încep să înconjoare orașul cu ziduri, cu șanțuri, ca pe un castel. Înăuntru construiau casele una lipită de alta, căci făceau voia să aibă un loc de siguranță și nu trebuia să se piarză în zadar nici o palmă de pământ. Ba, casele se făceau cu mai multe rânduri și rândul de d'asupra era mai larg de cât rândul de jos, cu lățimea balconului. Coperișul avea strășina largă, ca marginile unei pălării, încât toate casele se atingeau cu coperișul și puteai trece depe una pe alta. Din această pricină orașele, cari se mai păstrează din evul mediu, sunt mici, cu casele grămădite și întunecoase.

Stradele erau niște ulicioare strâmte, fără pavaj, neluminate. Seara se închideau cu lanțuri dela o parte la alta.

Într'o asemenea grămădeală, când se întâmplă un foc, tot orașul cădea pradă flăcărilor, pentrucă nu erau pompieri, iar apa se scotea cu găleata din puțuri. Ca pază contra incendiilor se sună în fiecare seară stingerea focului și lumânărilor. Cu toată această măsură incendiile erau foarte dese, căci mai toate casele erau de lemn.

Orașenii și-au mărit libertățile cumpărându-le cu bani. Feudalii aveau nevoie de bani ca să meargă în cruciate, ca

să se lupte cu alți feudali și pentru bani acordau orașului un contract, o *chartă*. Invoielile variau dela oraș la oraș, uneori erau aceleași datorii ca și ale feudalului: omagiu, soldați, bani de răscumpărare; alte ori orașele erau pe deplin libere, adevărate republici. Acestea aveau un consiliu comunal, care purtă diferite numiri și care, de obicei, se alegea dintr'un număr restrâns de familii. Aveau un primar, o primărie, care la unele eră un adevărat monument. D'asupra primării se ridică un turn întărit, în care sta un paznic ziua și noaptea, ca într'un castel. In acelaș turn eră clopotul cel mare al cetății, prin care se chemau orașenii la răsboiu, la adunare, și care sună dimineața deșteptarea și seara stingerea focului.

Acest clopot eră semnul libertății: când un oraș eră supus i se luă clopotul.

Orașul aveă armata sa, steagul, pecetia, chiar vasalii săi. Eră lipsit numai de dreptul d'a bate monetă. Un oraș eră un nobil colectiv, ca mănăstirile.

Hansa. Mai întâiu s'au desvoltat orașele italiene, apoi cele depe coastele Mediteranei, ca Marsilia. Din Italia și din sudul Franciei curentul s'a întins în Belgia de azi, în Anglia, pe urmă în Germania. Pânăla 1000 Germanii trăiau numai în sate, iar orașele au început să se ridice după exemplul orașelor italiene. Multe din ele și-au câștigat libertăți prin lupte contra seniorilor. Timpul cel mai prielnic orașelor a fost după moartea lui Frederic II. Ca să facă comerț, mai multe orașe formau între dânsele asociațiuni, dintre cari cea mai vestită a fost Hansa (= asociație). La început formată prin unirea a două orașe, această asociație a crescut pânăla 80 de orașe asociate. Hansa ținea în mâna ei tot comerțul țărilor nordice, al Angliei și al Rusiei. Ea aveă armate și flote puternice, ridică fortărețe în țeri străine și încheiă tratate. Numai cu numele eră supusă împăraților, iar coroanele regilor din țerile scandinavice se ziceau că sunt marfă hanseatică. Puterea Hansei a scăzut odată cu descoperirea lumii noi și cu împuternicirea statelor nordice.

Comerțul. În evul mediu comerțul întâmpină greutăți mari din pricină că lipsiau drumuri, poduri peste ape și se plăteau taxe la intrarea în fiecare oraș, la trecerea pe orice domeniu, după pofa seniorului. La acestea se mai adăoga lipsa de siguranță: feodalii țineau calea negustorilor.

Nevoia a învățat pe negustori să se asocieze mai mulți, să ia cu dâșii oameni înarmați și să se adune cu toții la un loc știut de mai înainte. Astfel s'au întemeiat târgurile sau bâlciurile, la cari se adună lume și din țeri străine, cumpărau și vindeau.

Mediterraneană era atunci centrul comerțului. Constantinopole și Alexandria erau locurile unde Italienii aduceau produsele Europei și în schimb luau produsele orientului: mirodenii, bumbacuri (după 1300 încep țărani să poarte cămăși de bumbac) țesături, piper, care atunci se întrebuintă mai mult ca azi, se puneă și în vin. Din Italia duceau pe uscat drumuri spre orașele germaniei sudice, mai ales ale Bavariei.

Industria. Meseriașii de acelaș fel locuiau toți în aceeaș parte a orașului (de aci numele stradelor *șelari*, *covaci*, *tabaci*), formau asociații (= la noi *bresle*) în ramura lor, își alegeau un cap al asociației. Reglementarea breslelor era foarte amănunțită. Se hotărâ cât să producă fiecare. Nu putea oricine îmbunătăți calitatea. Prețul era hotărât, orele de intrare în lucru, și de încetarea lucrului se sunau. Meseriașul trebuia să lucreze pe masă, la fereastră, sub ochii publicului. Lucrul de seară se interzicea, ca fiind de calitate proastă. Nu se putea face cineva meseriaș, dacă nu fusese mai întâiu ucenic și fără să fi fost aprobat de asociație. Cu toate defectele lor acele asociații au adus mult bine meseriașilor: ele strângeau legăturile dintre dâșii.

EUROPA DUPA CRUCIATE PÂNALA 1453.

Franta și Anglia după Cruciate.

Filip: adunare la Paris cu Cler, Burgheze, notari, meșteri, citatoze, verole, si a bătut moneda si falșe.

Filip IV cel frumos. Puterea regilor capețieni atinse culmea ei în Francia sub Filip IV cel frumos, nepotul lui Ludovic cel sfânt. El este vestit mai cu seamă printr'o luptă purtată cu papa Bonifaciu al VIII. Filip a fost mai norocos decât împărașii germani. Fiind susținut de comune și de nobilime, el a biruit pe papă, l'a arestat și după moarte-i a ridicat pe scaunul papal un episcop francez. Cu sprijinul acestui papă a deslășit apoi pe cavalerii Templari, pe cari regele îi acuza că sunt belivi, că seupa crucea, că se închină la un idol cu 3 capete. Adevărata pricină a urgii regelui eră însă puterea și bogăția cavalerilor, cari aveau mii de castele, de moșii și cari nu plăteau nici o dare regelui. Filip a ucis un mare număr de Templieri, a ars pe mulți și le-a luat toate averile. Tot pentru bani a gonit pe Evrei din țară, căci se îmbogățiseră din jefuirea poporului. El aveă atâta nevoie de bani pentru răsboaie, încât a bătut și bani falși.

La câțiva ani după dânsul s'a stins familia Capețienilor în linie dreaptă și a venit familia Valois, care se trăgeă tot din familia Capețienilor, dar în linie secundară.

cu cap. la Agnon in S. Franca de roșu în 1413

In Anglia după Ioan fără țară fiul său Henric III nu voi să respecte Charta Magna și începū lupte cu supușii săi, cari-l învinsēră și-l obligară să o respecte, ba încă să le mărească drepturile. El a adunat o adunare, în care, pe lângă

parlament I parlament
Camera lorzilor și Comuna

nobili, pe lângă eclesiastici, au luat parte și trimișii orașelor, negustorii, cum și proprietarii mai mici dela țară. Cu timpul acei negustori și proprietari mici au făcut o adunare, numită *camera comunelor*, iar nobilii o adunare numită *camera lorzilor* (= domni). Aceste camere au fost imitate de toate națiunile civilizate. Trei urmași ai lui Henric, unul după altul, se chiamă Eduard, cei 3 Eduarzi. Intre ei vestit este *Eduard III*, care avusese ca mamă pe o fată a lui Filip IV cel frumos. Eduard la stingerea familiei Capetienilor cerea tronul Franței în contra familiei de Valois, dar Francezii aduceau o lege mai veche, că fetele n'au drept să moștenească tronul.

Din pricina aceasta a început între Franța și Anglia un războiu, care a ținut mai mult de 100 de ani.

Războiul de 100 de ani. Armata franceză se compunea numai din cavaleri înveliți în fier, cari atacau izolați și fără disciplină. Armata engleză avea mai mult pedestrași înarmați cu arcuri, cari loviau la distanță mare. Englezii au întrebuințat chiar artilerie. Ei erau foarte disciplinați, de aceea au bătut cavaleria franceză cu mult mai numeroasă și mai vitează. Cea dintâiu bătălie s'a dat la *Crecy* (1346) unde Francezii au pierdut mai mulți soldați decât eră întreaga armată engleză.

In altă bătălie Englezii au bătut o armată franceză de 6 ori mai numeroasă și au luat prizonier pe regele francez.

Aceste înfrângeri au învățat minte pe Francezi, cari nu au mai încercat Tupte mari, ci prin loviri mici au izbutit să gonească pe Englezi și să le ia înapoi toate orașele, afară do câteva porturi.

Filip VI de Valois.

Greutățile războaielor au slăbit și pe Englezi și pe Francezi. Pe lângă toate, a mai fost atunci în lume o ciumă, *ciuma neagră*, de care a murit a treia parte din locuitorii Europei. *In Anglia reforma începută cu Wiclif.*

După vreo 40 de ani de întrerupere iar au venit Englezii asupra Francezilor, cari se întâmplase să aibă un rege nebun, *Carol VI.* Biruința au câștigat-o tot Englezii, al căror rege a luat în căsătorie pe fata lui Carol și s'a declarat rege al Franței. Toată Franța nordică, Parisul, toată lumea l'a recunoscut, pe când fiul lui Carol VI era ascultat ca rege numai în sudul Franței. *Francezii împiedicați de Anglie*

Jeanne D'Arc. În asemenea momente de grea încercare, când pământul este cotropit, când *neamul* este amenințat să audă comanda în limbă străină, popoarele vii se deșteaptă și nu există obstacol care să împiedice voința lor. Franța s'a deșteptat la glasul unei lete de țaran numită Ioana D'arc. Eră din satul *Domremy* din Lorena, din țărani bogati și cinstiți. Mama ei eră foarte religioasă și ea eră blândă și religi-

Arcaș.

oasă. Uneori aveă vedenii, i se părea că vede sfinți, care-i spuneau ce trebuie să facă. Când Englezii ajunseră cu cuceririle până în valea lor, vedeniile începură a-i porunci să plece ca să libereze Franța. Înțelegea ea bine, că trebuia contra Englezilor un braț puternic, un cap înțelept, cerul însă pe ea o alesese, arhanghelul Mihail ei îi porunciă să meargă să scape țara. Tatăl ei o amenință să o înece, satul o credea nebună, mai pe urmă toți se convinseseră că de Dumnezeu este trimisă. Li procurară arme și un cal, se înarmă și plecă la regele Carol VII. Trecu sute de kilometri prin ținuturi ocupate de Englezi și nimeni nu o opriă, trecea printre soldați și toți o respectau. Regele o crezū nebună, apoi o supuse la ispite,

temându-se să nu fie vrăjitoare. Pe atunci credeau oamenii că vrăjitoarele au puteri extraordinare, că pot inchege apele, opri ploile, aduce ciuda și foametea. O supuse la cercetarea oamenilor învățați, ea însă răspundea simplu, că se numește Ioana, că cerul i-a poruncit să libereze Franța. La mulți din câți o ascultau le veniau lacrimi în ochi și ziceau «de Dumnezeu este trimisă». Atunci regele, fără să creadă, o trimise în ajutorul Orleanului.

Francezii erau mai numeroși decât Englezii. Ioana nu le-a dat decât credința. Ea intră în Orleans și după o săptămână goni pe Englezi de sub zidurile cetății. Luptă în primele rânduri, a primit multe răni. Armatele engleze erau neconținut înviuse și Ioana decise pe rege să înceargă să se încoroneze în nordul Franței ocupat de Englezi.

Nu mult după încoronare, fu înconjurată într'o cetate de aliații Englezilor. Ioana ieși din cetate în capul garnizoanei, însă oamenii ei, fiind învinși, se retraseră repede și închiseră poarta, lăsând-o în mâinile inamicilor. Englezii o acuzară că este vrăjitoare și că a purtat haine bărbătești. În acele timpuri erau pedepse aspre pentru femeile cari se îmbrăcau bărbătește. Pentru această vină au condamnat-o să fie arsă de vie. Cel din urmă cuvânt ieșit din gura ei a fost «Isuse». Un Englez povestea că i-a văzut sufletul sburând la cer, în chipul unui porumbel.

În urma acestei morți, Francezii luptară mai furioși contra Englezilor, cuprinseră toate posesiunile engleze, afară de un port, *Calais*. Franța rămânea liberă de Englezi.

Ioana D'arc.

Franta și Anglia după războiul de 100 de ani

Carol VII și Ludovic XI. Henric VII.

După sfârșitul războiului de 100 de ani, regii Franței se ocupară să îmbunătățească starea cea rea dinăuntru și să micșoreze puterea nobililor. Aceștia profitaseră de turburările războiului și recăstigaseră vechea lor putere. Regii izbutiră să-i supună cu mari greutateși. *Carol VII* și fiul său *Ludovic XI* au format statul modern al Franței.

Carol VII. Pe lângă marele merit că a mântuit Franța de Englezi, Carol mai avu altul, că a înființat o mică armată permanentă. Cu ajutorul acesteea și cu tunurile, cari începeau să se întrebuinteze atunci, el a supus pe nobilii cei puternici. El puse *impozile permanente* și supraveghie cu seriozitate strângerea lor.

Ludovic XI. Opera lui Carol VII fu continuată de fiul său Ludovic XI, unul din cei mai însemnați regi ai Franței. Eră un om crud și viclean, însă toată viclenia a întrebuintat-o contra nobililor și pentru mărirea puterii regale. Toți nobilii nemulțumiți găsiu un sprijin puternic la un duce, care se trăgea din familia regală franceză și care eră foarte puternic. Ducatul lui, numit *Burgundia*, cuprindea Belgia și o mare parte din Franța. Ducele, numit *Carol cel Indrăzneț*, aspiră să restabilească între Franța și Germania vechiul stat dela tractatul din Verdun. Carol eră mai viteaz decât Ludovic, el găsiă aliați printre nobilii francezi și a fost foarte aproape să-și împlinească planul. A bătut pe Ludovic și l-a obligat să-i dea mulțime de ținuturi. Odată l-a și prins, și eră să-l bage la închisoare veșnică. Ludovic mersese singur la Carol, ca să trateze cu el, dar pe când trată cu Carol, răsculă pe supușii lui. Carol l-a liberat însă și a făcut mare greșală, căci Ludovic l-a încurcat în războaie cu Elvețienii, cari au bătut pe Carol. Acesta muri apoi la asediul unei cetăți, și nu lăsă nici un fiu ci numai o fată. Ludovic profită de această împrejurare și-i luă toate țin-

turile din Franța. Apoi veni rândul celorlalți nobili. Unul fu închis într'o închisoare așa de grozavă, încât se zice, că în câteva zile a albit; alții fură tăiați; un episcop fu închis zece ani într'o colivie cu gratii numită «Ietița regelui», atât de strâmtă, încât nu putea sta în ea decât culcat. Prin asemenea mijloace Ludovic XI supuse întreaga Franță.

În Anglia pierderea războiului cu Franța a dat naștere unui crâncen războiu intern, care a ținut 30 de ani. Luptele din acest războiu au fost atât de sângeroase, încât în una din ele Anglia a pierdut mai multe victime decât în întreg războiul de 100 de ani. Acest războiu civil se numește războiul celor două roze, pentru că s'a dat între familii coborâtoare din Eduard III, și avea floare ca marcă o roză, una roză albă, alta roză roșie. Familia de Lancaster (roză roșie), ocupase tronul pe nedrept, și familia de Yorck (roză albă) o acuză că din pricina ei Englezii au fost bătuti de Francezi. Henric VI, era slab și mai pe urmă înnebuni. Familia de Yorck profită de incapacitatea regelui și începă războiul civil, în care s'au dat 10 bătălii grozave. Într'una din aceste lupte au pierit până la 40.000 de oameni.

Atunci s'au stins mii de nobili puternici, cum era unul Warwick (1) bogat și nestatornic, care trecea când la casa de Yorck și o așeză pe tron, când la casa de Lancaster și o scotea biruitoare. Bogat fără măsură, la curtea lui zilnic mâncau 4.000 de oameni. Viteaz fără pereche, odată văzând că oamenii săi dau îndărăt, descălică, își ucise calul, apoi sărută crucea de pe mânerul săbii, jură că va lupta ca soldat de rând și câștigă victoria. Era supranumit *creator de regi*. El a murit într'o luptă, în picioare, cu sabia în mână.

Prin lupte și prin execuțiuni se stinseră prinții din familiile regale. Atunci se ridică un comite, Henric Tudor, rudă de pe mamă cu casa de Lancaster.

Henric VII, a întemeiat familia regală a Tudorilor, care a ocupat tronul Angliei mai mult de 100 ani. 1485-1603

Profitând de slăbirea nobilimei, el a întemeiat în Anglia puterea absolută a regilor. Creă un tribunal regal (camera

(1) Ceteșto Uoric.

înstelată) care judecă fără apel, contrar chartelor date de vechii regi. Luă nobililor dreptul de a se alia mai mulți, reduse cu totul puterea parlamentului și știă să scoată bani dela cei cheltuitori, cum și dela cei avari. Un ministru al său, episcopul Morton, zicea astfel: «dacă cheltuiești ești bogat, deci trebuie să plătești; dacă nu cheltuiești economisești, deci poți să plătești.»

Puterea absolută a lui Henric VII va crește sub urmașii săi.

Germania sub Rudolf de Habsburg și Carol IV.

Cu stingerea familiei Stauferilor începe decăderea Imperiului german. Împărații aleși după această familie, în curs de aproape un sfert de secol, nu s'au ocupat de loc de afacerile statului, de aceea se socotește acest timp, ca și cum ar fi lipsit de împărați (interregn). Interregnumul a slăbit cu totul puterea centrală a statului și a dezvoltat puterile feudale. Drumurile erau pline de hoți, deasupra fiecărui deal se ridicau puternice castele, de unde castelanii se repeziau asupra trecătorilor și a negustorilor să-i jefuească. Odată cu autoritatea dispăruse și dreptatea: dreptul era al celui mai tare, *dreptul pumnului* (Faustrecht). Un rege al Boemiei profitase de slăbirea imperiului și ocupase toate țerile austriace, încât Germanii din aceste locuri erau amenințați să piară. Atunci se alege împărat *Rudolf de Habsburg*.

Rudolf de Habsburg, era un comite sărac și fără instrucțiune, dar econom și viteaz. El începă războiul cu Boemia, îi învinse și le luă posesiunile austriace, pe cari le dete fiului său cu drept de stăpânire veșnică. Astfel comitele sărac deveni deodată foarte puternic și întemeie casa de Habsburg, care mai pe urmă aspiră să cuprindă lumea întreagă, și care stăpânește și azi puternicul stat vecin cu noi. Rudolf nu s'a gândit numai la interesele familiei sale, el a purtat lupte contra cavalerilor tâlhari, a pus judecatori. El nu s'a dus în Italia să se încoroneze ca împărat, și a părăsit pretențiunea de a stăpâni în Italia. Nobilii, vă-

zând cum a crescut puterea casei de Habsburg, nu voră să aleagă, la moartea lui Rudolf, pe fiul său, ci aleseră prinți din alte case. Schimbarea familiilor imperiale a slăbit și mai mult autoritatea împăratului, căci fiecare împărat căută să-și facă puternică familia sa. Nobilii însă nu mai alegeau familia devenită puternică, și astfel se măria numărul caselor mari, cari nu mai ascultau de împărat.

Cu deosebire puternică eră casa de Habsburg, care căută să răstoarne pe împărații aleși din alte case și voiă să facă cuceriri nouă. Insemnată a fost încercarea casei de Habsburg de a cuceri Elveția, încercare în care însă n'a izbutit. În Elveția erau câteva (înături) (cantoane) unite, și Austriacii au voit să le ocupe. Păstorii voinici ai Alpilor s'au reunit însă, și au bătut cu totul armata de cavaleri austriaci la **Morgarten (1315)**. Astfel cavaleria a fost învinsă de poporul pedestraș mai întâiu în Elveția. De atunci numărul cantoanelor elvețiene s'a mai mărit și acel popor a putut trăi liber în țara lui. Austriacii au mai încercat să cuprindă Elveția, dar încercările lor toate s'au sfărâmat de curajul păstorilor elvețieni.

Alți împărați însemnați după Rudolf au mai fost Carol IV și Sigismund.

Carol IV S'a ocupat mai mult să mărească puterea casei sale în Boemia, unde a fost un principe excelent. Deaceia Boemii îl numesc «tatăl Boemiei», pe când Germanii îl numesc «tată vitreg» al Germaniei. A făcut o universitate în Praga după modelul universității din Paris. A îngrijit de starea financiară și de darea dreptății în Boemia. Dar numele său este mai însemnat printr'un vestit act numit *bula de aur* (bullă aurea). Acest act mărginea numărul prinților, cari aveau drept să aleagă pe împărat, la șapte. Trei prinți erau clerici, iar patru erau *Sec* numește bula de aur, căci exemplarele scrise de însuș Carol poartă atârnată de ele o pecetie închisă într'o cutiuță (bullă) de aur. Prinți electori (alegători) câștigau dreptul de regi în statele lor. Germania se descompunea prin acest act într'o confederație

țiune de state, sub suzeranitatea împăratului, pe lângă ceilalți seniori mai mici.

de Brandenburg
Sigismund. A fost fiul lui Carol IV. El mai era și rege al Ungariei, contimporan cu Mircea cel Mare al nostru. Sigismund nu era în stare să conducă un stat atât de mare care cuprindea Germania cu Austro-Ungaria de azi. Biserica era pe atunci desbinată, căci erau doi papi, cari se afurisiau unul pe altul, susținând fiecare, că el este papă adevărat. Germania era împărțită între cei doi papi. Ungaria era atacată de Turci, și însuș Sigismund fusese bătut de ei. În Boemia, iarăș, erau războaie religioase.

Sigismund lăsa o mare parte din grija Germaniei amicului său *Frederic de Hohenzollern*, căruia îi dădea marca de Brandenburg. Urmașii lui Frederic vor face din marca Brandenburgului regatul Prusiei și imperiul german de azi.

Ca să potolească cearta în biserică, Sigismund adună un sinod la Constanța, care însă n'aduse pace. *războiul*

II Biserica și Papalitatea.

Savina (câmburile Italiei)
 După triumful bisericii asupra împăraților stauferi, papii erau în culmea puterii. Însă decăderea lor începuse, căci odată cu puterea împăraților germani cădea și sprijinul dat papilor contra familiilor italiene. Patricienii din Roma ocupau deseori cetatea și alungau pe papă. Decăderea se văzu mai bine în timpul lui *Bonifaciu VIII* pe la 1300. Acest papă ambițios, în ziua încoronării, a adus ca să-l servească la masă și să-i ție calul de frâu, pe regii Siciliei și Ungariei. În mândria lui nu mai voia să recunoască pe nimeni ca împărat zicând că singurul împărat este el, capul creștinilor. Contimporan cu *Bonifaciu VIII* era în Franța regele Filip al IV cel Frumos, care intră în luptă cu papa și-l învinse. Bonifaciu opri pe clericii francezi de a plăti dări fără învoirea papei, regele însă avea nevoie de bani și puse impozite asupra bisericii, care era foarte bogată. Papa trimise regelui francez mai multe bule, prin care căută să-l împace, dar

susțineă idea că regele este mai mic decât capul bisericii. În cele din urmă îl excomunică. «Puterea spirituală, ziceă Bonifaciu, are dreptul să întărească și să judece pe cea temporală». El deslegă pe supușii lui Filip de jurământul de credință și-i îndemnă să se revolte contra regelui. Acesta eră însă susținut de comune și de nobili. El adună la Paris o mare adunare de nobili, preoți și orășeni (= 3 state generale), cari declarară că regele n'are pe pământ nici un superior temporal. Trimise apoi pe un om al său, care merse cu o trupă la papa. Bătrânul de 86 de ani îi așteptă pe scaunul papal, îmbrăcat în hainele sfințite. Unul îl sgridui de umeri și-l insultă, alții voiră să-l ucidă. Locuitorii alergară în ajutorul lui, însă papa muri peste câteva zile de necaz.

Papii la Avignon. Urmașul lui fu un episcop francez căruia Filip îi impuse tot ce voi. Filip cu învoirea lui desființă ordinul cavalerilor Templieri. Apoi papa, spre a fi apărat contra familiilor italiene, mută chiar reședința sa dela Roma la *Avignon*, în sudul Franciei. Acel ținut eră proprietatea papilor și acuma deveniă capitala lor. În Avignon au stat papii șaptezeci de ani și au fost în puterea regilor francezi, așa că acel timp din istoria bisericească se chiamă *robia babilonică*, în asemănare cu robia de 70 ani a Evreilor în Babilon. Când un papă se decise în sfârșit să se stabilească iar la Roma, cardinalii se împărțiră în două partide alegând fiecare câte un papă, unul cu reședința în Roma, altul cu reședința în Avignon. Cei doi Papi se afurisiau unul pe altul și celelalte popoare creștine erau gata să-și aleagă și ele un papă. Această desbinare în biserica apuseană se chiamă *marea schismă*, care a ținut iar 70 de ani.

Wiclef și Hus. Odată cu slăbirea papalității începu să se arate învățați, cari cereau reformarea bisericii.

Intre cei mai însemnați a fost englezul Ioan Wiclef, profesor. El se ridică contra închinării la icoane și la moaște, cereă ca preoții să se căsătorească și ca averile bisericii să se ia de stat.

Ideile lui Wiclef fură primite mai cu seamă în Boemia

și răspândite de un alt profesor numit Ioan Hus. Acesta cerea ca serviciul religios să se facă în limba fiecărui popor și ca fiecare credincios să primească sf. cuminecătură în pâine și în vin (preoții catolici nu dau sf. cuminecătură laicilor decât cu pâine). Hus făcuse un mare număr de discipoli și împăratul Sigismund împreună cu papa, adunară un conciliu la Constanța în Elveția de azi.

Conciliul dela Constanța. Conciliul dela Constanța încercă să împace pe papi, dar nu izbuti, căci papii se credeau mai mari decât conciliul. Chemă apoi pe Hus să-și apere ideile. Hus veni la Constanța, după ce primi dela împăratul Sigismund un act de siguranța vieții. Inșă în Constanța fu aruncat în închisoare și împiedicat de a se apăra. Sfinții părinți își călcără cuvântul, împăratul își călcă jurământul și condamnară pe nevinovatul Hus să fie ars. Hus se urcă pe rug și muri ca un martir apărând credințele sale și libertățile poporului său. Boemii se revoltară în urmă și după lupte îndelungate, obligară pe Sigismund să le dea libertatea politică și religioasă.

Conciliul dela Florența. S'au mai adunat și alte concilii, afară de cel dela Constanța, spre a pune capăt shismei, dar nu au izbutit nici acelea nici cel din Florența. In fine a fost recunoscut un singur papă. La Florența s'au făcut încercări spre a se uni biserica răsăriteană cu cea apuseană. Intre membrii sinodului a fost și mitropolitul Moldovei. Unirea bisericilor fu combătută în răsărit, iar puțin în urmă, prin căderea Constantinopolei sub Turci, despărțirea rămase definitivă.

Italia.

Cetățile italiene în cap cu papa, după ce invinseră pe împărații stauferi, nu fură în stare să formeze un stat unit. Puterea papilor slăbi, iar când se așezară la Avignon, influența lor scăzû cu totul în Italia. Cetățile erau divizate și purtau lupte tot pe vechea idee, că unele țin cu papa și altele țin cu împăratul, deși nici papa nici împăratul nu se mai gândiau la Italia. In aceeaș cetate locuitorii se

împărțiau între aceste două partide și se persecutau fără cruțare. Cetățile se administran de un consiliu ales de un partid, care deseori alungă din cetate partidul contrar. Această luptă de partid înlesni ridicarea unui cap, care la început se alegea, mai pe urmă se declară cap ereditar al cetății. Italienii pierduseră curajul militar și cetățile nu aveau armate de cetățeni, ci tocmai căpitanii mercenari, cari purtau războiul, dar cari luau și comanda cetății. Acei căpitanii se cheamau *condottieri*. Ei se luptau foarte slab, deseori se înțelegeau cu inimicii lor, ca să se lupte fără ca să se omoare, așa că luptele lor erau numai niște parade. În industrie, în comerț și agricultură, Italia era însă înaintea tuturilor țărilor din Europa. Produsele orientului erau duse în occident mai ales de corăbiile italiene. Oglinzile, postavurile, dantelele venețiene erau cele dintâiu în lume. Astfel Italia uită în certe și în bogăție unirea, care ar fi scăpat-o de cuceriri străine.

Cele mai însemnate state din Italia în secolul XIV erau: Milanul, Veneția, Genova, Florența și regatul Siciliei.

Milanul. În Milan fusese recunoscut de către împăratul german un cap, care mai târziu a luat titlul de duce, așa că Milanul era ducat. Bogățiile și puterea ducatului făcuseră ca acea familie să intre în legături de căsătorie cu cei mai însemnați regi din apus și erau pe punctul de a uni întreaga Italie.

Veneția. Fusese supusă împăratului de răsărit, care-i permitea să se administreze singură de un duce (doge). Când imperiul bizantin începuse să decadă, Veneția se declară republică și în expedițiunile cruciate câștigă mari bogății. În cruciata IV Venețienii își păstrară dreptul de a face singuri comerțul în orient și puterea lor rămase mare, chiar după restabilirea imperiului bizantin. Statul era condus de nobili, din cari *consiliul de zece* avea o putere grozavă. El judecă în secret și putea uide chiar pe doge. Condamnatul era sugrumat sau înecat. Nobilii din Veneția au fost însă folositori puterii venețiene. Ei au încurajat meseriile și au apărat comerțul venețian. Fiindcă Genova le făcea concurență, au purtat cu ea un războiu crâncen și la sfârșit au învins-o. În fiecare an dogele se îmbarcă pe o corabie măreață și cu multă pompă aruncă în Marea Adriatică un inel de aur, zi-

când că se logodește cu marea. Veneția eră regina Mării Adriatice, cu peste 3.000 de corăbii.

Genova. Altă republică maritimă eră Genova, care atinse

Dante.

culmea puterii sale la restabilirea imperiului bizantin. Acel imperiu, s'a putut reînființa prin ajutorul Genovezilor, cari primiră dreptul de a face singuri comerț cu orientul. Genovezii au făcut comerț și în țerilor noastre. Intre Genova și Veneția a început o luptă mare. Genovezii învinsoră la început și închiseră Venețienilor Marea Neagră. Gubernul Genovei eră în mâinile nobililor; mai pe urmă căzū în mâinile poporului, care se

împărți în partido contrare și aduse căderea republicii. Luptele dinăuntru îi duseră sub stăpânirea Milanului.

Florența. Cetatea cea mai industrioasă din Italia eră Florența. Ea eră republică și dedea drepturi politice tuturilor locuitorilor, cari exercitau o meserie. O familie de negustori bogăți, numiți Medicii, căștigară mare putere în Florența, încât nimic nu se făcea lără voia lor. Cosma supranumit «părintele patriei» și siii săi au condus statul ca niște prinți, au încurajat meseriile și cultura. Florența a produs o mulțime de artiști și de învățați, cari au început să reînvieze cultura în Europa.

Începutul Renașterii. Din Florența a fost cel mai mare poet italian numit Dante, pela 1300. El eră de partidul îm-

păratului, de aceea a fost alungat din Florența și a murit în exil de dorul patriei sale. A scris o poemă numită *Divina Comedia*, în care își închipuește o călătorie prin iad, și prin raiu, unde vede suferințele celor păcătoși și fericirea celor buni. Dante a scris în acelaș gen cu Homer și cu Virgiliu.

Tot în Florența a trăit în urma lui Dante un poet mare numit Petrarca. El a scris poezii ușoare numite *Canzoni*.

Alt mare scriitor a fost *Boccaccio*, contemporan cu Petrarca. El a scris foarte frumos povești puțin cuviincioase, în cari critică clerul din vremea sa.

Sicilia. Italia sudică o dedese papa ~~unei~~ familii franceze la moartea lui Frederic II. Acea familie apăsă rău pe Italiani și de aceea s'a făcut o revoluție teribilă în Sicilia în care au fost omoriți zeci de mii de Francezi. Familia aceasta se înrudiă și cu regii Ungariei și câțiva regi unguri s'au tras din ea.

13 Spania și Portugalia.

Arabii ocupaseră mai toată peninsu'a Pirineilor. În urma expedițiunii lui Carol cel Mare, se crease o marcă spaniolă, din care a ieșit mai pe urmă două state creștine mai principale, Castilia și Aragonul.

Creștinii datoriau primele succese nu atât puterii lor, cât slăbiciunii inamicului. Cuceritorii, deși de aceeaș religione, erau de origini diferite: unii Arabi semiți, cei mai mulți Mauri din nordul Africei. Tot din cuceriri asupra Arabilor se înființează în secolul XII regatul Portugaliei. Toate trei regatele luptau pe întrecere cu Maurii, cari moleșiți și debinați, n'au rezistat atât de mult, decât prin ajutorul ce le venia dela frații lor din Africa, Marocul de azi. Inșă dintre cele trei regate, cel care a luat asupra-și lupta națională a fost Castilia. În fine lupta decizivă între Arabi și creștini s'a dat la anul 1212 la Tolosa, în sudul Spaniei. Comandantul creștinilor era regele Castiliei Alfons VIII, armata

însă eră compusă din creștini din toată Europa apuseană, căci papa Inocențiu III predicase tuturor creștinilor să meargă în Spania la cruciată. Armata arabă la început eră biruitoare, când fu părăsită de Spaniolii supuși Arabilor. Creștinii repurtară victoria, luară o pradă nemăsurată, dar pierdură timpul în jafuri și în petreceri, după cari urmară boale, așa încât în loc să supună întreaga țară, se retraseră.

Statele arabe nu mai trăiră, decât pentrucă principii creștini nu se uniră, de aceea abiă peste 250 de ani, după bătălia dela Tolosa, Spania va redeveni creștină. In cursul acestor lupte puterea regilor creștini asupra supușilor lor eră foarte mică. Orașele spaniole se bucurau de libertăți mari, își alegeau singure

Ferdinand și Izabela

administratorii; nobilii, deși săraci, erau foarte mândri și ambițioși. Regele eră controlat în cărmuirea statului de cler, nobili și orășeni, cari formau adunări numite *cortes*. In Aragon există un magistrat numit *justiza* «paznicul justiției», care apăra libertatea și drepturile tuturor, chiar *contra regelui*. La suirea regelui el îi jură credință după această formulă: «noi, cari desuniți suntem

puternici cât tine, iar uniți suntem mai puternici, te facem regele nostru, cu condiție, ca să ne respecti drepturile; dacă nu, nu».

Ferdinand și Izabela. Unitatea Spaniei și autoritatea regală au desăvârșit-o doi regi însemnați, numiți Ferdinand Catolicul și Izabela. Ferdinand eră regele Aragonului și prin căsătoria sa cu Izabela, moștenitoarea regatului Castiliei,

s'au unit cele două regate creștine. Ferdinand eră un om prude Ț, el nu începeă o faptă până ce nu termină pe alta; Izabela eră religioasă, stăruitoare și instruită. Ea voia să termine cu Maurii, cari mai rezistau în regatul Grenadei și începū cu ei cea din urmă luptă. Războiul ținū zece ani, toate cetățile vecine de Grenada erau cucerite și cetatea totuș rezistă. Maurii arseră într'o noapte lagărul spaniol, dar regina decise ca pe locul acela să se facă o cetate (santa Fe = s. credință) spre a arătă că nu va ridică asemiul înainte de a se predă Grenada. *In acelaș an, când descoperiau America, Spaniolii luau și Grenada, cuprinzând țara lor dela Arabi, după aproape 800 de ani de lupte (1492).*

În urmă Ferdinand și Izabela începură lupte cu nobilii și cu comunele, spre a mări autoritatea regală. Erău în Spania trei feluri de cavaleri, tot așa de puternici ca Templierii din Franța. Ferdinand izbuli să se numească în capul lor și întreaga putere a cavalerilor îi servi lui. Sub pretext că apăra catolicismul, ordonă Evreilor să se boteze, sau să plece din țară. Sute de mii plecară, ducând cu ei averile și munca lor. De atunci au ajuns până la noi *Evreii spanioli*. Tot așa făcu Ferdinand cu Maurii, cari se revoltară și fură omorîți cu miile. În contra Spaniolilor nesupuși Ferdinand întrebuiță altă armă, *Inchisițiunea* (= cercetare). Orcine eră părut că nu respectă religia catolică, eră chemat la judecata preoților, aruncat în temniță și condamnat la moarte; iar averea i se confiscă. La toate sărbătorile mari se vedeau șiruri lungi de condamnați, desculți, în cap cu chivere de hârtie, îmbrăcați cu haină neagră, pe care erau brodați draci, duși ca să fie arși de vii. În frunte mergeau copiii, în urmă magistratii, preoții și regele. Toți inimizii regelui erău duși la *inchisițiune*, așa că regele Spaniei ajunse monarch absolut cel dintăiu din Europa.

Portugalia. Regii Portugaliei n'au purtat multe lupte cu Maurii, de oarece îi despărțiă de ei Castilia. Ei au trecut în Africa, spre a se război cu Maurii, dar succesele i-au pus

pe calea descoperirilor geografice. Au început ocolul Africei, spre a ajunge în India și, în adevăr, au întemeiat un puternic imperiu colonial.

14 Intemeierea Principatelor Române.

Mircea cel Mare. Alexandru cel Bun.

Năvălirea Tătarilor rupse țerile române dela unirea lor cu imperiul româno-bulgar, dar nici Tătarii nu rămăseră numeroși în aceste locuri, căci fuseseră chemați în Asia, unde se iviseră mari turburări.

Litovoi ocupase în stânga Oltului dela Tătari un stătuțel, pentru care nu voia să plătească tribut Ungurilor. Armata ungurească veni în 1279 asupra lui și a fratelui său Barbat, și Litovoi căzu în luptă, iar Barbat fu prins și liberat, numai după ce plăti o mare sumă de bani. Litovoi a fost cel dintăiu voevod al nostru, care a unit Oltenia cu România Mare și a domnit singur peste Tara Românească aproape întregă. Cu Tătarii, nu cu căpetenii române s'a bătut el pentru ocuparea României mari, căci peste Moldova și peste Muntenia, până la Olt, erau stăpâni Tătarii. De aceea nu voia el să plătească tribut Ungurilor pentru țara cucerită cu sabia. Înainte de războiul acesta cu Ungurii, mai știm numele unui voevod, Seneslau, care-și avea reședința poate la Argeș.

Litovoi este întemeietorul principatului Munteniei și cel dintăiu luptător pentru independența ei, cunoscut de istorie.

Dintre urmașii lui cel mai vestit a fost Basaraba voevod. El nu mai voi să plătească bir regelui unguresc, Carol Robert și a purtat o luptă mare cu dânsul, dar iesind biruitor a câștigat independența patriei sale. La Poștele.

Carol Robert în 1330 voind să scoată din domnie pe Basaraba și să-l înlocuească cu un om mai ascultător, veni cu armată prin Oltenia și înaintă spre capitala țerii, Argeș. Aci însă fu atacat de Români și «s'a făcut acolo măcel mare —

zice cronicarul unguresc — și au căzut ostași și nobili numărată mulțime». Regele unguresc scăpă cu luga schimbându-și hainele. Urmașii lui Basaraba Voevod fură în neconținute certe cu regele unguresc Ludovic cel Mare. Acesta, ca să aibă liniște la marginile regatului și să se poată ocupa cu afacerile din apus, lăsă voevozilor români câteva ținuturi din Transilvania, cum și banatul Severinului, cucerit de domnii noștrii. Fiul lui Basaraba, Vladislav, a purtat lupte cu Ludovic cel Mare pentru stăpânirea Vidinului și Severinului. Intr'una din aceste lupte dată la cetatea Dâmbovitei (poate București) oastea ungurească fu bătută cu desăvârșire de un boer român, vornicul Dragomir. Fiul lui Vladislav se numea Radu. El a construit multe mănăstiri și numele lui, legat cu Negrul Vodă, a dat naștere poveștii despre Radu Negru. Adevăratul Radu a fost un om viteaz și fiul său Mircea cel Mare a fost și mai viteaz și mai vestit în lume.

Intemeierea Moldovei. În Moldova istoria pomenește încă din secolul XII despre Români, când ei împreună cu Bizantinii au mers cu războiul asupra Ungurilor. Numărul lor eră însă mic, și năvălirea Tătarilor l-a făcut și mai mic, timp de aproape o sută de ani, cât Moldova a fost supusă Tătarilor. Ludovic cel mare începî lupta cu Tătarii, îi alungă din aceste locuri, având armata compusă din Români maramureșeni. Aceștia rămaseră în Moldova, cucerită de ei de la Tătari, sub Dragos Vodă. Peste câțiva ani, pe la 1369, voevodul Românilor din Maramureș, numit Bogdan, luă în stăpânire Moldova purtând lupte și cu urmașii lui Dragoș, și cu regele Ludovic cel mare. Numele acestui prinț s'a dat mai apoi întregii țeri, care se chemă și Moldova și Bogdania.

Mircea cel mare (1386—1418). Fiul lui Radu Basarab a fost unul din cei mai mari domni ai Românilor, mare cap politic și mare general. În zilele lui Turcii se apropiau de Dunăre cuceritori, el a înțeles că rolul Românilor este să se lupte alături cu creștinii contra semi-lunii. De a

nici o luptă n'au dat creștinii cu Turcii, fără ca Mircea să nu ia partea creștinilor. Armatele creștine au fost bătute, regatul Serbiei și al Bulgariei au fost desființate, Mircea a continuat lupta singur contra puternicului sultan Baiazid Fulgerul. El se retrage dinaintea năvălitorilor și apoi îi atacă la locuri grele, unde armata turcească nu se putoa desfășura. Lupta dela Rovine a fost o victorie creștină (1394) câștigată de Români singuri.

*Câmp. Măști Mierci în omorât de Măști Chilici
apoi la Rovine. Juli. . . . ce mai freamăt, ce mai sbucium!*

Codrul clocoti de sgomot și de arme și de bucium;

*Turcii bătuti
apoi creștinii*

Iar la peala lui cea verde mii de capete pletoasă,

Baiazid

Mii de coifuri lucitoare ies din umbra 'ntunecoasă.

*și cu Turcii
la Măști*

Călăreții umplu câmpul și roiose după un semn

pe creștini

Și în caii lor sălbatici bat cu scările de lemn;

Pe copite iau în fuga fața negrului pământ,

Lânci scânteie lungi în soare; arcuri se întind în vânt.

Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni,

Orizontu 'ntunecându-l, vin săgeți de pretutindeni

Văjiind ca vijelia și ca plesnetul de ploaie;

Urlă câmpul și de tropot și de strigăt de bătaie.

În zadar strigă împăratul ca și leul în turbare,

Umbra morții se întinde tot mai mare și mai mare:

În zadar flamura verde o ridică înspre oaste,

Căci coprinsă-i de peire și în față și în coaste

Căci se clatină rărite șiruri lungi de bătaie,

Cad Arabii ca și pâlcuri risipite pe câmpie;

În genuchi cădeau pedestrii, colo caii se răstoarnă,

Cad săgețile în valuri, care șueră, se toarnă,

Și lovind în față, 'n spate, ca și crivățul și gerul

Pe pământ lor li se pare că se năruie tot cerul.

Mircea însuș mâna 'n luptă vijelia 'ngrozitoare,

Care vine, vine, vine, calcă totul în picioare;

Durduind sosiau călării ca un zid înalt de suliți;

Printre cetele păgâne trec rupându-și large uliți.

Risipite să 'mprăștiie a dușmanilor șiraguri,

Și gonind biruitoare, tot veniau a țerii steaguri,

Ca potop ce prăpădește, ca o mare turburată,

Peste-un ceas păgânătatea e ca pleava vânturată.

Acea grindin' oțelită înspre Dunăre o mână,

Iar în urma lor se 'ntinde falnic armia română.

Mircea a izbutit chiar să facă un sultan turcesc. După moartea lui Baiazid, fii săi se certau pentru domnie și unul din ei, Musa, fu pus de Mircea pe tronul sultanilor. Peste câțiva ani Musa fu răsturnat de alt frate, însă Mircea până la sfârșitul vieții purtă lupte cu Turcii, și-și apără țara vitejește.

Alianța lui Mircea era căutată de regele Poloniei și de regele Ungariei. Regii acelor state mari îl socotiau egalul lor, și se sprijiniau pe sfatul lui cumpănit și înțelept. El e domnul, care închinând țara Turcilor, a pus baza înțelegerii noastre cu ei, înțelegere, care ne-a păstrat ca stat și a ținut până la războiul nostru de independență. Mircea cel mare poate fi pus alături cu cei mai mari oameni de stat ai istoriei. Urmașii lui au dus însă țara la peire prin cerțele pentru domnie.

Contemporan cu Mircea era în Moldova Alexandru cel Bun (1400—1432). El n'a purtat războaie, între statele mari nu se amestecă. Ungurii și Polonii se certau pentru împărțirea Moldovei, Alexandru însă nu se speria de ei, căci știa bine că numai când s'ar fi înțeles între ei, ar fi putut lua Moldova, iar înțelegere nu putea fi între cele două popoare. În țară Alexandru se ocupa însă din tot sufletul să organizeze biserica, să reguleze administrațiunea, să încurajeze comerțul și cultura. Țara era în zilele lui bogată și el era stimat de regii cei mari. El era cumpănit cu regele Poloniei, căci avea de soție pe sora aceluia. Domni ca Alexandru cel Bun, sunt o adevărată fericire pentru o țară. Urmașii lui erau să piardă Moldova, dacă nu venia după ei Ștefan cel Mare.

15 Ungaria și Polonia.

Familia regilor unguri, care se trăgea din Ștefan cel Sfânt, s'a stins la începutul secolului XIV. După ea familia cu cele mai mari drepturi la tronul Ungariei era familia de Anjou, din regatul Neapole, înrudită prin femei cu regii Ungariei.

Carol Robert. Prințul acela din Neapole se chemă Carol Robert. El era foarte ambițios: voia să unească Ungaria cu Neapole și chiar cu regatul Poloniei. A purtat lupte cu împăratul german, și totuș acest rege puternic a fost bătut de Români, căci cavaleria de atunci nu mai putea ține piept pedestrimii. Cavaleria a fost bătută prima oară de Elvețieni (Morgarten), a doua oară de Români, și apoi de Englezi în războiul de 100 ani.

Ludovic cel Mare. Urmașul lui Carol Robert a fost fiul său Ludovic cel Mare. El a unit un moment Ungaria cu Neapole, a purtat războaie mari cu Veneția și a izbutit să se facă rege al Poloniei. Ludovic era în timpul său unul din cei mai puternici regi din Europa. Ocupându-se însă de soarta Europei lăsa în pace pe Români, cari în zilele lui au întemeiat principatul Moldovei. Ludovic cel mare luase rolul de apărător al catolicismului, persecută deci pe ereticii din regat și chiar pe ortodoxi. Atunci a eșit din Maramureș voevodul Bogdan și a întemeiat Moldova.

Sigismund. În zilele lui Mircea era rege al Ungariei Sigismund, care mai pe urmă a luat și coroana Germaniei. El a urmat după Ludovic cel mare, ca ginere al acestuia. Aliat cu Mircea și ajutat de creștinii apuseni a dat cu Baiazid o mare bătălie la Nicopole (1396), unde creștinii au fost învinși. Infrângerea creștinilor a fost pricinuită de nesocotința Francezilor, cari n'au ascultat de sfatul lui Mircea ca ei să atace după dansul, căci el știa felul de luptă al Turcilor. Francezii strigau să atace întâiu ei pe Turci, și-i atacă în adevăr cu o iuțeală groaznică, sparseră șirurile turcești și merseră înainte. De odată însă dederă piept cu pedestrimii turcească și toți cavalerii pieriră, iar peirca lor aduse fuga celeilalte armate. Ajungând împărat al Germaniei, Sigismund începă să poarte grijile Germaniei și ale Bisericii, în țerile dela Dunăre rolul de frunte îl împlini atunci o familie românească din Transilvania, familia Huniade.

Ioan Corvin de Huniade a fost un erou din cei mai mari ai creștinătății. Lă bătut pe Turci în mai multe lupte, trecu

Dunărea și prin victorii strălucite cuprinse Serbia. Turcii primiră o pace umiltoare. Creștinii însă nu se ținură de ea și i atacă din nou, în cap cu Ioan Corvin și cu un tânăr rege care fusese recunoscut și peste Polonia și peste Ungaria. La Varna, 1444, armata creștină fu nimicită de Turci, regele fu ucis și Ioan Corvin abia scăpă cu vieță. Prin moartea regelui veniă cu drept la tron un copil, nepotul lui Sigismund. Pe timpul minorității lui, Ungurii numiră ca regent pe Ioan Corvin. El începă din nou războiul cu Turcii, cari luaseră Constantinopole și i învinse la Belgrad, așa de tare, încât sultanul fugi părăsind tunurile și morți zeci de mii. După strălucita sa victorie eroul român nu mai trăi însă mult și muri peste câteva zile. Regele pentru care el se luptase atât, nu-l iubiă, oamenii d'împrejurul lui voiau să omoare «pe câinele de valac», care, este însă o podoabă a creștinătății.

Mateiu Corvin. Murind regele ungur, se alese rege fiul lui Ioan, numit Mateiu Corvin. Acesta a fost contemporan cu Ștefan cel Mare, care l-a și bătut într'un războiu. Eră însă rege puternic și iubitor de cultura poporului. A purtat războaie fericite cu imperiul german și cu Turcii, a cucerit Viena. A fost cel mai strălucit rege al Ungariei și soarta acestei țări după el a căzut atât de jos, pe cât de sus fusese în timpul lui. A fost mai ales bun cu țărani și cu poporul de jos.

După anul 1200 Polonia se împărțise într'o mulțime de stătuțe feudale, cari erau să cadă în stăpânirea Germanilor.

Cazimir cel Mare. După 1300 statul polon se ridică la mare putere sub un rege însemnat numit *Cazimir I cel mare*, cel din urmă rege din familia Piaștilor. El a încurajat cultura în Polonia, a înființat o universitate la Cracovia, a fost tolerant cu creștinii ortodocși și cu Evreii. Bland și drept cu poporul de jos, acest rege a fost supranumit «regele țărănilor». El a cuprins Galiția, care până atunci eră rusească și care în urmă a rămas unită cu Polonia. După moartea lui Casimir cel mare, Polonezii aleseră rege al Po-

lonilor pe *Ludovic cel mare*, regele Ungariei, care neavând succesor bărbătesc stăruie pe lângă nobilii polonezi să recunoască la tron pe o fată a sa. Nobilii recunoscără pe fata lui Ludovic, însă cerură mari privilegii s. e. să nu plătească dări statului și să n'aibă voie să fie capi într'o provincie decât cei născuți în acea provincie. Prin această dispoziție provinciile poloneze se izolau una de alta.

Vladislav Iagelo. Fiica lui Ludovic se căsătorî cu un duce păgân, Iagelo, care trecu la creștinism și luă la botez numele de *Vladislav*, contimporan cu Alexandru cel Bun. Cu el începe în Polonia domnia Iagelonilor. Polonia eră sub Vladislav un stat mare și puternic, ea purtă lupte crâncene cu Germanii, pe cari-i învinse. Într'una din aceste lupte au luat parte și cavalerii moldoveni trimiși lui Vladislav de către Alexandru cel Bun. Moldovenii s'au luptat vitejește și au contribuit la victoria Polonilor. Vladislav cel atât de puternic, știa să prețuească valoarea lui Mircea cel Mare, cu care a încheiat un tractat în contra Ungariei. El lăsă lui Mircea grija să înceapă războiul cu Ungurii, și se obligă să nu-i atace fără învoirea domnului român.

După Vladislav rămase un copil de 10 ani, care fu recunoscut ca rege și al Ungariei, spre a lupta cu puteri unite contra Turcilor. Acesta pornește războiul cu Turcii, însă moare în nenorocita bătălie dela Varna. *cu J. Carin*

16 Turcii. Căderea Constantinopolei. *cu J. Carin*

Imperiul Bizantin. Grecii izbutiseră să desființeze imperiul latin din Constantinopole și să restabilească imperiul bizantin. Inșă puterea acestui imperiu eră foarte slabă, căci o mulțime de inimiți îl atacau în Europa și în Asia. In Europa Bulgarii și Sărbii cuceriseră mai întreaga peninsula balcanică, încât Bizantinii nu mai stăpâneau decât o fâșie îngustă de teritoriu pe coasta mării. In Asia Turcii se ridică încet și cuprind toate orașele grecești. Adevărata putere a imperiului grecesc eră Constantinopole, dar și această

capitală pierduse mult din bogățiile și din puterea ei în timpul imperiului latin. Impărații greci căutau ajutor la creștinii din apus, cărora le promiteau unirea cu biserica răsăriteană; însă Grecilor le rămăsese din timpul stăpânirii latine o ură grozavă contra catolicilor și nu puteau auzi de unirea bisericilor. Preoții greci mai cu plăcere vedeau pe mohamedani decât pe catolici. Astfel imperiul grec fără armată bună, fără ajutor dela statele din apus și desbinat în lupte interne, căzû pentru totdeauna în mâinile celor din urmă barbari, numiți Turcii.

Turcii. Fac parte din nesfârșitul șir de popoare finice și mongolice. Erau cunoscuți din timpuri vechi ca păstori nomazi, cari cutreerau nemărginitele șesuri din nordul Chinei și estul Rusiei. Erau mai multe neamuri de Turci, și tocmai cei mai puțin însemnați din ei s'au ridicat la cea mai mare putere, au creat un imperiu imens în cele trei continente vechi, Turcii osmanlii, numiți astfel dela un cap al lor Osman sau Otman. Turcii erau atunci nomazi, păgâni și în număr de câteva mii; dar Osman avu presimțirea că ei vor formă un imperiu mare.

Osman ceruse în căsătorie pe fata unui șeic (= capul unui trib) învâțat, care refuzase mai întâiu, și primise mai pe urmă, când Osman îi povesti un vis minunat. Visase, că din pieptul lui ieșîă un arbore imens, ale cărui ramuri acoperiau mări și uscaturi până la munții Caucas, Atlas și Balcani. Din rădăcinile arborelui curgeau râurile istorice: Nilul, Eufreatul, Tigrlul și Dunărea. Un vânt bătea în frunzele lungi ca săbia și le îndreptă asupra unui oraș, ce legă două mări și două continente, inel ornat cu două smaralde. Osman eră să puie inelul în deget, visul însă încetă și el se deșteptă.

El converti la islamism pe Turci, cari deveniră luptătorii credinței și strânseră împrejurul lor pe toți mohamedanii doritori de a găsi paradisul la umbra săbiilor. Pe patul de moarte porunci să-l îngroape în celatca *Brussa*, cea din urmă cucerire făcută sub el.

Fiul său *Orcan*, continuă cuceririle în Asia, cuprinse chiar în Europa cetatea Galipoli prin surprindere (1354). Orcan este însă mai în-

semnat prin organizarea armatei jenicerilor. Ea se recrută din copii creștini, răpiți de Turci și crescuți în familii musulmane, sau în palatul împărătesc. Fanatismul lor religios era hrănit prin cetirea Koranului și prin rugăciunile dervișilor, cari îi însoțiau în luptă și se rugau neîncetat să câștige victoria. Se asemănau cu călugării creștini armați, purtau haine lungi, se considerau ca fiii sultanului, care-i hrăniă, de aceea pierderea cazanului era cea mai mare nenorocire pentru ei. Când răsturnau cazanul era semn că refuză hrana sultanului, că se revoltă. Capii lor erau ciobagi-bașa, saca-bașa. Era o pedestrimă disciplinată și fanatică, prin care Turcii erau superiori popoarelor creștine.

a înaintat pe creștini la munte
Murad I. Fiul lui Orcan era viteaz, cu o voce răsunătoare, ce se auzia departe în bătălie, mare constructor de școale și moschei. În primul an de domnie cuprinse Adrianopole și-și așază acolo capitala. Sărbii și Bulgarii se supuseră în aparență, apoi se pregătiră pentru o luptă decisivă. La Cosova (câmpul mierlelor) se adună până la 200.000 de creștini. Deși au pierit mii de Turci, deși însuși Murad a fost ucis de un Sărb, victoria a fost câștigată însă de fiul lui Murad, numit Baiazid (1389). *Milos Obilici*

Teodor
Baiazid I. A fost numit Fulgerul, din cauza iuțelii, cu care purta armata dela o margine a imperiului la alta. După victoria dela Cosova el ataca pe Mircea, dar fu învins la Rovine. Baiazid se întoarse asupra Constantinopolei. Grecii nu mai păstrau din imperiul lor decât capitala, plăteau tribut Turcilor și le procurau chiar soldați, cari luptau apoi contra lor. Constantinopole scăpă de această dată numai pentrucă Baiazid trebui să se lupte din nou la Dunăre. Mircea cel Mare se unise cu Sigismund, regele Ungariei, cu cavalerii germani și francezi. La Nicopole, lângă Dunăre, se dete (1396) lupta cea mare, în care Francezii pricinuiră înfrângerea creștinilor. Sigismund abia scăpă cu fuga. Baiazid trimise prinților creștini arcuri cu coarde făcute din piele de om. Tocmai când se credeă mai tare, Baiazid își găsi sfârșitul. Tătarii din Turchestan se ridicaseră și cuprinseseră Asia, iar acum amenințau pe Turci. Baiazid fu învins și prins.

la Angora
 Fiii lui Baiazid începură să se certe pentru domnie, unul din ei, Musa, se făcu împărat cu ajutorul lui Mircea.

Murad II deși respins dela zidurile Constantinopolei, și deși învins în câteva lupte de Ioan Corvin, a câștigat asupra creștinilor victorii, din cari cea mai însemnată e cea dela Varna.

Mohammed II. Eră crud, viteaz, inteligent și instruit. El începî înconjurul Constantinopolei și cuprinse această capitală după lupte de două luni de zile. Numărul locuitorilor din Constantinopole scăzuse la 200.000, iar oșteni nu erau nici 10.000. Cu această mică armată, cu neînsemnate ajutoare dela Genua, ultimul împărat grec, Constantin, mări ca un erou. Turcii aveau 300.000 de oameni, corăbii multe și tunuri. Un Ungur turnase Turcilor un tun, care aruncă ghiulele de 1.200 chilograme la 1.000 metri. Inșă nu știau să pună ghiulele ei puneau pietre, cari produceau mai mult sgomot decât pierderi. Mohammed, ca să ațâțe pe soldații săi, le promise toată averea locuitorilor. In ziua atacului nu se auzia decât «Nu este alt Dumnezeu decât Dumnezeu» de o parte, și «Doamne miluește-ne» de cealaltă parte.

Acum Turcii aveau o capitală și se putea zice că s'au așezat în Europa (1453).

1646.
Tot la 1453 sa sfârșit și războiul de 100

- 1) Osman
- 2) Orcau
- 3) Murad I
- (Mahomed I)
- 4) Baiazid fulgent
- 5) Musa
- 6) Mahomed I.
- 7) Murad II
- 8) Mohameed I Lucertorul

ISTORIA MODERNA

Europa dela 1453—1648.

Marile invențiuni.

Cele două secole înainte de cucerirea Constantinoplei și cele două următoare au fost timpuri de *trecere dela timpurile medii la timpurile nouă*. Influența luptei dintre orient și occident a schimbat viața și obiceiurile Europei, a dezvoltat spiritul de noutate, a răspândit la apuseni unele invențiuni cunoscute de mult timp în orientul îndepărtat.

Trecerea dela evul mediu la timpurile nouă se sfârșește la anul 1648, cu încetarea celui din urmă și celui mai mare războiu religios. Până la această dată s'au săvârșit mari schimbări între statele Europei și mari schimbări înăuntrul fiecărui stat.

Dela 1453 *Turcii* aveau o capitală, ocupaseră mare parte din răsăritul și sudul Europei, și în curs de două secole vor amenința apusul. Cam în acelaș timp, la cealaltă margine a Europei, se ridică *Spania*, care luă apărarea catolicismului și eră aproape să unească întreaga Europă apuseană. În 1648 și Turcia și Spania erau în văzută decădere.

În toate statele regii supun micile puteri feudale și formează statele moderne. Locuitorii mai ales ai orașelor, se simt însuflețiți de iubire pentru patria cea mare, *statul*, în locul patriei înguste de până atunci, *comuna*.

Această epocă de trecere este și mai însemnată prin marea schimbare religioasă și economică.

În evul mediu papii avuseseră direcțiunea cugetării. Reforma sgudui însă autoritatea lor și în 1648 bisericile reformate obținură libertatea de credință.

În evul mediu centrul vieții economice al Europei fusese Marea Mediterană. Descoperirea continentelor nouă micșoră importanța comercială a republicilor italiene și aduse înflorirea statelor de pe coastele Oceanului Atlantic (Portugalia, Spania, Franca, Olanda și Anglia).

Sfârșitul evului mediu se văzu mai bine în efectele invențiilor științifice, în schimbarea artei militare, cauzată de invențiunea ierbei de pușcă.

salpêtre
Iarba de pușcă. Este un amestec de carbon, pucioasă și silitră (în 100 de grame intră 15 c. 10 p. și 75 s.), care aprinzându-se, are proprietatea, de a se transforma imediat în gaz. Acest gaz are nevoie de un spațiu, să zicem, de 1.500 de ori mai larg, și apasă asupra pereților, ce-l mărginesc. Dacă în calea lui găsește un glonț sau o piatră, o aruncă în depărtare. Se credea, că inventatorul ierbei de pușcă ar fi fost un călugăr german, care trăia după 1300. Aceasta nu este lucru dovedit. Grecii aveau o compoziție cu care ardeau corăbiile Arabilor, numită de ei *foe grecesc*, care însă avea proprietatea de a arde în apă. Nu știm exact din ce elemente se compunea focul grecesc, se spuneă că se compunea din carbon, pucioasă și silitră. *Roger Bacon*

Un călugăr învățat englez vorbește și el de un amestec făcut din cele 3 elemente. Această nesiguranță nu o găsim numai la iarba de pușcă, ci la toate invențiunile. Acestea nu ies deodată perfecte din spiritul omului, ci se perfecționează încet, prin munca a mii de cercetători, rămași în cea mai mare parte necunoscuți. Câte modificări n'a primit rășnița omului primitiv, până să ajungă la morile perfecționate din zilele noastre!

Chinezii cunoșteau iarba de pușcă de pe timpul lui Cristos, dar nu se serviau de ea decât la focurile de artificii. Mai întâiu au întrebuintat-o în răsboaie Arabii, și la ei au cunoscut-o Europeanii în expedițiile cruciate. Primele arme de foc au fost tunurile și s'au întrebuintat în secolul XIV.

Iarba de pușcă a schimbat tactica luptelor; înainte cavalerii înaintau strânși unul lângă altul, acum luptătorii trebuia să se rărească. Apoi cămășile de zale, și chiar zidurile nu mai serviau la nimic. Apoi, fiindcă tunurile sunt scumpe, numai regii puteau avea tunuri și astfel nobilii trebuia să se supună regilor. Iarba de pușcă a nimicit puterea

feudalilor, dar progreselo s'au făcut încet. La cucerirea Constantinoplei tunurile se încăreau cu pietre și produceau mai mult șomot decât pierderi. Pușca a început se fie întrebuințată mai târziu, iar baioneta s'a pus la pușcă abia după 1600. Până atunci se întrebuința în lupta de aproape tot sabia și lancea, încât un rând de ostași eră pușcași, iar altul lăncieri.

Busola. Este o cutiuță, în care se pune un ac magnetic orizontal, susținut la mijloc pe un picioruș. Acul orizontal se poate învârti pe picioruș, el însă stă într'o pozițiune fixă indicând nordul și sudul. Această proprietate se explică prin prezența în pământ a unui curent electric dela un pol la altul, curent care atrage acul busolei. Proprietatea acului magnetic eră cunoscută de Chinezii, în Europa se cunoștea pe la 1200. Așezarea însă în cutiuță (busola) se atribuie lui *Flavio Gioja* din *Amalfi*, pe la 1300. Cu ea se putea călători pe orice timp din zi sau din noapte. Navigatorii se puteau depărta de țărâm în largul oceanului.

Hârtia. Până în secolul XII se scria pe *papyrus* (coaja unui arbore din Egipt) și pe *pergament* (1), (piei de oaie, capră, măgar). Când Turcii au cucerit Egiptul, arborele papyrus a început să piară, iar pergamentul eră prea scump. Chinezii cunoștea de mult hârtia de bumbac, însă eră prea scumpă. În urmă a început a se prepară din trețe și s'a răspândit din Spania și Franța, așa că pe la 1300 se găsiu fabrici de hârtie în Italia și Germania. Prin ostinirea hârtiei și prin invențiunea tipografiei cărțile se ieftiniră foarte mult.

Tipografia. Pecetiile erau cunoscute din vechime. După imitarea lor, se răspândiso în cvul mediu obiceiul de a face figurile sfinților cu ajutorul unor table de lemn. Pe lângă figuri se adăogau mici biografii. Pe această cale se făcuseră chiar și cărți după 1400 (2). Tabla de lemn săpată cu figură și cu text, se înegriă cu o culoare, întocmai ca o pecetie, se puneă hârtia peste ea și se frecă deasupra până

(1) La început se preparau în orașul *Pergamum* din Asia Mică.

(2) *Istoria lui Cristos* cu figuri aveă 40 de foi format mic.

ieșia imagina. În acest mod în Olanda s'au scos mai multe cărți. Aceasta se cheamă *Xilografie* (= săpare în lemn). Dar tipărirea cărților prin xilografie era foarte grea : trebuiau săpate atâtea table de lemn câte pagini avea cartea. Adevăratul progres s'a făcut cu inventarea literilor mobile și a preseii. În acest caz literile unei pagini, sau mai bine ale unei coale, puteau servi la paginile următoare de nenumărate ori. Această mare invențiune se datorește Germanului Ioan, numit de pe înamă, **Gutenberg**. El s'a născut pe la 1400 și a părăsit orașul său natal, așezându-se în *Strasbourg*. Acolo se unește cu mai mulți asociați și inventează presa. Mai apoi inventează literile mobile de lemn, la început tăiete cu mâna, apoi turnate din metal. Incepe tipărirea bibliei latine la 1452, însă intră în proces cu tovarășii săi și vede risipindu-i-se ucenicii, în urma unui atac suferit de oraș dela inimicii din afară. Gutenberg nu poate continua arta sa, și găsește ajutor la arhiepiscopul orașului. Moare sărac ca mulți oameni mari, pe când discipulii lui răspândiau în Europa «invențiunea cea neagră.»

Urmările invențiunii tipografiei s'au văzut imediat și încă, nu s'au săvârșit pe deplin nici până acum. Cultura poporului numai în urma tipografiei a fost cu puțință.

Descoperirile geografice. Columb. †

Portugezii. Vasco de Gama. Columb în insula San Salvador. Amerigo Vespucci. Magelan. Urmările descoperirilor

Încă din secolul XIII, în urma cruciatelor, începuseră Europeanii din orașele comerciale, să călătorească în orient. Cea mai vestită și în acelaș timp înfrumusețată cu mulțime de povești a fost călătoria în China a italianului *Marco Polo*. Acesta a stat mulți ani în China (pe la 1270), a fost în serviciul împăratului, a străbătut imperiul și s'a întors cu averi nenumărate. A descris singur călătoriile sale, cari se ceteau cu pasiune și provocau călătorii nouă.

Descoperirile Portugezilor. Portugezii nu se puteau lupta

In. Lem. nului - care a arde J

cu Maurii din Spania, căci erau despărțiți de ei prin regatul Castiliei. După anul 1400 începură lupta cu Maurii din Africa, schimbară apoi lupta religioasă în dorința de a ocupa țeri nouă. Astfel au ajuns la Insulele Capului Verde, la Capul Bunei Speranțe, numit astfel căci regele spera, că pe acolo se va găsi calea la India. În adevăr, Vasco de Gama ajunse în India la 1498. Portugezii întemeiară un întins imperiu colonial, de unde aduceau produsele țărilor orientale și le vindeau în Europa. Capitalele însemnate ale acestui imperiu erau Diu și Goa.

Pela 1300 eră foarte răspândită părerea că pământul este rotund; iar ideea că spre apus trebuie să se găsească prelungirea sudică a Asiei eră destul de cunoscută în secolul XV. Un astronom preciză chiar calea, pe unde trebuia să meargă o corabie, spre a ajunge în India, cum se credea atunci. În secolul XI marinari normanzi din Islanda ajunseseră în Groenlanda și în Statele Unite de azi, într-o localitate numită de ei Vinaland (=țara vinului).

Cristofor Columb. Toate acestea nu împiedică pe Cristofor Columb de a li descoperi America și unul dintre cei mai mari oameni din istorie. Se născuse în Genua, studiasse astronomia, călătorise mult pe mare, ajunsesese în Islanda, unde se păstră amintirea călătorii normande. Arbori străini aduși de curentul oceanic, o luntre cu un cadavru omenesc, ce nu semănă cu oamenii cunoscuți, îl întăriră în credință că Asia răsăriteană nu e departe spre apus. Se adresă în zadar la regele Portugaliei și la regii Spaniei. Tocmai când se îndreptă spre Franța, întâlni pe un preot înțelept, care decise pe regina Izabela să primească propunerea. Plecă numai cu 3 corăbii și după o călătorie plină de pericole ajunse într-o insulă mică Guanahani (Arhipelagul Bahama), pe care o numi San Salvador. În a doua călătorie descoperi Antilele și numai în călătoria a treia debarcă pe continent, la gura Orenocului. Sfârșitul lui Columb a fost trist, căci regele Ferdinand nu l-a susținut contra invidioșilor. Astfel muri în sărăcie, cel care dedese Spaniei o lume. Corpul lui a fost

vele
Joan
Bart
Columb
1492
descoperirea
Americii
Columb
1492
descoperirea
Americii

Stăruind mint

purtat de Spanioli prin America; și anii trecuți, când Spaniolii au pierdut cele din urmă posesiuni din America, a fost adus în Spania.

Descoperiri în America. După Columb descoperirile se urmară repede. Un portughez descopere Brasilia, unde fusese aruncat de o furtună, peste câțiva ani se trecu istmul de Panama și se văzu, întâia oară, Oceanul Pacific. De atunci începî să se înțeleagă, că terile descoperite de Columb, nu se leagă cu Asia, ci formează o lume nouă. Amerigo Vespucci din Florența, examinător în Spania al celor cari voiau să devie marinari, publică o descriere și o hartă a noului continent. Descrierea și harta se răspîndiră în toate țerile și numele lui Amerigo se dete nou'ui continent.

Ocolul pământului. Prima călătorie împrejurul pământului fu făcută de un portughez, Magelan, care se află în serviciul Spaniei. El plecă spre America sudică, trecu pe lângă Patagonia prin strâmtoarea ce poartă numele lui, și intră în Oceanul Pacific. El muri într'o insulă, ucis de indigeni, însă oamenii săi continuară călătoria și ajunseră în Spania (1522). In acest drum ei făcuseră prima descoperire în Australia.

Cuceriri în America. Spaniolii găsiră în America unele state foarte bine organizate, în unele priviri chiar superioare Spaniolilor. Cele mai însemnate erau în Mexic și în Peru. In Mexic se fabricau haine de pene, vase de aur, se construiau temple în formă de piramidă, se țineau târguri. Țara a fost cucerită de câteva sute de Spanioli comandați de Ferdinand Cortez. Acesta învinse o armată de indigeni, de de aproape 100.000, grație tunurilor și cailor săi. Cortez a murit de altfel în sărăcie. Cucerirea Perului s'a făcut de Pizarro, și cu aceleași mijloace ca și cucerirea Mexicului.

Efectele descoperirilor. Descoperirile geografice au îmbogățit cunoștințele Europeanilor asupra naturii, au micșorat încrederea în înțelepciunea celor vechi și au pregătit spiritele pentru reforma religioasă.

Încât privește bogăția, Europeanii au câștigat plante și produse nouă (chinina, porumbul, tutunul, cacao, cartofii), au găsit metale prețioase atât de multe, încât valoarea aurului a scăzut de 5 ori și a lucrurilor s'a ridicat de 5 ori. Înmulțirea banilor și ridicarea proprietății mobiliare a adus scăderea proprietății teritoriale, așa că negustorul deveni mai bogat decât proprietarul.

Centrul lumii civilizate trece dela Marea Mediterană la Oceanul Atlantic.

Locuitorii noului continent au perit însă prin așezarea Europeanilor în țerile lor. Ei erau puși să lucreze pământul și să scoată aur, erau rău tratați și de aceea au perit mai toți. La acest rău s'a mai adăugat altul: Europeanii au început să cumpere negri din Africa, ca să cultive cu ei pământul. Astfel s'a început comerțul cu negri, care a ținut până aproape de zilele noastre. Rassa neagră, fără voia ei, a fost transportată dar în noul continent.

Renașterea artistică și literară.

În secolul XVI încep a se cultivă artele și științele cu un entuziasm ne mai văzut până atunci. Această direcțiune pleacă din Italia și a fost ajutată de mulțimea învățaților greci, fugiți din Constantinopol după cuprinderea acestei capitale de către Turci. Italianii mai întâiu au început să se ocupe cu studiul autorilor latini și greci; ei au căutat resturile rămase dela cei vechi, apoi au reînnoit artele și știința lumii nouă. În nici un timp nu s'au văzut oameni atât de entuziasmați pentru artă și pentru anticitate. Papii și prinții italieni se înconjurau de artiști și nu numai să le plătiu, dar trăiau în societatea lor, îi stimau. Când se anunță în Florența o conferință publică, negustorii închideau prăvăliile, ca să meargă să asculte. S'au văzut încotând răsboaie pentrucă una din părți se oferia să dea un rest antic. Între prinții protectori ai artelor se distinge familia Modicior din Florența și papa Leon X din aceeaș familie. De aceea Renașterea se mai chiamă Secolul Medicilor secolul lui Leon X.

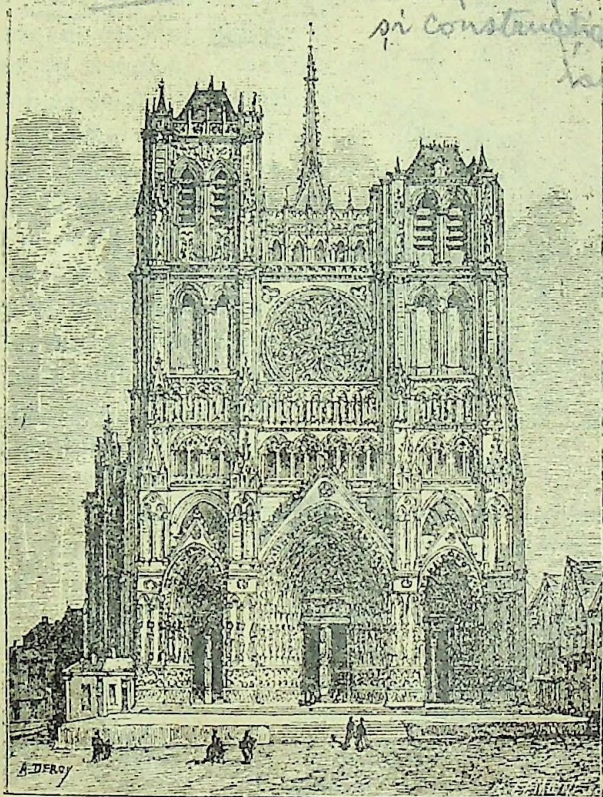
Renașterea în arte. Toate artele au fost reînnoite de geniul italian în secolul XVI.

În arhitectură evul mediu crease stilul gotic, la care bolta

93
frescile din Pedro - Giotto,
Bramante, 1444-1514

nu este rotundă, ci se termină în unghiu ascuțit, ca o să-
creată (1). Italienii din timpul Renașterii au creat un stil
nou și au ridicat cea mai frumoasă biserică a creștinătății,
sfântul Petru din Roma. Intre arhitecții acestei biserici
menționate cel mai însemnat a fost Michelangelo.

Bramante i a făcut primul plan
și construcția sf. Petru,
a făcut cupola

(67 ani)
Brunelleschi
1377-1444
arhitect în
Florența
Domul și
alte mănăstiri
Ghiberte
sculptor și
arhitect
= Florența a
făcut porțile
Baptisteriului
1378-1455.
(77 ani)

Catedrala din Amiens

Bonaiuto
Michelangelo. Este unul din cei mai mari oameni din
cărți a produs rassa latină. Tatăl său, de familie nobilă,

(1) Cele mai frumoase biserici în stil gotic sunt: catedralele din
Strasbourg, Colonia, Rouen.

nu voiă să-l facă artist, dar trebui să cedeze, față de talentele lui extraordinare. A fost artist universal: arhitect, sculptor, pictor, inginer,

Moise.

poet. Ca sculptor a făcut statui celebre ca Moise, statua Noptii, pe care un poet scrisese: «noaptea pe care o vezi... cu toate că doarme, trăește. Te îndoești? Deșteapt-o, va vorbi». Michel Angelo răspunse în numele nopții: «Mi place să dorm, mi-ar plăcea și mai mult să fiu de piatră, cât timp vor ține zilele de urgie și de rușine. Mi-este bine că nu văd, că nu simt. De aceea nu mă deșteptă. Pentru Dumnezeu vorbește încet».

În pictură a produs vestitele tablouri biblice, scene din slânta scriptură, din cari *Judecata din urmă* este capo-d'opera secolului său și a tuturilor secolilor. Michel Angelo era un om trist, serios, singuratic. Odată întâlni pe Rafael, înconjurat de o curte întreagă: «ești escortat ca un general» îi zise el, cu dispreț—«și tu mergi ca un călău» îi răspunse Rafael. 1475-1564

Rafael Sanzio. Este unul din cei mai mari pictori ai lumii. Figurile sale sunt blânde, liniștite, neatrinse de grijile și de munca vieții. A reprezentat mai ales pe maica Domnului

Rafael. 31

cu Isus în brațe. Rafael eră blând, instruiă pe cei d'împrejurul său, așa că a lăsat după ei zeci de discipoli, cari au continuat școala sa de pictură. A murit în vârstă numai de 37 de ani, verificând proverbul Grecilor vechi «Zei iubesc pe cine moare tână». Eră frumos și singur și-a făcut portretul.

Afară de acești mari artiști, Italia a mai avut zeci de alți mari artiști. **Leonardo da Vinci** a fost însă un mare geniu în pictură, în știință, în inginerie. Ca pictor a lăsat *Cina* cea din urmă a lui Isus.

În literatură Italianii au avut genii însemnate, din cari numim pe Machiaveli.

Niccolo Machiavelli. A ocupat demnități însemnate în Florența și a scris mai multe scrieri de istorie, cum și o carte intitulată *Principe* (= Prințul). În ea Machiaveli arată prin ce mijloace un prinț poate forma un stat. Acele mijloace de multe ori sunt imorale (crimă, trădare, războiu nedrept).

Machiaveli studiază pe oameni așa cum sunt, nu cum ar voi noi să fie. El descrie pe prinț cum ar fi descris obiceiurile unui leu, sau pe ale unui alt animal. Fiindcă dă consilii prințului să întrebuințeze și mijloace imorale (el voia unirea Italiei cu orice chip) de aceea numele *Machiaveli* și *Machiavelism* au însemnare rea. În realitate el este unul din întemeietorii istoriei la popoarele nouă.

Renașterea în Spania. Spania este vestită prin pictorii și prin poezii săi de teatru, însă scriitorul **Miguel Cervantes** este unul din cei mai mari scriitori ai lumii. A fost militar, a trăit și a murit sărac, dar a lăsat cel mai perfect roman. **Don Quijote de la Mancha** (1) este poate cea mai celtită carte din lume, după Biblie. Don Chihote este un cavalier care voiește să ducă vieța de cavalier rătăcitor, nepotrivită cu timpul său. De aceea, întâmpină o mulțime de ne-

(1) Până la 1857 a fost tradus de 200 ori în englezește, de 168 ori în franțuzește și de zeci de ori în toate limbile.

plăceri și ajunge în cele din urmă la convingerea, că trebuie să te potrivești cu lumea în care trăești.

Cervantes.

pătruns mai adânc în răutatea animalului binan. *cu 2 mâini.*

Boile
Renașterea în Franța. Dintre scriitorii însemnați francezi este însemnat doctorul preot **Rabelais**, născut în 1483, în același an cu Luther. Scriitor genial, el a scris o batjocură grozavă, *Gargantua et Pantagruel*, în care întrebuițează cuvintele cele mai ordinare, ca să nu se vadă ușor cugetarea lui cea adâncă.

Un mare învățat polonez a fost preotul **Kopernik** (1553), care a susținut, că pământul se învârtește împrejurul soarelui.

(1) Pr. Săcșpir.

Renașterea în Anglia. În Anglia s'a ivit cel mai mare geniu dramatic al popoarelor nouă. **William Shakspeare**(1), a fost actor și directorul unui teatru. Cele mai celebre drame ale lui Shakspeare sunt: *Macbeth*, *Hamlet*, *Othello* regele *Lear*, *Romeo și Julieta*...

femeie îndărătnică
 Ca și Machiaveli, Shakspeare studiază oamenii așa cum sunt, cu defectele și cu pasiunile lor. Nicio minte omenească n'a arătat mai mult ca Shakspeare noblețea sufletului omeneș și nici una n'a

Shakspeare

P. Teza

Reforma. Martin Luther. 1483

Autoritatea cea mare a bisericii catolice fusese folosită în evul mediu, căci împlânzise inimile barbarilor germani. La sfârșitul evului mediu acea autoritate însă se transformase într'o adevărată tiranie. Biserica stăpâniă o treime din pământul Germaniei, episcopii posedau averi imense și se îngrijiau mai mult de a strânge averi, decât de a predică evanghelia. Papii se întreceau în crime cu prinții cei mai răi, ca să câștige puterea asupra statelor din Italia. Dorința lor eră să facă bisericii minunate, palate mărețe, cu banii luați dela creștini în mod foarte necrești-

Martin Luther.

nesc. Preoții și călugării erau într'o stricăciune înspăimântătoare, țineau cărciumi, făceau serviciile religioase numai pentru bani. Această stare de lucruri în biserică provocase protestări în toate statele. Wiclef în Anglia și Hus în Boemia ceruseră îndreptarea bisericii și cel din urmă fusese

ars la Constanța. Când însă lumea cunoscă mai bine decăderea bisericii, atunci nu se mai pută închide gura reformatorului. Martin Luther reformă biserica.

Martin Luther. Era fiul unui țaran și lucrător de mine. S'a născut în *Eisleben* la 1483, și a primit o creștere severă în casa părintească. Pe când urmă la școală, o sectă religioasă a avut influență asupra lui. A urmat la școală cu multă greutate, căci era sărac, și la vârsta de 18 ani începă studiul dreptului. Terminând dreptul după 2 ani, intră la teologie și se făcă călugăr în ordinul Augustinilor, contra voinței tatălui său, care voia să-l vadă jurist. Neconținut eră chinuit de gândul, ce trebuie să facă, spre a fi mântuit. Făcea mătănii, urmă serviciile religioase, dar cugetul lui nu se liniștia. Un călugăr îl consolă spunându-i, că *omul nu se poate mântui prin faptele lui, ci se mântuește numai prin credința, că Cristos a suferit pentru mântuirea neamului omenesc*. Fiind susținut de *Staupitz*, un cap al ordinului, ajunge preot, apoi profesor de filozofie la universitatea din *Wittenberg*. Intreprinde o călătorie la Roma, în interesul ordinului său și se îngrozește de corupțiunea bisericii italiene.

Prin predicile și prin știința sa ajunsese Luther foarte cunoscut, când se ivi ocaziunea de a începe reforma.

Papa *Leon X*, având nevoie de bani pentru construcțiunea bisericii *Sfântul Petru*, permise a se vinde indulgențe (1) (=hârtii de iertarea păcatelor). Vanzătorul lor în Germania eră călugărul *Tetzel*, care străbătea orașele și satele într'un car decorat, și strigă lumca să vie să cumpere indulgențe. Luther indignat, afișă la biserica din *Wittenberg* 95 de teze, în cari combătea *abuzul*, ce se făcea cu indulgențele.

Iată 2 teze : „Trebuie să predicăm creștinilor, că, cel care dă săracilor, sau care împrumută pe cei lipsiți, face mai bine, decât cel care

(1) Explicarea indulgențelor eră aceasta: sfinții au făcut mai multe fapte bune, decât le trebuia spre a obține raiul. Acele fapte bune folosesc păcătoșilor celorlaltă prin intervenirea bisericii. În adevăr, Isus a dat lui Petru și urmașilor săi puterea de a închide și deschide porțile cerului.

cumpără o indulgență. — Trebuie să învățăm pe creștini că dacă papa ar cunoaște cum se strâng banii indulgențelor, ar vrea mai bine ca biserica Sf. Petru să cază în cenușe, decât să o construească cu carnea cu pielea și cu oasele oilor sale».

Contra tezelor lui Luther se ridică Tetzl, care-i răspunde prin 106 teze. Apoi intrară în luptă și alții combătând ideile lui Luther. Acesta trimise papei o scrisoare, în care căută să se desvinovățească. Mulți încercau să potolească mișcarea, însă toate discuțiunile întăreau lupta mai mult și duceau pe Luther mai departe. Scrierile lui fură arse, însă cele mai frumoase talente ale Germaniei trecură de partea lui, precum cră învățatul Melancton, profesor la aceeași universitate din Wittenberg. Luther îndreptează o scriere către împărat și către nobilimea germană, în care propune reformarea bisericii. În fine o scriere în contra bisericii papale îl desparte cu totul de catolici. Acolo reducea el misterele numai la 2 (botezul și cuminecătura). Introducea în biserică limba germană, respingea posturile, cultul sfinților și al icoanelor. Episcopii primiau demnitățile lor dela prinți.

Papa îl excomunică, Luther și studenții din Wittenberg arseră bula la poarta orașului (1520).

Francisc I și Carol Chintul.

Urmașii lui Ludovic XI au început niște războaie pentru cucerirea Italiei, cari au ținut mai bine de 50 de ani și cari nu au adus nici un folos Franciei. Ba mai mult, alte state geloase de puterea regilor francezi s'au unit între ele și au pătruns deseori pe pământul francez. Statele cari s'au unit astfel au fost Spania, Germania, Anglia, și statele italiene. Din aceste războaie s'a folosit Spania, căci a ocupat regatul de Neapole întreg, iar pe celelalte state italiene le ținea într'un fel de epitropie. Elvețienii, cari atunci aveau reputația de cei mai buni soldați pedestrași ai Europei, erau și ei contra Francezilor.

{ Mai pe urmă aceste războaie pentru Italia se complică

printr'o rivalitate între regele francez Francisc și împăratul german Carol.

Francisc I. Eră bine făcut, curajos, inteligent, iubitor de știință și artă; dar și el, îndată ce se urcă pe tron, începû luptele în Italia. Elvețienii îl opriră la Marignano, aproape de Milan, unde se dede o mare bătălie, în timp de două zile (1515). Francisc ieși biruitor și de atunci Elvețienii n'au mai luat parte la luptele dintre puterile mari europene. Francisc a ocupat apoi Milanul.

Intâmplându-se să fie vacant tronul Germaniei, Francisc căută să fie ales de cei 7 electori și împărți bani în toate părțile. In cele din urmă nu fu ales el, ci regele Spaniei Carol I, care ca împărat al Germaniei se cheamă Carol Chintul.

Carol Chintul. Se trăgea din familia de Habsburg, nepot al împăratului Maximilian I. Acesta pela 1500 încercase să facă oarecare reforme în Germania fără mult succes, izbutise însă să facă o mulțime de căsătorii fericite, prin cari veniau ca moștenire în familia sa o mulțime de țeri. Avusese un fiu pe care-l căsătorise cu fiica lui Ferdinand Catholicul, regele Spaniei, pe un nepot îl logodi cu fiica regelui Ungariei, și deaceea Ungaria s'a alipit la Austria. De mai toate aceste căsătorii a profitat nepotul său Carol.

El a fost cel mai puternic suveran al Europei dela Carol cel Mare. Stăpâniă Spania cu posesiunile ei din America, eră împărat al Germaniei, aveă toate posesiunile casei de Habsburg, mai întreaga Austrie de azi, mare parte din Italia, Belgia și Olanda. Eră om cumpănit, liniștit, înțelept. Voiă să întemeieze o împărăție universală.

Contra lui s'a ridicat Francisc și s'au purtat între ei patru războaie, cari au ieșit în partea lui Carol.

In primul războiu armatele împăratului atacaseră sudul Franței, dar fuseseră nevoite să se retragă în Italia. Francisc le urmări și atacă orașul Pavia. Aci fu bătut și făcut prizonier. «Madame, tout est perdu fors l'honneur» (= M. totul este pierdut afară de onoare), scriă mamei sale. Dus prizonier la Madrid, a încheiat o pace umilitoare, obli-

gându-se să părăsească Milanul și să dea o parte din Franța.

Francisc continuă luptele, se aliă chiar cu sultanul Soliman contra lui Carol. Această alianță între regele catolic și între Turci pareă o nelegiuire în Europa creștină. Francisc însă dovedea prin încheierea ei o mare pătrundere politică. El constrângea pe Carol să-și împartă armata în două părți, apoi obțineă pentru Franța dreptul de a face comerț în imperiul turcesc și de a lua sub protecțiunea ei locurile sfinte. Cu toate acestea mai pretutindenii armatele lui Carol ieșiră învingătoare. Francisc eră aliat și cu Anglia, care atunci, ca și azi, ținea ca un stat să nu crească prea mult în paguba celuilalt. De aceea vedem că Francisc I a putut rezistă lui Carol Chintul.

Bătălia dela Marignano.

Mai însemnat decât prin războaie este acest rege prin protecțiunea ce a dat învățaților și artiștilor. El a atras în Franța un mare număr de Italieni însemnați și a făcut ca Franța să intre în mișcarea renașterii. El a mărit puterea regală, îndrumând Franța spre guvernul absolut. Starea generală a locuitorilor eră mulțumitoare, averea creștea și finanțele statului erau bine administrate. Astfel Francisc I este unul din regii însemnați ai Franței.

Fiul lui Francisc I reîncepă luptele contra lui Carol Chin-

Henric II
 tul. El se aliă cu Protestanții din Germania și cu Turcii. Protestanții nu vedeau cu plăcere împuternicirea lui Carol, de aceea trecură în partea regelui Franței, pe care-l numiră apărătorul libertăților germane. Henric ocupă în Germania trei episcopate: *Metz, Toul, Verdun* și le apără cu așa succes contra lui Carol, încât acesta se retrase și încheie pace cu Franța.

Mai târziu Francezii izbutiră să ia și orașul *Calais* dela Englezi, cari se aliaseră cu inimicii lor.

În cele din urmă se încheie pacea dela *Cateau-Cambresis (1559)*, care lăsă Franței orașul *Calais* și cele trei episcopate.

Răspândirea Reformei

Mișcarea lui Luther fusese ajutată prin moartea împăratului *Maximilian*. Până să se aleagă noul împărat trecuse câțva timp și învățăturile reformei se întindeau cu iuțeala unui incendiu.

Când însă Carol V ocupă tronul, adună la *Worms* o dietă, la care fu chemat și Luther. La început el se prezintă foarte sfios, în altă zi își păstră toată energia: el declară că nu-și va retrage nici un cuvânt decât dacă va fi combătut cu sf. scriptură; «nu pot zice altfel, D-zeu să-mi ajute.—Amin» fură cuvintele lui. Dieta îl condamnă și hotărî, să se ia măsuri contra partizanilor lui. Reformatorul scapă cu viață prin sprijinul ducelui Saxoniei, care respectă mult știința lui. Când trecea printr'o pădure, Luther fu răpit și dus la un castel al ducelui. Acolo el începă traducerea Bibliei în limba germană, traducere admirabilă, care a creat limba literară germană.

Învățăturile lui Luther găsiră partizani în toate clasele societății: prinții se bucurau, căci primiau puterea supremă asupra bisericii din statele lor; cei de jos le primiau, căci scăpau de tirania bisericii. Mănăstirile se închideau, călugării ieșeau din ele și se însurau. Luther însuș s'a însurat cu o călugăriță. State întregi primiră noua învățătură: Prusia, Brandenburg, Saxonia, Württemberg și Alsacia. Se iviră

însă și rățuciri. Astfel țărani se revoltară contra proprietarilor zicând, dacă nu mai este episcop, de ce să fie nobil? Se comiseră jafuri grozave, nobilii se aliară însă și distruseră pe țărani cu zecile de mii.

Alții ziceau, că omul nu trebuie botezat când e copil, căci botezul e o promisiune de credință și copilul nu știe când este botezat. De aceea ei botezau oameni mari (*Anabapțiști*). În orașul Münster, Anabapțiștii puseră mâna pe putere și aleseră pe un croitor ca rege. Acesta declară egalitatea averilor, însă Münster fu cucerit și regele său muri în chinuri grozave.

Carol V ocupat cu războiul contra lui Francisc, și amenințat de Turci, nu se ocupă îndestul cu afacerile Germaniei. În acest timp se măria numărul luteranilor. Incercările de împăcare cu biserica papală nu izbutiră, iar guvernul interzise luteranilor, de a-și mai răspândi învățătura. Aceștia protestară contra acestei hotărâri, și de atunci luteranii se mai numesc *Protestanți*.

Prinții protestanți făcură o alianță spre a-și apăra religiunea, încât Germania eră împărțită în două tabere: protestantă și catolică, gata de luptă.

Carol căută să împace întreaga Germanie, spre a putea rezista Turcilor; mai pe urmă se folosi de neînțelegerile dintre protestanți și le declară războiul. Luther murise în 1546, înainte de începutul războiului. Protestanții fură învinși și împăratul le impuse condițiuni grele, religioase și politice. Atunci ei se aliară cu regele Franței, căruia îi dederă cele 3 episcopate și atacară pe Carol pe neașteptate. Împăratul se văzu nevoit să le dea pacea religioasă dela Augsburg (1555). Prin această pace obțineau prinții libertatea religioasă, așa că un prinț putea trece la luteranism și putea obliga și pe supușii săi să treacă. Se interzicea însă confiscarea averilor bisericii catolice, de către prinții, cari s'ar face protestanți. În anul următor Carol V se retrăgea într'o mănăstire, lăsând Germania fratelui său, iar Spania cu celelalte state fiului său.

Reforma în Anglia. Anglicanismul. Henric VIII, fiul și urmașul lui Henric VII, fusese partizanul bisericii catolice. El scrisese contra lui Luther și primise dela papă numele

de apărătorul credinței. Mai târziu voind să se despartă de soția sa, cu care eră căsătorit de 20 ani, se declară pe sine capul bisericii și pronunță divorțul. Papa nu învoise această despărțire, căci soția lui Henric eră soră cu mama lui Carol V, și acesta stăruia de papă, să nu dea învoire. Papa zicea, că se află «între ciocan și nicovală». Henric lăsă biserica așa cum se află, numai că cerea ca toți să-i jure, că-l recunosc șef al bisericii. Invățătura și cultul rămăneau catolice. Apoi Henric începû să ucidă și pe catolici, cari nu-l cunoșteau de cap și pe luterani, cari nu recunoșteau învățătura catolică. A fost un rege crud și desfrânat (însurat de șase ori).

Reforma în Elveția. Cu un an înainte de Luther, începuse în Elveția un preot; **Ulrich Zwingli**, să predice contra indulgențelor. Mai apoi el ceru *desființarea tuturor instituțiilor religioase ce nu sunt pomenite în sf. scriptură* (clopote, cruci, lumânări...). O parte din Elveția se revoltă contra partizanilor lui, îi învinse și Zwingli muri în luptă.

Ioan Calvin. În Elveția găsi refugiu un Francez, Ioan Calvin, care fugi din patria sa, unde își simția vieța în pericol și se așeză la *Geneva*. El fusese crescut pentru preoție, dar fiind atras de ideile reformei începû să le răspândească. Regii francezi, deși susțineau pe protestanți în Germania, persecutau reforma în Franța, și de aceea Calvin trebui să fugă. Ioan Calvin a publicat cea mai însemnată carte a reformei numită *Instituția Creștină*. Prin știința și prin activitatea sa, a organizat biserica din Geneva. Invățătura lui Calvin se numește *calvinism*. În calvinism nu există episcopi, nu se fac rugăciuni sfinților și se recunosc două mistere (botezul și cuminecătura). Calvinismul s'a răspândit în *Olanda*, în *Scotia*, în *Franța sudică*, în *Ungaria*. În *Scotia* calvinismul se mai cheamă *presbiterianism*, căci în el nu există episcopi ci numai preoți, cari pe grecește se cheamă presbiteri. Propagatorul calvinismului în *Scotia* se chemă *Ioan Knox* (= Nox).

Reforma în terile scandinavice. Suedia, Norvegia și Da-

nemarca formau un stat dela sfârșitul secolului XIV. Suedia se despărți mai pe urmă, dar nu ajunsese independentă decât sub *Gustav Vasa*. Acesta purtă lupte cu Danezii și pentrucă biserica ținea cu Danezii, el introduse în țară învățătura lui Luther și luă averile bisericii. Suedezii sunt dar luterani. Danemarca, de asemenea, primi luteranismul.

Țerile române pe timpul lui Ștefan cel mare.

După moartea marelui Mircea tronul Munteniei a fost ocupat de mulți domni, cari abia se așezau pe el și erau răsturnați de alți pretendenți, aduși de armate turcești, ori ungurești, sau de armată moldovenească. Lupta se da mai cu seamă între urmașii lui Dan, fratele lui Mircea și între fiii lui Mircea.

Unii din ei au fost oameni vrednici, dar nu și-au putut arăta vrednicia, din pricina greutății timpurilor. Astfel a fost *Dan II*, care, deși se ridicase cu ajutorul Turcilor, nu s'a temut să se lupte contra lor, pentru a ocupa cetățile de pe Dunăre. El eră aliat cu Sigismund, regele Ungariei și împăratul german.

Alt domn însemnat a fost *Vlad*, cel mai inimos din fiii lui Mircea, numit *Dracul*, din pricina cruzimilor lui. El a fost aliat cu Ioan Corvin, căruia putea să-i aducă 20000 de luptători, boieri și țărani liberi. Impreună cu Corvin a mers în nenorocita bătălie dela Varna. In zilele lui se bucură de numele unui domn foarte viteaz.

D'asupra domnilor din acel timp se ridică însă chipul firos al lui *Vlad Țepeș*, fiul lui Vlad Dracul. Țepeș îl numiau căci cei condamnați la moarte erau trași în țeapă, un fel de moarte împrumutat dela Tătari. De o cruzime crudă cu nebunia, eră și de o îndrăzneală ce puneă în mirare și pe marele sultan Mohammed II. In țară trase în țeapă mii de oameni, ca să pedepsească lenea, ca să împruțineze tâlhăriile, ca să distrugă pe trădători și pe răi. Inafară jefui marginile Transilvaniei, unde sta un frate al său, care voia

să-i ia tronul, apoi trecu prin foc și prin sabie mare parte din Bulgaria, din pricină că Turcii se pregăteau contra lui.

Mohammed II și veni asupra lui cu o mare armată. Vlad îl lăsă să înainteze prin pădurile și bălțile de cari eră plină țara noastră și îl loviă la locuri strâmte, unde armata turcească nu se putea desfășura ca să-l înconjoare. Apoi pe o noapte întunecoasă îl lovi cu toată armata românească și produse între Turci o învălmășală atât de mare, încât s'au omorât cu miile unii pe alții. Scriitorii din acel timp ne spun că Turcii și-au găsit mormânt în țara noastră și că însuș sultanul, când a văzut o pădure transformată în țepi, pe cari spânzurau schelete turcești, a exclamat «cu greu se poate lua o țară din mâna unui astfel de om».

Țepeș fu însă părăsit de boeri, cari primiră din mâna Turcilor pe un frate al lui Țepeș, pe Radu cel Frumos, iar domnul cel crud și viteaz trebui să fugă la ruda sa, Mateiu Corvin, regele Ungariei. unde după 12 ani veni înapoi la tron și domniest

In Moldova urmașii lui Alexandru cel Bun au fost și mai răi decât urmașii lui Mircea. S'a văzut un frate orbind pe fratele său, altul ucizând tâlhărește sau gonindu-l în țeri străine.

Unul din ei, Petru Aron, văzând puterea cea mare a Turcilor și nesimțindu-se în stare să li se opună, le plăti un bir de 2.000 de galbeni. Mai întâiu însă adună pe boeri și pe mitropolit, ca să se ia această hotărîre cu sfatul tuturor, ca nimeni și niciodată să nu-l învinovățească numai pe el de o astfel de greutate a vremurilor și de slăbiciunea țerii. Orcât de înțeleaptă a fost această purtare a lui, Petru Aron însă se urcase pe tron printr'o crimă, ucisese pe tatăl lui Ștefan cel Mare. Acesta căutase ajutor la străini. Cu armata dela Vlad Țepeș, veni în Moldova, alungă pe Petru Aron și-i luă domnia.

1780
Ștefan cel Mare (1457—1504). Nici un domn român n'a luptat mai cu tărie pentru moșia strămoșească și pentru credința creștină ca Ștefan cel Mare. Și nu numai în lupte mari a ieșit biruitor, dar sfatul lui eră ținut în seamă de cei

mai mari regi și un papă îl numia altelei lui Cristos. Acest domn, pe care un istoric polon îl pune alături cu cei mai mari eroi din vechime, eră nepotul lui Alexandru cel Bun și contimporan cu Tepeș. Toată viața a petrecut-o în lupte contra Turcilor, Ungurilor, Polonilor și Tătarilor. În Muntenia a detronat pe Radu și a pus oamenii săi, încât în timp de 40 de ani domnia Munteniei se învârtesc împrejurul lui Ștefan. ^{10 Januarie} O armată imensă turcească a nimicit-o în bătălia dela Podul Înalt (1475). Mai pe urmă, fiind învins la Valea Albă ^{Război 26 Iulie} (1476) de Mohammed II, el se retrage, face pustiu împrejurul Turcilor, îi silește să se retragă, și apoi îi lovește la strâmtoni și la trecerea râurilor, încât rămâne biruitor. Mateiu Corvin, voind să-l scoată din domnie, intră în Moldova, dar Ștefan îl lovește la Baia (1467), îl învinge și-l alungă peste munți. Polonii cei mândri umiliseră pe Ștefan, când se luptă cu Turcii : deși el se luptă pentru creștinism, ei îi cereau jurământul de supunere pentru cel mai neînsemnat ajutor. Mai pe urmă voră să-i supuie țara, dar în Codrul Cosminului ^{26 Iulie} (1497) pierdură alăta nobilime, încât în Polonia rămăsese de atunci un proverb «au perit nobilii».

Ștefan eră un om religios, el a făcut mulțime de biserici. Eră un politic dibaciu, a intrat în legături de rudenie cu țarul Rusiei, măritând pe o fată a sa cu moștenitorul țarului. În zilele sale Ștefan nu numai că a fost cel dintâiu prinț ortodox, ci a fost unul din cei mai mari prinți ai Europei. El eră un om de statură mică, dar iute la fapte, priceput în planuri, cea mai măreață figură din istoria românească.

Culmea puterii turcești.

După cucerirea Constantinopolei puterea Turcilor s'a ridicat neconținut în timp de un secol, dela Mohmamed II până sub Soliman II.

Mohammed II. Se numește cuceritorul în istoria turcească, pentru că el cucerind vechia capitală împărătească, poate fi socotit ca adevăratul întemeietor al puterii turcești în Eu-

ropa. Afară de Constantinopole a mai cucerit Grecia, mulțime de insule grecești, 200 de cetăți. Numai la Dunăre, întâmpină rezistența vitejilor români, Vlad Țepeș, Ioan Corvin și Ștefan cel Mare. După retragerea din Moldova Mohammed lăceă planuri uriașe, amenință pe papa, că are să dea calului său ovăz pe pristolul bisericii Sfântul Petru. În acelaș timp armatele turcești înaintau pe coastele Adriaticeii până în Italia și negustorii venetieni vedeau din cetatea lor fumul satelor și orașelor aprinse de Turci.

Din norocire Mohammed muri destul de tânăr și fiul său Baiazid II stătă mult timp în nelucrare. El totuș cuprinse dela Ștefan Chilia și Cetatea Albă, pe care domnul nostru în zadar se încercă să le mai ia din mâinile Turcilor.

Fiul lui Baiazid, Selim I. reîncepă cuceririle și luptele lui Mohammed. Purtă lupte mari cu Persii, dela cari luă o provincie întreagă. Merse apoi contra Siriei și Egiptului, pe cari le supuse. În Egipt trăia în mare umilință cel din urmă calif, pe care Selim îl aduse în Constantinopole. Acesta, la moarte-i, lăsă lui Selim steagul verde al profetului, cum și titlul de calif. Astfel sultanul Turcilor este de atunci nu numai capul statului dar și capul religio al tuturilor musulmanilor din lume, aproape 250 de milioane. Tot Selim întinse stăpânirea turcească peste tot nordul Africei, izbândind astfel visul strămoșului său, de a avea ca hotare munții Caucas și Atlas.

Soliman II. Fiul lui Selim a împărățit 46 de ani și a adus Turcia la culmea dezvoltării ei. El poartă numele de cel Mare și Magnificul. A fost contemporanul lui Carol Chințul și Francisc, al lui Luther și al renașterii. A domnit mai mult decât toți sultanii și poartă numele lui Solomon. A fost înțelept și drept, a încurajat artele și știința, a făcut mulțime de rășboaie.

Mai întâiu cuprinse Belgradul după 20 de asalturi, și după alte rășboaie norocite în Asia, se întoarse din nou contra Ungariei.

Mohaci. Ungaria după moartea lui Mateiu Corvin slăbise

foarte mult. Pentru că Turcii amenințau existența acestui stat, începû să se predice o cruciată, la care alergă tot poporul de jos. Nobilii însă văzând că li se deșartă moșiile de țărani, cari plecau la răsboiu, opriră cruciata. Atunci țăraniii întoarseră armele contra nobililor și sub conducerea lui Doșa trecură totul prin foc și sabie. In cele din urmă fură învinși. Doșa fu așezat pe un tron de fier înroșit, încoronat cu o coroană înroșită. Ungaria eră foarte slăbită prin această revoltă a țărănilor. Toemai atunci se urcă pe tron Ludovic II, un copil, care nu voise să plătească Turcilor birul, la urcarea sultanului. Soliman veni contra lui în anul 1526. Lupta se dete în niște locuri mlăștinoase la Mohaci. După două ceasuri de luptă întreaga armată ungurească a fost nimicită. Regele vrând să fugă se înămoli în bălțile de noroiu și peri fără urmă. Soliman intră în Buda, capitala Ungurilor și dispuse de soarta Ungariei după placul său. Ungurii se împărțira în două partide, una țincă cu Germanii și voiă ca rege pe fratele lui Carol Chintul, alta în cap cu Ioan Zapolia eră susținută de Turci. Soliman, deocamdată, lăsă pe Zapolia cu titlul de rege.

Asediul Vienei. Nu peste mult timp veni din nou în Ungaria și primii pe Zapolia în cortul său, așezat pe tronul împărătesc. Li dete mâna să o sărute și-l așeză la dreapta sa.

Înaintă apoi contra Germaniei și înconjură Viena, dar după mai multe asalturi nefolositoare, fu nevoit să se retragă cu pierderi mari.

In anii următori Soliman reveni în Ungaria și trasformă în pašalac cea mai mare parte din această țară. Așeză un pașă în Buda, lăsă Ungurilor numai Transilvania cu titlu de principat. O mică parte din Ungaria, vecină cu Austria, rămase familiei imperiale germane. Această familie puternică trebui să plătească bir Turcilor și l-a plătit timp de 150 de ani.

Și după asediul Vienei a mai venit contra Germaniei prin Ungaria. In Ungaria a și murit la asediul unei cetăți.

Românii în prima jumătata a secolului XVI. Domnii Munteniei după Vlad Tepeș n'au mai fost domni rășboinici, unii din ei au fost însă domni însemnați în timp de pace, ca Radu cel Mare și Neagoe Basarab.

Radu cel Mare. A construit lângă Târgoviște o biserică frumoasă de marmoră, numită Mănăstirea Dealului, cea mai frumoasă biserică zidită în țerile noastre până la dânsul. Tot el a pus să se tipărească mai multe cărți pentru biserică, adevărate podoabe de frumusețe. El trăia pe vremea sultanului Baiazid. Acesta, când s'a revoltat armata contra lui că nu poartă rășboaie, da soldaților ca pildă pe Radu cel Mare, că a fost domn vrednic și fără să meargă la rășboiu.

Neagoe Basarab. A fost și mai însemnat decât Radu. El a construit mănăstirea Curții de Argeș, cea mai frumoasă biserică din țerile răsăritului. Pentru ea Domnul și-a cheltuit toată averea, iar Doamna a dat și podoabele sale femeiești, ca s'o vază terminală.

Cucerirea Ungariei de către Turci a desăvârșit îngenunchierea țerilor române, căci domnii noștri nu mai gășiau sprijin peste munți, când jugul turcesc apăsă greu peste țerile noastre.

În Moldova a trăit, chiar în timpul luptei din Ungaria, vestitul domn Petru Rareș. Fiu al lui Ștefan cel Mare, el a încercat să profite de luptele dintre Turci și Germani pentru Ungaria. Sub cuvânt că se luptă pentru Zapolia, el intră în Transilvania, bătă armatele nemțești și voiă să ia cetăți din ea. Zapolia, care prin sine n'avea nici o putere, îl amenință că se va plânge lui Soliman, iar Petru se retrase în Moldova. Sultanul supărat contra lui Petru și pentru alte fapte îndrăznețe ale lui, porni cu o mare armată asupra Moldovei. Petru, părăsit de boeri și de popor, fugi peste munți în Transilvania și de acolo se duse la Constantinopol, unde izbuti să capete domnia. Astfel, de acum înainte și domnii Moldovei se numesc de către Turci.

Summ 27
 p. 1386a fostu
 Polonia. Rusia.

1386-1572
 4. Jagelonilor

Regii poloni din timpul lui Ștefan cel Mare, Cazimir și Albert, se trăgeau tot din familia lui Vladislav Jagelo și se cheamă jageloni. Această familie a ținut tronul Poloniei până la 1572 și a trăit în lupte neconținute cu nobilii și cu clericii puternici. Nobilii ocupaseră cea mai mare parte din domeniile statului. Ei făceau legile în adunarea statului, ei hotărârau despre război și pace. Această micșorare a puterii regale eră o cauză de slăbiciune pentru Polonia, căci nobilii nu voiau să se lupte în afară, de teamă ca să nu se întărească regele.

Când lipsește într'un stat o putere centrală, care să țină în ascultare pe toți supușii lui, se zice că acel stat este în stare de anarhie (= lipsă de autoritate). Spre anarhie mergea Polonia, anarhie, care a șters-o din rândul statelor europene, în folosul altor popoare, cari au știut să fie disciplinate și înțelepte. Și eră Polonia stat dintre cele mai mari. Invinse pe Ruși și stăpâniă Prusia. Sub cel din urmă rege iagelon se întindea pe o suprafață aproape de două ori mai mare ca suprafața Franței. Inșă nu mărirea teritoriului, ci virtutea locuitorilor asigură mărirea statelor, iar Polonezii erau luxoși, mândri și neglijenți. In acelaș timp creșteă puterea Rușilor.

Rusia. Când Tătarii au năvălit în Rusia, au cucerit-o cu multă înlesnire, căci nu toți Rușii ascultau de acelaș prinț și multe cetăți duceau o viață independentă, ca niște republici. Intre cetățile nordice Novgorod eră puternică și bogată. Se guvernă ca cetățile apusene de un consiliu ales decătre locuitori, aveă armată și ziduri. Se intitulă singură «Domnul Novgorod cel Mare» și în popor eră acest proverb «cine se poate potrivi cu Dumnezeu și cu Novgorod cel Mare»? Din Ungaria și din țerile noastre Tătarii s'au retras, din Rusia n'au plecat înșă, ci s'au stabilit în ea și au întemeiat un stat, care a ținut pe Ruși în supunere mai bine

de 200 de ani. Acel stat se cheamă imperiul *Hordei de aur*. Prinții ruși plăteau tribut hanilor tătari, erau judecați și destituiți de ei, aveau însă deplină putere în principatul lor. Intre toți prinții ruși cei din *Moscova* erau cei mai supuși hanilor, și această împrejurare i-a ajutat ca să-și mărească puterea asupra celorlalți prinți. Astfel marele principe din *Moscova* ajunsese un suveran puternic, care se arătă față de Tătari cu atâta mai umilit, cu cât era mai puternic. Prințul *Dimitrie* a început contra lor o adevărată cruciată. Victoria lui la *Kulicovo 1380*, pe râul Don, se aseamănă cu lupta Spaniolilor la Tolosa. Ca și Spaniolii, Rușii văzură că pot învinge pe Tătarii crezuți neînvinși.

Ivan cel Mare. Liberatorul Rusiei se arătă la sfârșitul secolului 15 ca și în Spania. El se numea *Ivan Vasilevici* și era contemporan cu *Ștefan cel Mare* al Moldovei. A supus puternica cetate *Novgorod* și a început războiul cu Tătarii. O armată mare de Ruși ocupă malul unui râu, pe când Tătarii, tot atât de numeroși, ocupau celălalt mal. După câteva săptămâni de supraveghere, Tătarii luară fuga de frica Rușilor, iar Rușii luară fuga de frica Tătarilor, fără să se mai întoarcă unii asupra altora (1480). Hanatul hordei de aur intră apoi în lupte cu alte horde, care-l desființară. Astfel Rusia scăpă de supremația Tătarilor.

Ivan era aliat cu *Ștefan cel Mare* în certele cu Polonia, și fiul său *Ioan* avea de soție pe *Elena*, sora lui *Ștefan*. Întâmplându-se să moară *Ioan*, fiul lui și al *Elenei*, deși avea drept la tron, fu închis împreună cu *Elena*. Aceasta amări ultimii ani ai lui *Ștefan*, care se răci cu totul de Ruși.

Ivan cel cumplit. Nepotul lui *Ivan cel Mare* se aseamănă cu *Vlad Țepeș* al nostru și cu *Ludovic XI*, regele Franței. El rămăsese orfan în vârstă de 3 ani și în copilărie a văzut împrejurul său numai crime și cruzimi. Deaceia a fost de o cruzime bestială. A ucis familia întregi, femei și copii, a distrus orașe și sate. Aceste omoruri le făcea, căci voia să nimicească orice rezistență, voia să fie stăpân absolut în Rusia. În adevăr, de atunci începe în Rusia puterea cea mare

a țarului. Vorba țar este numele lui Cesar, care în timpul imperiului roman însemnă împărat. Germanii au luat acest nume în vorba lor *Kaiser*, iar Slavii au făcut din el vorba țar. Ivan cel cumplit a luat cel dintâiu titlul de țar. El și-a creat o gardă de soldați numiți *strelți*. A coprins capitala hordei de aur și a desființat hanatul tătar. În zilele lui Rușii au început să cucerească Siberia și au intrat în relațiune cu Anglia pe la Marea Albă. *Ivan cel cumplit este părintele absolutismului rusesc.*

Contra-Reforma. Filip II.

Contra Reforma. Papii văzând că au pierdut jumătate Europa și că sunt în pericol de a pierde și țerile latine, cugetară serios să lupte contra reformei și să reformeze catolicismul.

Inchisițiunea. Introduseră în țerile catolice tribunalul inchisițiunii, care pedepsea cu cele mai severe pedepse orice abatere dola credința catolică. Pedepsiau foarte aspru pe autorii de cărți anti-catolice, astfel că o adevărată groază cuprinsese Italia. Din aceasta pricină rezulta-tele renașterii se pierdură în Italia, care decada cu totul și în arte și în științe.

Iezuiții. Arma cea mai puternică a catolicismului deveni ordinul de călugări nou înființat al Iezuiților (= soldații lui Isus). Intemeietorul acestor călugări se chemă Ignatiu de Loyola (1540), călugăr spaniol, care creiă acest ordin, cu scop de a luptă contra reformei. Principiile Iezuiților erau cu totul opuse principiilor nouă. Acestea ziceau să crezi sf. scriptură așa cum o înțelegi: Iezuiții ziceau să crezi cum îți spune biserica. Reformații reprezentau spiritul de noutate, Iezuiții spiritul de autoritate. Să fii supus mai marelui tău, ziceau Iezuiții, ca bastonul în mâna bătrânului, ca un cadavru neînsuflețit. Mijloacele lor de luptă erau școalele, legăturile cu lumea, căci ei n'aveau costum preoțesc, nici nu erau obligați să stea în mănăstiri. În scurt timp, aveau cele mai bune școale, de unde scoteau nu numai teologi, ci și învățați și chiar oameni de stat. Ca duhovnici influențau asupra prințeselor, asupra prinților și oamenilor politici, astfel că îndată reformații se văzură dând înapoi.

Reforma catolică. Papii căutară să reformeze vechile abuzuri. Ingrijă să se aleagă ca episcopi oameni de merit, readuseră disciplina în mănăstiri, adunară apoi un mare conciliu *la Trident* (1563). Acest conciliu făcu mai multe schimbări folositoare, îndemnă pe preoți să predice, să nu se uărginească numai la facerea leturghiei. Apoi declară

că papa nu poate greși, că cuvântul lui este cuvântul lui Dumnezeu. Aceste idei n'au fost primite de toate statele Europei. Partizanii lor se cheamă *ultramontani* (= de dincolo de munți, adică Italieni), căci în conciliu erau susținute mai ales de Italieni, pe când episcopii din țările nordice le combăteau.

Cearța dintre catolici și reformați a provocat războaie grozave, cari au ținut aproape un secol. În aceste războaie cauza catolică a fost susținută mai ales de Spania și de casa de Austria, iar cauza reformată a fost susținută de Anglia și apoi de Franța.

Filip II. În Spania după Ferdinand Catolicul urmasa nepotul său Carol V, care în Spania se cheamă Carol I. Cu armate și cu generali spanioli purtase el toate războaiele sale. Când Carol se retrase, lăsă Spania, Italia și Țerile de jos fiului său Filip. Acesta era un om tăcut, posomorât. Își propuse să susțină catolicismul și să supună Spaniei toate statele Europei. Atunci Spania avea aurul Perului și al Mexicului, avea armate nenumărate și cei mai buni generali. Se zicea: când Spania se mișcă, pământul se cutremură.

La începutul domniei sale Filip avea pe partea sa și pe Anglia, căci era căsătorit cu regina acelei țări.

După moartea soției sale urmă în Anglia Elisabeta, care deveni capul partidului religios al reformaților în întreaga Europă, și-i ajută cu bani și cu arme.

Filip uni sub sine și Portugalia cu toate posesiunile ei, încât statul său se făcu și mai întins. Însă această întindere era o cauză de slăbiciune, căci Filip trebuia să poarte lupte pentru apărarea lui în orient cu Turcii, în Belgia și Olanda (țările de jos) și chiar în propria lui țară.

El făcu greșala de a persecută pe Mauri, cărora le interzise credința și obiceiurile. Maurii se revoltară și nu putură fi supuși decât după ani de luptă. Cei mai mulți din ei pieriră, iar ceilalți fugiră în Africa, și astfel Spania pierdă cea mai muncitoare parte din populațiunea sa.

Luptele cu Turcii, Lepante. Luptele contra musulmanilor le continuă Filip, atacând flota turcească pe coastele Gre-

115
-1571-
Biserica Antonescu
In Franca
cici. La Lepante s'a dat cea mai mare bătălie navală din istoria nouă, bătălie comparabilă cu cea dela Salamina. Turcii au fost cu totul învinși. Comandantul eră Don Juan de Austria, fiu nelegitim al lui Carol V.

Când s'a auzit în Europa de această mare victorie, papa a pus să se cetească în toate bisericile evanghelia, care începe așa : fost-a om trimis dela Dumnezeu cu numele Ioan». Dar Filip pizmuind pe Don Juan, il rechemă și Turcii făcură o nouă flotă, fără să piardă vreo provincie, încât se părea că are dreptate Turcul, care a zis : «când voi creștinii ne bateți pe noi, ne tundeți părul și barba cari cresc la loc; pe când dacă vă batem noi pe voi, vă smulgem un braț, care nu mai crește».

Luptele cu țerile de jos. Intre multele sale țeri, Filip II stăpâna și țerile de jos, în cari se propagase calvinismul. Această religione în politică se împacă mai mult cu republica decât cu monarhia. Prin secolul XVI țerile de jos erau cele mai luminate și cele mai bogate din Europa, ca și azi de altfel. Orașele se țineau unul de altul, toți locuitorii știau să scrie și să cetească, Louvain aveă 6,000 de studenți. Filip II voia să micșoreze libertățile acestui popor și să-l readucă la catolism. El găsi destui oameni devotați planurilor sale. Cel mai vestit prin cruzimile lui a fost ducele de Alba. Mii de calviniști fură uciși, zeci de mii fugiră în Germania, orașele se pustiau.

Wilhelm de Orania. Intre cei fugiți eră Wilhelm de Orania, unul din cei mai însemnați bărbați din istoria nouă. El își formă o mică armată din fugiții în Germania și începû lupta cu ducele de Alba. Invins deseori, Wilhelm nu eră niciodată pierdut și părea totdeauna biruitor. Filip trimise în zadar contra lui Wilhelm pe cei mai buni generali ai săi. Olanda se declară republică, cu Wilhelm ca șef (statuder). Văzând că nu-l poate învinge, Filip pune preț pe capul lui Wilhelm și un om al Iezuiților îl ucide. Olandezii însă, cari nu se luptau pentru un om, ci pentru libertatea lor, continuară lupta mai departe și izbutiră să formeze un stat nou. *Volg. independent.*

Luptele cu Englezii, Invincibile Armada. Filip trimise o flotă grozavă, ca să cucerească Anglia. Spaniolii, în mândria lor, credeau că este invincibilă și o numiau «invicibile armada». Filip trimise cu ea pe cel mai mare poet spaniol, ca să cante victoriile ei. În adevăr, flota engleză eră mică și n'ar fi putut rezistă Spaniolilor, dacă o furtună teribilă n'ar fi împrăștiat și sfărâmat flota acestora. Când Filip auzi de acest trist sfârșit, își stăpâni mânia și zise liniștit: «am trimis flota mea contra

Wilhelm de Orania.

Englezilor, nu contra mării și vânturilor».

Din acest moment Spania începe să decadă. Metalele prețioase aduse din America făcură pe locuitori leneși și desprețuitori ai meseriilor. Sărăcia se întinde, cu ea statul slăbește, și în secolul al XVII Spania va fi prada altor state mai puternice.

Anglia. Elisabeta. Stuartii.

Elisabeta, fiica lui Henric VIII, merită să fie numărată printre cei mai mari regi ai Angliei. A reprezentat în Europa lupta contra catolicismului, dând ajutor Olandezilor contra lui Filip II, și luând partea reformatorilor din Franța. În lupta cea mare contra lui Filip II a avut noroc să mântuească Anglia. De atunci a început puterea maritimă a Angliei. Până la Elisabeta, Anglia eră o țară de păstori, fără industrie, fără comerț. Elisabeta a dat ospitalitate fugarilor olandezi, cari au transportat în Anglia fabricile lor de postav. Ea a intrat în legături de comerț cu statele cele mai îndepărtate, ca Turcia și Rusia. A încheiat un tratat comer-

Constantinescu

R. Elena

III.

